

ERDÉLYI MAGYARSÁG

II. ÉVFOLYAM
1991. FEBRUÁR

Vita Erdély
jövőjéről

Vatra
trükkök

Európa
2000-ben

Az 1916-os
titkos
szerződés

5

Annyira vágyunk az új világra, a holnap Európájára, hogy képzeletünkben összemosódnak a lehetőségek a vágyainkkal. Nem kevesen ábrándoznak arról, hogy Európa bármit megtesz értünk. Elandalítanak a sűrűn hallott elismerő szavak, hogy mi magyarok voltunk (vagyunk) a századvég történelemalkító nemzetének zászlóvivői. Sokan képzelegnek arról is, hogy az európai népek hálája parttalan lesz, hiszen – mondják – '56-ban egy világbirodalom ellen mertünk hadra kelni; mert előre-hátra lépegetve ugyan, de a hatvanas évek magyar reformja a szocialista tervgazdaság életképtelenségére hívta föl a figyelmet s a hátsó ajtón bár, de technokratáink mégis megpróbálkoztak a visszatéréssel Európába. Dobogtatja a szívünket a remény, hogy európai történelemlékek tanítják majd, hogy a pártállam "lebontásának" nem kis kockázattal járó stratégiáját mi terveltük el a Dunaparton, s a német kancellár szavaival élve: a berlini szégyenfalat Budapesten kezdték bontani.

Arról képzelegnek sokan, hogy a hála parttalanítható, hogy Európa felhős politikusainak emlékezete nem foszlik a jövőben sem a semmibe. Csakhogy a várakozók és önámítók megfélemlenek arról a történelmi ta-

pasztraltról, hogy egy közösség, esetünkben az egyesült Európa csak végzettségben hajlandó az adakozásra, egyébként maga is kapni szeretne – és nemcsak anyagiakban. Tudomásul kellene végre vennünk, hogy amióta lehetőségünk támadt a visszatérésre oda, ahonnan kitessékeltek bennünket, örökös helyosztó verseny részesei vagyunk, nagy akadályversenyek és távgyaloglások részesei. Folyton arra kell törekednünk – mégha ez nem is sikerülhet mindig –, hogy átugorjunk a lécen, s hogy ne fulladjunk ki a cél előtt.

Európai helyosztó

Önbecsülésünk belső kényszere is arra kell sarkaljon bennünket, hogy ne kevesebb hozományt vigyünk az európai háztartásba, mint amennyit magunkénak mondhatunk, magyarul: vigyük magunkkal a vant, amit nemzetként megteremtünk a Kárpát-medencében. Azt a hatalmas szellemi kincstárat, amellyel itthon él és külföldre kényszerített tudósaink világhírt szereztek; népi-nemzeti kultúránkat, amely nemcsak gazdagítja az európai közös kincset, de amelytől színesedik is az ami mindannyiunké. Az

irántunk táplált elismerés halványulása ellen bizonyítanunk kell, hogy állandó a teremtő és alkotó kedvünk, hogy a két keze szorgos munkájával épp úgy lehet valaki érdemes európai polgár, mint a művész, tudós, orvos vagy mérnök, akik a rendet és az összhangot teremtik meg a mindennapokban. Az irántunk megizmosodott becsülést csak úgy tudjuk megóvni a sorvadástól, ha alkotókészségünket, szervezőerőnket, találékonyságunkat bevisszük abba a közös háztartásba, amely belátható időn belül a miénk is lesz. És persze ne

feledjük, az irántunk megnyilvánuló rokonszenvet is csak akkor őrizhetjük meg, ha bebizonyítjuk: hogy az európai közösségben nemzetként akarunk jelen

lenni, és a mássá szerveződő Európában a magyar nemzet egészének jövőjét óhajtjuk alakítani.

Ha erről lemondunk, akkor hamar elveszíthetjük az európai népek és politikusaik becsülését.

Mert aki önmagát nem értékeli, az aligha igényelheti, hogy mások megbecsüljék.

A huszadik század utolsó évtizede megismételhetetlen esélyt tartogat a magyarság számára. Ha képtelenek leszünk ezzel a páratlan történelmi lehetőséggel élni, nemcsak a jelent tékozoljuk el, de jövőnket is.

Bocskai István politikai végrendelete:

Egymás javát örvendjék, egymás nyavalyáját fájlalják

(...) Ezeknek utánna mint nemzetemnek, hazámnak igaz jó akarója fordítom elmémet a' közönséges állapotnak el-rendelésére, és abból is az tanátsomat, tett-szésemet igazán, és jó lelki-esmérettel meghagyom 's írom, szeretettel intvén mind az Erdély és Magyar Országi hívcinket az egymás között való szép egyes-ségre, atyafiúi szeretetre. Az Erdélyieket, hogy Magyar Országtól, ha más fejedelemség alatt léznek is, el ne szakadjanak. A' Magyar Országiakat, hogy az Erdélyieket töllök el ne taszítsák, tartsák ő attyokfiainak, és ő véreknek, tagoknak.

Ha a' fejedelemségek, a' mint szokott lenni, vagy Erdélyben, vagy Magyar Országban változnak, ő magok között a' respublicák az egyességet a' confoederatio szerént tartsák meg, és az idő ha mit hoz, egymás javát örvengyék, és egymás nyavalyáját fájlalják, és mindenben oltalommal, segítséggel légyenek egymásnak, mert tudott dolog az, hogy a' vissza-vonással nagy birodalmak is el-romlanak: viszontag az egyességgel, kitsinyek is nagyra nevednek. Magyar Országot is, a' mi nemzetünket idegen földről ki-szállítván az egyesség, erre a' szép földre plántálta, nadgyá nevelte, és sokáig floeáltatta, a' vissza-vonás viszont meg-szag-gatta, el-rontotta, és ebbe a' jó napba hozta, mellyben mostan vagyon, szánkban az izi, az egynehány esztendőkbén mitsoda romlást hozott, hogy az magyar egymást vágta, rontotta, minden nemzetségeknek, még az nyilván való ellenségeinknek is előtte, szidalmunkra, gyalázatunkra, oijon az Isten minden keresztyén lelki esméretet annak, 's a' félének tsak gondolattjától is.

Az egyességnek pedig örökösen való magtartásában ezt az útat látjuk: A' fejedelemségek ha szintén változnának is, mindenik helyen a' szabad választás szerént, de a' respublicáknak soha egymás ellen senki ingerléséből, izgatásából ne törekedgyenek. Valameddig pedig a' Magyar Korona ott fen nálunknál erősebb nemzetségnél, a' németnél léssen, és a' Magyar Királyság is a' németeken forog, mindenkor szükséges és hasznos egy magyar fejedelmet Erdélyben fen-tartani, mert nekik is oltalmokra, javokra léssen. Ha pedig Isten azt adná, hogy a' Magyar Korona, Magyar Országban magyar kézhez kelne egy koronás királyság alá, úgy az erdélyieket is intyük, nem hogy attól elszakadnának, vagy abban ellent tartának, de sőt segélyék tehetségek szerént, és egyenlő értelemből azon Korona alá a' régi mód szerint adják magokat. Melly dologról ha valaha hittel való Confederatio lehet közöttök, felette igen javallyuk. (...)

1606. december 17.

(Részlet. Forrás: Magyar Történeti Szöveggyűjtemény II/1. Bp. 1968.)

Erdélyi Magyarság
II. évfolyam, 5. szám
1991. február

Független politikai és művelődési szemle
Megjelenik: negyedévenként
Előfizetés 176 Ft (egy évre)
Főszerkesztő: **KÖTELES PÁL**
Rovatvezetők: **JÓZSA PÉTER,**
MÁTYÁS B. FERENC,
POMOGÁTS BÉLA

Művészeti szerkesztő: **GERGELY ISTVÁN**
Szerkesztőség: H-1012 Budapest,
Kuny Domonkos u. 4/C
Telefon: 175-0089

Kiadja a Magyar Világ Kiadó Kft.
Felelős kiadó: **HALÁSZ GYÖRGY**
A kiadó címe: H-1068 Budapest,
Benczúr u. 15.
Telefon: 122-5616

Szedés: Ciceró kft
Az aláírt vagy névvel ellátott cikkek nem feltétlenül azonosak a szerkesztőség véleményével, azokért mindenkor a szerző felelős. Kéziratokat nem örzünk meg és nem küldünk vissza!

HU ISSN 0865-6819
Zalai Nyomda, Zalaegerszeg
F. v.: Galla József igazgató

Magyarországon terjeszti a Magyar Posta.
Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a Posta hírlapüzleteiben és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR), Budapest XIII., Lehel utca 10/A 1900 – közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a HELIR 215-96162 pénzforgalmi jelzőszámmra. Külföldön történő előfizetés: csekken vagy pénzesutalványon a Magyar Világ Kiadó Kft. címén (1068 Budapest, Benczúr u. 15.) vagy a képviselleteken.

Előfizetési díj:
20 USA-dollár légitársasággal együtt.
KÉPVISELETEK:
USA, KANADA Leslie J. Dus. P. O. Box 20596
Bradenton, FL 34203
Tel. + Fax. (813) 7515210
Eva DiGioia P. O. Box 70, KEASBEY N. J. 08832
(201)-442 6838

AUSZTRIA: Österreichische Länderbank
Aktiengesellschaft, Wien, Konto-Nr.:
243-190-188/01

AUSZTRÁLIA: GLOBE BOOK CO., 702 George
St. Sydney NSW 2000

BELGIUM: Sass István, Place des Verriers
14/102; 4100 Serrain, Tel: 41-36-72-46

BRAZÍLIA: Livraria D. Landy Ltda, Rua 7 de
Abril 252, s/50 (Cep 01044) Sao Paulo

DÁNIA: Béla Tömörkényi Blokhaven 18. 2740
Skovlunde

FRANCIAORSZÁG: SOCIÉTÉ BALATON 12, Rue
de la Grange-Batelière 75009 Paris
France – Hongrie ASSOCIATION 8, Rue de
Montyon 75009 Paris

IZRAEL: Breuer Péter Hungarian Cultural
and Business Center,
Tel-Aviv 62 116 Allenby str. 38.
P. O. B. 26 439 Tel.: 972-3-664006

NAGY-BRITANNIA: Klára Adams, Hungarian
Book Agency 87 Sewardstone Road, London E2
9HN Tel.: 00-44-1-980-9096

NSZK: POSTGIROAMT München, Konto
TANDEX 173-809 BLZ 700 100 80 Bankleitzahl
760 100 85 Konto 259 84-852 Postgiro Nbg.
Tel.: 0911/44 67 289

OLASZORSZÁG: Maria Toth Pittaluga,
Melibodes 41. 09045 Flumini (CA)
c/c N 15853096

SVÁJC: De. P. VEZÉNYI BERNINA
VERLAGSBUCHHANDLUNG POSTFACH 8365,
CN-8050 ZÜRICH

Más országokban az Erdélyi Magyarság
előfizethető:

FINNORSZÁG: AKATEEMINEN KIRJAKAUPPA,
Keskuskatu 2, SF 00100 Helsinki 10

HOLLANDIA: FAXON EUROPE Postbus 197,
1000 AD Amsterdam

Rambam Str. P. O. Box 1136 Tel-Aviv
JUGOSZLÁVIA: FORUM Vojvode Misica broj. 1.
21000 Novi Sad

NORVÉGLIA: A/S NARVESENS LITTERATUR
TJENESTGE P. O. B. 6125 Etterstad Oslo 6.

SVÉDORSZÁG: ESSELTE TIDSKRIFTS
CENTRALEN P. O. B. 639. 101128 Stockholm

TARTALOMJEGYZÉK

- Európai helyosztó
- Bocskai István politikai végrendelete

VALÓSÁG

- Czegő Zoltán: Magyar prédikátor fohásza 1991-ben 2
- Beke György: Ismétlődik-e a történelem? 3
- Ágoston Vilmos: Kétarcú jogéretet 6
- Török László: A politikai szemfényvesztés bravúrai 8
- Ablonczy László: Petre Roman mosolya 10
- Gerold László: Magyar értelmiség a Vajdaságban 12
- Beke Mihály András: Számvetés 14

MÉRLEG

- Csoóri Sándor: Újjászületés és mellébeszélés 16
- Ruffly Péter: Előszó az utókorhoz 17
- Pomogáts Béla: Justitia humana hungarica 19
- Bakonyi József: A magyar "emigráció" 20
- Fodor Sándor: Vagyó szemünk 21

SZÉPMÍVESSÉG

- Fábíán Sándor: Itt a piros, hol a piros 22
- Hatházi András: Vasárnap 23
- Markó Béla: Hol vétettük el? 23
- Lászlóffy Csaba: Középkor 23
- Szócs Géza: Délkelet 24
- Lászlóffy Aladár: Ó, iskoláim, drága iskoláim! 26
- Farkas Árpád: Egyszer majd arcom is elkészül 27

HISTÓRIA

- Sütő Szilárd: A hátszegi román kerület bíraskodása 1360-ban 28
- Halász Péter: Moldva régi magyarsága 30
- Benda Kálmán: A moldvai katolikusok egyházi szertartás-rendje 1642-ből 31
- A '16-os titkos szerződés 33
- A Székely Köztársaság történetéből 34
- Lipcsey Ildikó: Párhuzamok az erdélyi magyarság önrendelkezési lehetőségeiről 36

VISSZAPILLANTÓ

- V. Takács Ferenc: A Vaszgárda szelleme él és virágzik 38
- Radu Enescu: J'accuse! 40
- Hajnal László Gábor: Holocaust Romániában 42
- Czire Dénes: Magyar-ellenes iskolapolitika (1918–1940) 43
- Sütő András: Nem jutunk Ilion népének sorsára 45
- Bogdán László: Európa távol van 46
- Veégh Ádám: Tömegsírok, temetőárok 47

VITA

- Kőrösy Ádám: Gondolatok Erdély függetlenségéről 48
- Páskándi Géza: Etnikai olajmezők 49
- Lépcsők az európai házhoz 52
- Európa 2000-ben 53
- Tarr László: A népcsoportok megmaradásáért 54

FIGYELŐ

- 1918. december 1. 55
- Mátyás István: Még mindig...? 55
- Pet/reCiprok 56
- Martos Gábor: Határok 56
- Image 56
- Józsa Péter: Kékszakosok 57
- Figyelmeztető 57
- Mátyás B. Ferenc: Üdvözlét könyvért 58
- Magyaródy Szabolcs: Propaganda háború 58
- Szíves aggodalom 58

Az Erdélyi Magyarság pályázata 59

POSTABONTÁS 60

ERDÉLY TÖRTÉNETI KRONOLÓGIÁJA 61

LAPZÁRTA

– Holnapkereső 64

– Tom Lantos: Nincs helye kompromisszumnak

E számunkat Kovács Johanna alkotásai illusztrálják.

KÖVETKEZŐ SZÁMUNK
ÁPRILIS MÁSODIK FELÉBEN JELENIK MEG

SPALLER ÁRPÁD
TULAJDONA

Magyar prédikátor fohásza 1991-ben

Mint elhalt csata után egy eltévelyedett golyó – mellbe vág, s megszedülök a döbbenettől: esztendő tárukotztával is rájuk gondolok, először rájuk, s nem magamra, akiben elejétől sem bízhattam eredendő magányosságom mián; rájuk villant tudatom esengő fényt egy villanásig, és nem fiamra, lányomra, szelekkel elúszó ifjúságomra; nekem már mindig rájuk kell gondolnom, ha *azt a percet* meg akarom őrizni, mely maradhatna, ha késve hozott is valamit, ami hasonlít az örömhöz – akkor is;

nekem akkor is rájuk kell gondolnom, ha megkísért esendő létemben a gyűlölet, és hazudnék, ha azt mondanám, hogy senyvedve viruló népemért csupán; nekem akkor is rájuk kell gondolnom, ha maradék magamat félttem –

akkor is rájuk kell gondolnom, ha lélek játssza bennem a jó meg a rossz pásztort, és akkor is, mikor a Nap kihűlésétől félek, dideregvén valaholokban, egy-egy idegen ágyon.

Nincs a Földön még egy olyan nép, mely Istenében is, önmagában is bízva, mégis! mindiglen is elvesztője felé nyújtogatja karjait; nem koldulásra – nem, büszke románok nem koldulásra, hanem a békélés egyszer s mindenkorai megbízhatóságára.

Hát ez a magyar! Ez az erdélyi magyar!

Az ördög kényéből szerencsésen földaraboltatott egy ország, csak úgy, tündérkedő nagyhatalmak játékos kedvétől, és most rémülten térül visszájára bennem a szabadulhatóság múltideje: Hát akkor miért nem inkább egyiptomi ostort?!

Nekem az Új Esztendő igencsak esetleges tarisnyájában is azt kell kutatnom: vajon a történelmi madárláta kenyér mellett ott vagyon-e valami, valami akármilyen kevés tanúság, ígéret afelől, hogy a gőg szemétdombja ha nem is látszik messzire, híre talán eljut annak, hogy közelében embereknek kell élniök, a pipázó, wiskyzó, vodkázó nagyurak különös játékból, szívkeseredett penitenciaként;

nekem az Új Esztendő ünnepi köntöse alatt is mérgezett török után kell kutatnom, s ha derút, tiszta örömet kívánok valakinek, hát – rémítő módon – a román erőszaknak, a gangos, nagyhatalmi cecelégytől megsípített lázas román elméknek kívánok elébb, mint magamnak s maradékaimnak.

Kit anya, s aztán valahol egyszer egy idegen lány csókjával illetett, annak ajka nem mozdulhat soha átokra – méltatlan lenne az előzők olyatén áldásihoz; de ki a megmondhatója, hogy büntelenül és bünbánat nélkül meddig lehet (meddig kelletik) viselni a penitenciát?

Kit egész nemzete történelmében, egyéni tisztességében, egyenként és kollektíven megaláznak a csúf világ szeme láttára – ki a megmondhatója annak, nem kap-e egyszer maga-feledten botot a kézbe, s arra sújt, kinek kénköves nyomára virágot kellett szórnia, mondjuk – hetven esztendeig!

Negyven évig a pusztában – csekélység. *Hetven évet* élni úgy, hogy gyermek siratja megalázott apját az ostor alatt, apa nézi idegen nyelvet gagyogó, idegen szavakat homokként morzsoló gyermekét, ki még az anyai szót is hibásan ejti, oly kicsike az édes, de egyiptomi nyelvet makog, hogy szíjat ne hasítsanak hátából ideje korán.

Az Úrnak gondja vala mannára, mikor éhségében vinnyogott az Ő kiválasztott népe – nekünk reménykednünk sem adatik meg semmi földi könyörületben, míg ki nem könyörögjük égiektől, földiektől hohéraink szíve könnyebbülését irányunkban.

Nem hull gyémánt Erdély fenyőiről, kőolaj helyett ásványvíz bugyog a földből, nincs szilárd dobantó itt, hogy még magasabbra hághassanak a nagyok a vállunkról, itt homok van a házi úr szívében, keserű gyanú a megalázottban, hát nem figyelnek ránk, magyarokra a játékos hatalmak! Kénköves lángot lehel ránk itt a "legitim" hatalom, ki áldását bírja az Óceán partjain heverő hatalmasoknak, s ha fohász bennünk, hát csak azért, hogy egyszer már vége, vége lesz egyszer már az ő kénköves dühének is, hiszen ha mi nem fáradunk – szégyenelve – könyörögni barátságukért, ők, az ostorosok talán egyszer mégis belefáradnak gyűlölködésükbe!

Hát ennyi az újesztendei reményünk?

Ment-e a világ vélünk elébb? Bizony ment, s nemcsak az az egyetemes déli harangszó, nemcsak a megírt könyvek és Európa pajzsaként elfeküdt hadseregek szólnak erről, hanem egy elevenen megcsonkított ország népe, mely hol kardot, hol keresztet kovácsolt, hol bástyát, várakat, hol katedrálisokat épített.

Legyen.

Legyen hol a történelem, az elcink előtt tisztelettel fejet hajtanunk, legyen hol áldást kérnünk gyermekeinkre valahonnét a ki-tudja-merréből...

Nekünk minden hatalmi számítás szerint halottnak kellene lennünk, és most itt állunk 1991 legelején, tiszta ingben, tiszta kezekkel, és vállból csikordul a karunk, szégyenben émelyül a szánk, mikor első gondolatunk is az övék, a románoké, lennének restebbek köpködéseikben az Új Esztendőben, s engednék gyermekeinket abba az iskolába járni, melyet az Úr Szentfelsége nyitott meg minden emberfia előtt, s nevezte azt Hazának.

Egy Jó Pásztor volt Néki – talán az sem volt az igazi, ha így megfeledezett rólunk, magyarokról –, nem akarok örökébe gyanúlanzkodni. Am ha alkatrészemé vált az aggodás – nem szabadulhatván attól, esendő magam is vállalom ilyen áldatlan helyzetben a közösségi imát. Pap vagyok, nem eretnek. Egyedül jöttem e földre, egyedül megyek szintje alá is –, de míg vagyok, és itt, addig – prédikátor, kinek nemzetben, hitközösségben kell gondolkodnia.

Ismétlődik-e a történelem?

Hajdani öreg történelemtanárunk szerint: igen. Felszeghi István bácsi nagyon magabiztosan fejtegette ezt előttünk valamikor a negyvenes évek elején a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégiumban.

Most alighanem szomorú mosollyal mondaná ugyanezt. Ugye, hogy megjövendöltem? 1989 decemberében megint feltámadt 1944 minden erdélyi magyar drámája és reménysege. Felszeghi tanár úrral együtt a közéletben egykor szerepet vállalt erdélyi magyarok ugyanezt érezhetik. Visszatértek a negyven-negyvenöt esztendővel ezelőtti nemzeti gondok. Nem annyira elfelejtett, mint inkább eltiltott sorskérdések kerültek napirendre, osztják meg és egyesítik az erdélyi magyar társadalmat. Újságok vezető helyein olvasni róluk, tanácskozások középpontjában állnak, reménykedések és csalódások örvénylésében. Most látszik meg igazán, hogy a Duna-tájon négy és fél évtized valósággal kiesett a történelemből, sok mindent ott kell folytatni, ahol a negyvenes évek végén az erőszak megszakította őket. Kényszerpályára terelt gazdasági, társadalmi élet próbál menekülni a csödtől, és az újra feltámadó ellentétek mélyén – az etnikailag olyan annyira megosztott Kelet-, Közép-Európában – ott munkál, feszít, robbant a lényegében mindig is megoldatlan, Trianon óta időszerű, mert lezárhatatlan nemzetiségi kérdés, ellentétek végtelen szövevénye, amelyet sem lobogó zászlókkal, sem szigorú parancsokkal nem lehet tartósan elföldni a világ és a létben fenyegetett nemzeti kisebbségek előtt.

Miért ismétli magát a történelem, tanár úr? Mert nem oldottátok meg a gondjaitokat – felelné –, nem gyógyítottátok be a sebeiteket az élet igényei, a méltányosság és igazság törvényei szerint. Elbuktatok a vizsgán. De a történelem bölcsőbb nálatok, fiaim, pótvizsgát engedélyez, akárcsak én, legfeljebb szigorúbb nálam. Noha a pótvizs-

gán én is mindig többet követeltem, mint az első megmérettetésen. Milyen diák az, aki képtelen tanulni saját bukásából?

Perelni szeretnék Felszeghi tanár úr ítéletével. Nyugalmat kívánnék magamnak és másoknak is, a közös gondok mindig egyéni fájdalomként sajognak, égnek, szívesen meggyőzném magamat, hogy a történelem mégsem ismétlődik erdélyi magyar sorsunkban. Mértani pontossággal csakugyan nem, a gondok, sérelmek párhuzamos vonalai – 1945 körüliek és maiak – nem egyszer távolodni látszanak egymástól, hogy hirtelen megint egymásba torkolljanak, és még jobban szorítson a tehetetlenség.

Ilyen fojtogató gond-góc maga a nemzeti megmaradás lehetősége. Ez 1945-ben ugyanúgy nehezedett az erdélyi magyarságra, mint napjainkban. Akkor egy vesztes háború romjai között kerestük a magunk jövőjét. Most a megdöntött diktatúra hordaléka torlaszolja el előttünk az utat. A szovjet seregek nyomában akkor a román nacionalizmus különítményesei jártak, magyarok ezreit öldösték le, rabolták ki, félemlítették meg. Szárazajtán, Csík-szentdomokoson, Egeresen, Gyantán, felsorolni sem lehetne a gyilkosságok színtereit. (Még mindig vannak rejtett magyar sírok a Mezőségeken és másutt!) A különítményesek és az őket támogató bukaresti kormányzervek, pártvezérek azzal vádolták a frontról hazaszökött erdélyi magyarokat, hogy a magyar királyi hadsereg hagyta őket maga mögött partizánokként, tehát irtásuk egyenesen nemzetközi antifasiszta kötelesség. Aki elkerülte a különítményesek puskacsöveit vagy éppen hóhérbárdját, azt a földvári haláltáborba hurcolták hivatalos román hatósági szervek, csendőrök, rendőrök, katonák, hogy ott a tifusz végezzen vele. Vagy egyenesen oroszországi táborokba irányították őket – miként Kolozsvárról mintegy ötezer magyart –, hogy a fogolyélet kíméletlensége pusztítsa el őket. Nemcsak

bárdos hóhérok voltak a magyarellenes 1944-es pogromok irányítói, végrehajtói között akadtak finom modorú, halk szavú urak is, akik irtóztak egyes emberek kiömlő vértől. Az egész erdélyi magyarságot szerették volna mások kezével legyilkoltatni, kiűzetni szülőföldjéről. Elfeledkeztünk e fenyegető kísértetről, miként a halálos veszélyen túljutott is kelletlenül emlékezik a megpróbáltatás pillanataira. Újságyűjtemények megőrizték a fenyegetés jeleit. A brassói *Népi Egység* 1944. október 26-i száma Ionel Pop észak-erdélyi kormánybiztos nyilatkozatát rögzítette, amely szerint az erdélyi magyarság előtt két lehetőség maradt: vagy beolvad a románságba, vagy elhagyja szülőföldjét. Ha nem lenne meg a beolvadás – az ő finom kifejezésével, a "beilleszkedés" – reménye, akkor az erdélyi magyarok esetében "szükséges megoldásra kellene gondolnunk, a kitelepítésükre". A nagyváradi *Új Élet* 1945. július 15-i száma *Magyarellenes uszítás* című vezércikkében a bukaresti Liberál – liberális lap – írásával száll szembe, ez az újság ugyanis az erdélyi magyarság egészének kitelepítését követelte. Ion Mihalache, a Maniu-párt alelnöke még 1946 nyarán is a magyarok teljes kitelepítésének távlatát villantotta fel párthíveinek értekezletén. Utólag, mostani "pótvizsgánkon" felmerülhet bennünk a kérdés: vajon csakugyan komolyan gondolta ezt a kitelepítést, a felvidéki magyarok kiűzésének elakadása után, amikor a milliokat érintő német kitelepítések is befejeződtek Lengyelországban,

Kelet-Poroszországban, és jelentkezett a visszahatásuk a nemzetközi politikában? Alighanem jól átgondolt taktika volt. Az erdélyi magyarság fenyegetése, megrémítése megbénítja közösségi akarátát, kisebbségi sorsának kényszerű elfogadására kényszeríti. Ne feledjük: a Magyar Népi Szövetség ebben a légkörben fogadta el 1945 novemberében fájdalmas, drámai nyilatkozatát Erdély jövőjéről, hogy tudniillik nem ért egyet a terület "új-bóli szétszakításával". Ebben a légkörben változott az MNSz addigi sérelmi politikája "építő magatartása", ami gyakorlatilag azt jelentette, hogy a továbbra is meglévő, a Groza-kormány idején is végig kísértő magyar sérelmeket többé nem volt ildomos emlegetni, mert aki nyilvánosan hangot adott ezeknek, azt magyar lapokban bélyegezték "elszigetelődőnek", ha nem egyenesen "nacionalista uszítónak."

E különítményesek szerepét a párizsi békekötés után "szalonképes" kormányzati tényezők vették át. Gheorghiu-Dej, majd Ceausescu diktatúrája, átfogó, országos tervek szerint – az arányos iparfejlesztés ürügyével – tömeges román betelepítéseket indítottak el, az erdélyi néprajzi helyzet gyökeres megváltoztatását hajtották végre. A Ceausescu-rendszer váratlan bukása és az erdélyi magyarok önszerveződése, kezdődő feltápáskodása ellen hozták létre a modern különítményesek csapatát, a Vatra Romaneasca "kulturális" szervezetet. Miként a gárdákat 1944 őszén, ugyanúgy 1990-ben a Vatra dorongos gyilkosait bukaresti kormánykarat

védelmezi (ha nem éppen irányítja). A cél most sem az erdélyi magyarság teljes kiirtása, ehhez hiányoznak a nemzetközi feltételek. A vérgőzös fenyegetés két célt szolgál most: megállítani az erdélyi magyarság demokratikus szerveződését, anyanyelvű iskolák és egyetemek követelését vagy éppen önerőből való kiépítését, a másik cél pedig minél több magyar kiűzése szülőföldjéről. A Vatra elsődleges célja, a Ceausescu-diktatúrától örökölt nemzetiségi viszonyok konzerválása, s ez nagyrészt, különösen a vegyes lakosságú nagyvárosokban sikerült is. Im már elképzelhetetlen lenne olyan gyertyás, Bibliás felvonulás a magyar iskolákért, mint 1990 tavaszán. Pedig a magyar iskolakérdés – a Székelyföldtől és néhány szerencsés kivételtől eltekintve, mint Nagyenyed, Temesvár – egyáltalán nem oldódott meg, még az a helyzet sem tért vissza, amelyik 1970 körül fennállott. A másik román nacionalista cél pedig 1990-ben nap mint nap teljesedett: magyarok tízezrei költöztek át hivatalosan Magyarországra vagy vágtak neki a menekülés kockázatait vállalva, a zöld határnak.

Elsőrendű magyar gond volt 1944 után is az erdélyi menekültek hazatérése. Ez a magyar gond azonban nem nagyon találkozott a román kormányzati szándékokkal. A tényleges katonai szolgálatuk során Nyugatra került vagy az anyaországban rekedt magyarok hazatérését a Groza-kormány szavakban támogatta, de a kommunista igazságügyi miniszter – éppen ő! – jogi akadályok tucatjait állította eléjük, itthoni földcsékek államosításától kezdve az állampolgársági jegyzékből való "kifelejtésükig". Nyilvánvaló volt a szándék: minél többen maradjanak zint, önkéntes szándékkal segítve elő Erdély néprajzi térképének átrajzolását.

Most meg egyszerűen nincsenek menekültek! Legalábbis a bukaresti kormány felfogása szerint. Senki nem menekült, ha magyar: sem a Ceausescu idején életüket mentők, sem a dorongos vátrásoktól halálra rémítettek. Mindeme magyar földönfutók önkéntes hazatérése akadályozná a modern románosítás terveit. Hiszen a hazatérőknek életlehetőséget kellene biztosítani, visszaadni elkobzott, illetve nevetséges áron "megvásárolt" házaikat, munkahely kell nekik, nyugdíj, meg hát ezek az emberek alighanem a "lázító" elemek sorait gyarapítanak. Bukarestnek nincs szüksége rájuk.

Ha csak az Iliescu-rendszer magyar menekültjeit tagadná ki a bukaresti kormány, talán lenne logika benne. De a Ceausescu diktatúrája elől menedéket keresők elutasítása nyílt azonosság-vállalás magával Ceausescu pártállamával és embertelen uralmával.

Néha egyenesen kísérteties a hasonlóság 1945/46 és 1990 állapotai között!

"Egy kovásznai jelentés szerint Kovásznán és Vajnafalván Maniu hívei minden este csoportokba verődve támadják meg a székelyeket. Zabolán egy este belöttek a Magyar Népi Szövetség helyiségének ablakán, Szentkatolnán pedig Márton Áron püspököt nyíltan megakadályozták abban, hogy szentmisét tarthasson a katolikus székelyeknek." A híradás kelte: 1946. május 19. Hely: Népi Egység.

Ugyancsak Zabolán a Vatra Romaneasca "legényei" felgyújtották a római katolikus templomot. A sekrestye leégett. A lelkes kénytelen volt "civilben" temetni a halottat. Rádióhír 1990 nyaráról: a bukaresti rádió magyar műsora.

"Akasztófára a magyarokkal és a zsidókkal!" Ezt kiáltozta a felhécelt román tömeg a Szatmár megyei Nagybánán, Ilie Lazar, Maniu-párti politikus beszéde alatt. Az időpont: 1946. májusa, közölte a *Népi Egység* május 9-én.

A Vatra Romaneasca szatmárnémeti összejövetelel akasztófát ígért az erdélyi magyarság jó néhány személyiségének. (*Szatmári Friss Újság*, 1990. július 11.)

*"Egyre több panaszt hallunk a Maniu-gárdisták garázdálkodásáról. Marosvásárhelyen innen, Idecsfürdőn és más állomásokon fejszével, baltával szállnak vonat-ra. Ott aztán megkérdezik: van-e itt magyar? Akkor aztán belekötnek és megverik, s ballottunk olyan esetről is, amikor a magyar utast kidobták a kocsiból. A vonatkísérők mit sem tudnak tenni az erőszakoskodó és felkészült Maniu-gárdisták ellen. A CFR helyesen tenné, ha minden vonathoz fegyveres kíséretet rendelne ki, akik az utasok biztonságáról gondoskodnának." Holló Ernő riportjából idéztem, a székely körvasúton tapasztalható állapotokról. Közreadta a *Népi Egység* 1946. május 10-i száma.*

Ez a fegyveres kíséret, amelyet a magyar riporter a magyar utasok védelmében követelt, meg is valósult 1990 nyarán. Csak éppen fordított előjellel.

Egy "vátzás" román képviselő interpellált a bukaresti parlamentben, hogy nemzetiségi kilengések folynak a székely körvasúton. Maroshévíz környékén, ahol 1946 tavaszán kidobálták a magyar utasokat. A képviselő szerint ezúttal magyarok a támadók, románok az áldozatok. Éppen azon a vidéken, ahol a románok többségben élnek. Az illetékes minisztérium azon nyomban – különösebb vizsgálat nélkül – fegyveres rendőröket rendelt ki a székelyföldi vonatokra. Tünet értékű az időben távoli két esemény együttes felidézése. Jellemzi a Vatra Romaneasca "harci taktikáját". Azt a látszatot igyekszik kelteni, hogy a kisebbségi magyarok veszélyeztetik a többségi románság jogait, iskoláit, kultúráját, sőt az életét is. Kell-e emlékeztetnem arra, Hitlerék azzal az érveléssel hurcolták haláltáborokba a zsidókat, hogy veszélyeztetik a német nemzet érdekeit. Elenyésző számú kisebbség a hatalmas többségét! Ezt a rendszert, ezt az érvelést a világ régóta egyértelműen fasizmusnak nevezi.

Különbözik a helyzet az iparosítás légtényét illetően is. 1946-ban a Magyar Népi Szövetség vezetősége, elsősorban Kurkó Gyárfás országos elnök önálló magyar ipar építését indította el a Székelyföldön és Brassóban. Horizont néven népi részvénytársaság alakult, nagyralátó tervek születtek és kerültek az újságok címdalaira. Csakhogy akkor már valahol valakik – Bukaresten és Moszkvában, a kommunista pártok vezetői – elhatározták a teljes államosítást, minden egyéni kezdeményezés le-törését. Kurkó azért bizonyult vezetősen naívnak, mert erről nem tudott, s el sem tudta volna képzelni. Manapság fordított a helyzet – a központosított tervezgádkodás, az állami tulajdon lassú felszámolása, a privatizáció feladatai kerültek előtérbe Romániában is. A magyar kezdeményezések most életképesek lennének, a magyar vállalatok erősödése pedig nagy mértékben kihatna az erdélyi magyar lakosság életére, jövőjére. A gazdasági önállóság politikai és kulturális függetlenséget, szabad önkifejezést, egyféle önkormányzatot eredményezhetne. Útját kell hát állni ennek mindenképpen, határozottan el Bukarestben, előrelátó román nacionalisták által. Nyíltan ezt így nem lehetne beismerni. Mire való a román igazgatásban olyannyira honos huzavona? Stanik István, egy vállalkozó szellemű nagyváradi új-

ságíró az 1989-es romániai változások nyomában új lapokat alapított és egy osztrák céggel megállapodott új nyomda berendezéséről Ady Endre városában. Romániában jelenleg magyar könyvek és lapok kiadásának legfőbb akadálya – a gyorsan növekvő papírárak mellett – a megfelelő nyomdák hiánya. Stanikék még abban is megállapodtak az osztrák céggel, hogy mely napokon érkeznek a nyomdagépek és mikor indulhatnak be. Az egyezés azonban megbukott. Azon egyszerű oknál fogva, hogy a szavakban privatizációt hirdető Petre Roman-kormány még válaszolni is "el-felejtett" a nagyváradi magyar kiadvállalat beadványára.

A párhuzamok megint összeérnek!

Különbözik a helyzet 1945 és 1990 között az erdélyi magyar örendelkezési jogot illetően? Vagy éppen ebben hasonlít árulkodó nyíltsággal?

Mikor adatott meg a lehetősége annak, 1948 óta, hogy az erdélyi magyarság érvényesen kinyilváníthassa, mely államkeretben, miféle módon kíván élni. Elvégre ma nemzetközileg elfogadott elv, hogy ez minden nép elemi joga. Erdély magyarságát kivéve.

Romániában ismét nemzeti ünneppé tették december elsejét, mivel 1918-ban ezen a napon mondta ki a Gyulafehérváron összeült, a *magyar államvasutak különvonnatain érkező román delegátusok tanácsa, hogy Romániához kívánának tartozni*. Ugyanazon hónapban hasonló gyűlést tartottak Kolozsvárott, itt magyarok – de nem hiányoztak a román küldettek sem –, fordítva, a Magyarország melletti hűséget jelentették ki. A nagyhatalmak Trianonban saját érdekeik szerint döntöttek, de mivel a gyulafehérvári román kívánság egybecsengett Párizs és London érdekeivel, a román iskolákban úgy tanítják, hogy Erdély Romániához csatolását maga a nép mondta ki.

Olyan határozatot ünnepelnek Romániában, amelyet éppen a ro-

mán állam nem tartott be soha. Fehérváron az egybegyűlt románok tanácskozása lényegében kulturális autonómiát ígért az erdélyi magyaroknak, németeknek. A bukaresti parlament ezt figyelemre se méltatta. 1946-ban a Román Nemzeti Pártszövetség ígért újólag önkormányzatot a magyarságnak, igaz, ellenzéki erőként, de a Magyar Népi Szövetség, a Groza-kormány hűségén, román kommunista parancsra, tárgyalni sem volt hajlandó a Maniuék felkínálta autonómiáról.

Mintha 1989 decembere ebben is változást hozna, kelt újból a reménység. Az adottságok kedvezőek. Temesvár magyarsága a változások egyik elindítója. 1989 karácsonyán kolozsvári magyar értelmiségiek kiáltványban jelentkeznek a *Szabadság* című napilapban, a demokratikus kibontakozás lehetőségét a magyar önkormányzatban jelölik meg.

Lényegében soha sehol nem tárgyalják meg érdemben ezt a kérést és igényt. Az erdélyi magyarság összességének a tudatáig sem hatol el a kolozsvári kiáltvány. Az egyszeri szó. Annál sűrűbben ismétlődik, mert a támadó román bizalmatlanság kiköveteli, a hűségnyilatkozat, hogy Erdély sorsát nem lehet elválasztani Romániától.

Dramai módon ismétlődik a történelem, hetven esztendő rövidlátása, még több: távlatlanság.

Pedig Felszeghi tanár úr pótvizsgára szólít. És figyelmeztet, hogy pótvizsgázni csak egyszer lehet. Mert osztályismétlés következik.

BEKE GYÖRGY

Kétarcú jogérzet és Félelem-Európa

Évtizedekig megszokott gyakorlattá vált az a tudathasadásos állapot, hogy Kelet-Európa szuverén diktatúrákra szabdalt államaiban különvált a totalitárius elnyomás sajátos eszközeit alkalmazó belpolitika és a külső meg-egyezést hangoztató szemfényvesztés. Mindkettő kizárólag egyetlen célt szolgált, a diktatúrák létállapotának a fenntartását, nehogy a népek, nemzetek kiegyezzenek egymással és szembeforduljanak a Keleti Birodalom félelem-világával. Ennek a kétarcú politizálásnak az egyik mester-tanítványa – nem hiába tanult Moszkvában – *Nicolas Ceausescu* volt.

A *Vatra Romaneasca* – kifelé nem párt, befelé nem kultúra – most már egyértelműen felvállalta a diktátor örökségének és politikai módszereinek a folytatását. Nemzetközi szinten – Bécsben – úgy szeretne megjelenni, mint egy kiegyezésre sóvárgó "kultúr-egylet", befelé meg uszító pogromok szervezője. *Radu Ceontea*, nagyváradi beszédében sajnálta Ceausescut, aki "rendet és nyugalmat" tudott teremteni Erdélyben és a *Romania Mare* hosszú interjúban bizonygatja, hogy *Ion Coșman*, a mester-diktátor egykori belügyminisztere milyen ártatlan és jószándékú ember. A vátrás gondolatmenet szerint igazságtalanság az, hogy azokat a jó, román hazafiakat, akik át akarják menteni az intoleráns nacionalista diktatúrát a kisebbségek és főként a környező magyarság ellen, most elítélik vagy börtönben tartják. Ez ellen kétféleképpen tiltakoznak: külföldön humanisták, befelé továbbra is nemzeti diktatúrát követelnek.

A hosszú ideig tartó hazugság és kényszer – nemzedékek nőttek fel beléjük sulykolt ál-mítoszok és börtön-fenyegetettség világában – alaposan kikezdte a *románság többségének* a jogérzetét. Ennek csak egyik legszélsőségesebb megnyilvánulása a *Vatra*. Igaz, némi vigaszt jelent, hogy a szélsőséges uszító lapokat már nem vásárolják olyan mohón Romániában, mint néhány hónappal ezelőtt és a legutóbbi események is azt igazolják, hogy egyre inkább szóhoz jut a demokratikus ellenzék, amelyik felismeri, hogy nem Magyarország, nem a magyarok, németek, vagy más nemzetiségűek fenyegetik Romániát, hanem a kelet-európai diktatúrák tovább élő gyakorlata és a katasztrofális gazdasági helyzet. Azt is tudják – egyesek –, hogy ebből a helyzetből csak közösen léphetünk ki, nem egymás ellen, nem egymás rovására.

Mégis, amikor a romániai magyarság kérdése felvetődik, rögtön beindulnak a *régi terület-féltő ref-*

lexek és a történelmi mitológiára épített kétarcú jogérzet. *Jogosnak érzik azt, hogy a románság a Dnyesztertől a Tiszáig, vagy még azon is túl egyesüljön anyanyelvi kultúrájával, ugyanakkor jogtalanak, ha erre a magyarok is igényt tartanak.* Az egyiket természetes *külpolitikai* igényként fogalmazzák meg, a másikat börtönbüntetéses *belügyesített kérdésként* kezelik.

A vátrások félelmei nem alaptalanok, hiszen a hetven éve tartó elnyomó, diszkriminatív politikai és az utóbbi évtizedekben erőszakosan felgyorsított demográfiai átrendezés még nem érte el teljesen a célját, még mindig vannak olyan területek, ahol többségben magyarok, vagy más kisebbségek élnek és ezeknek a gyors felszámolását valóban csak az általuk óhajtott diktatúrával lehetne elérni. De milyen jogérzet az, amely a kiegyezés helyett a félelemből táplálkozik és a megfélemlítésre törekszik? A *romániai magyarságot* mindeddig a megfélemlítés, börtön és tortúrák eszközeivel *arra kényszerítették, hogy leszokjon az anyaországgal való kapcsolatteremtés igényéről.* Egyedüli *jogosnak* csak azt tartották, ha a hatalom iránti lojalitását azzal bizonyította, hogy megtagadta az összetartozás igényét, illetve, ha kizárólag a román hatalmon keresztül – annak egyre szűkítő, elzárkózó politikájának "engedélyével" – teremtett kapcsolatokat Magyarországgal. Még ma is kísért az a szemlélet, hogy a romániai kisebbségek, és ezen belül a magyarság sorsának alakulása Románia belügye, amely arra kényszeríti őket, hogy *kizárólag a fennálló hatalommal tárgyaljanak* és tagadják meg ennek minden külpolitikai vonatkozását. Más szóval a románság jogosan követeli Besszarábiát is – lásd *Ion Iliescu* interjúját a francia sajtóban –, míg az erdélyi magyarságnak *tilos akár magyar, akár román fennhatóság alatti autonóm terület-igazgatást* követelnie. Ennek a kétarcú jogérzetnek a következtében a romániai magyarság továbbra is a büntethetőség és eleve bűnösség tudathasadásos létállapotában él. Igaz, már nem lehet őket az egykori diktatúra eszközeivel megfélemlíteni, de mindaddig, amíg ez a kettős jogérzet uralja a románság többségét, és befolyásos hatalmi körök ugyanarra törekednek, mint a szélsőséges vátrások, a *kétarcú politika folytatására*, addig nem szűnnek meg a veszélyez-

tetettségi, félelmi zónák térségünkben.

Vannak, akik úgy gondolják, hogy az azonos mértékkel gondolkodó jogérzet kialakulása hosszú folyamat. Nem várhatjuk el egy közösségtől, hogy egyik napról a másikra másként gondolkozzon, mint ahogyan évtizedeken keresztül belesulykolták. Ez igaz. De az is tény, hogy ideje lenne elkezdni a kelet-európai skizofrénia és szétszakítotttság gyakorlatának a lebontását. Ezt ellenzi a *Ceausescu-Vatra modell*, amikor ugyanúgy, mint korábban nagy mesterük tette, Dr. Petru Olariu azt nyilatkozta Bécsben: "Ma keresni kell a demokratikus együttélés lehetőségeinek érdek-egyesületi formáit. Szívesen tanulmányoznánk más nemzetiségi törvényeket. A Vatra ebből a célból fölkeresi az osztrák szakembereket, hogy tapasztalatokat gyűjtsön. Egy Bécsben létrehozott kutató cso-

port segítené ezt a munkát, s ez a megértést fogja szolgálni. (...) Mi az egyetemes emberi jogok és a demokrácia útját járjuk."

Anélkül, hogy kétségbe vonnánk a szónok és egyesületének nemes szándékait – ezekről illő tisztelettel hallgattak a korábbiakban –, idézzünk néhány gondolatot az *otthoni* elképzeléseikből, hogy jobban megértsük, milyen "kutató csoportot" szeretnének külföldön népszerűsíteni és Romániában hatalomra juttatni. Radu Ceantea, a fenti szövetség közismert elnöke, parlamenti szenátor, a bécsi nyilatkozattal egy időben Nagyváradon tartott beszédében, miután felidézte Ceausescu politikai nagylelkűségét, hogy "kedvezményezett" helyzetet teremtett a kisebbségnek, és méltatta érdemeit, hogy ennek a kiváltságos kisebbségnek nem engedte meg, hogy túllépje "az elemi jóérzés határait", világosan megjelöl-

te az egyesület célját: *barcolni kell a magyarok ellen, máskülönben "a románok újból jobbágyokká válnak Erdélyben!" Aurelia Mirescu, a szervezet tagja azt javasolta, hogy a "katonatiszteknek a törvény tiltsa meg, hogy magyar nőt vegyenek feleségül". Hasonló "nemzetközi demokratikus javaslatok" után a *díszvendég* beismerte, hogy a *Vatra és a kormány közösen hajtott végre a marosvásárhelyi pogromot*: "Azon az éjszakán bányászokkal zsúfolt szerelvények vesztegeltek Székelykocsárdon. A Vatra Romaneasca közbenjárására nem vetették be őket. Nem akartuk, hogy vér folyjon. Nem akartunk halottakat."*

Megrendítő humanitásuknak sajnos ellentmondanak az akkori videofelvételek és jegyzőkönyvek. De legalább most már beismerik, hogy ugyanazok hívták be a furkosbottal és kövekkel felszerelt, elvakított embereket, akik a későbbi albányász akciókat is szervezték. "A Vatra Romaneasca törekvései közé tartozik – főleg, mióta rá kellett jönnie a magyar kisebbség lojalitásának hiányára – mondta Radu Ceantea – javasolni és keresztülvinni az ország új területi-közigazgatási felosztását oly módon, hogy egyetlen olyan megye se legyen, amelyben a román lakosság relatív kisebbségben van." Ez világos beszéd!

Most már jöhet a nemzetközi taps és a Bécsben szorgalmazott legionárius kutatócsoportok bevetése.

ÁGOSTON VILMOS

A politikai szemfényvesztés bravúrjai

Romániában a kormány hintapolitikája, egymásnak ellentmondó ígéretei és intézkedései, szemfényvesztő zsonglőrködései még mindig nem derítettek fényt az ország tragikus esemény-sorozatára. Ellenkezőleg: mindent elködösítettek, misztikus homályba burkoltak. Még mindig nem világos a hivatalos értékelés, hogy az 1989. december 17. és 22. közötti véres eseménysorozat forradalom volt-e vagy államcsíny? Holott eléggé egyértelmű, hogy Temesváron kommunistaellenes népfelkelés zajlott le, Bukarestben pedig néhány nap múlva Ceausescu-ellenes államcsíny. Ám a részleteket még mindig ködfátyol borítja. A hivatalos álláspont szerint ez a két különböző dolog egybemosódik (a Ceausescu-klán tömeggyilkos tagjainak perében is).

A nemzetiségi kérdésben teljes zűrzavar uralkodik, s a helyzet nemcsak nem javul, ellenkezőleg: rosszabbodott. Egy éve januárban Ion Iliescu közleményben ígérte meg, hogy a diktatúra idején elvett magyar iskolákat és nemzetiségi jogainkat visszakapjuk. Ezt a hivatalos nyilatkozatot ugyan senki sem vonta vissza, de egy-két hónap múlva gyakorlatilag az ellenkezőjét tette a tanügyminisztérium és az ideiglenes kormány. Hogy időközben a román nacionalista körök kulisszái mögötti homályban mi történt, azt nem tudjuk.

A Marosvásárhelyen március 19-én és 20-án lezajlott tragikus eseményeket hivatalosan még mindig nem tisztázták. A magyarellenes pogromokat kivizsgáló kormánybizottság jelentése ugyanis még mindig nem került a parlament elé. Annyit azonban már megtudtunk, hogy ez a jelentés az igazság elködösítése, féligazságok és egész hazugságok furfangos keveréke, amely azt akarja elhitetni, hogy a tragikus konfliktust a vásárhelyi és "a magyarországi nacionalisták, irredenták és horthysták készítették elő". Jellemző, hogy *a marosvásárhelyi törvényszéken az események résztvevői közül eddig csak magyarokat és cigányokat állítottak bíróság elé és ítélték el (14 személyt börtönbüntetéssel sújtottak), de egyetlen románt se vontak felelősségre.* A fő bűnösök, a Vatra Romaneasca szélsőséges nacionalista vezetői, a pogromok szervezői nemcsak hogy szabadlábban vannak, hanem nyíltan folytatják magyarellenes tevékenységüket a sajtóban, sőt a parlamentben is. Időközben ugyanis sokan közülük bekerültek a parlamentbe mint képviselők és szenátorok, s ebben a minőségükben állandóan támadják a Romániai Magyarok Demokrata Szövetségét, *hamis vérszjeleket adnak az erdélyi – s kivált a székelyföldi – eseményekről, hisztérikus hangulatkeltéssel igyekeznek a magyarság ellen fordítani az ország közvéleményét.*

Hogyan fajulhattak idáig a dolgok? Ennek megértéséhez ismerni kell – egyebek közt – a marosvásárhelyi eseményeket kivizsgáló bizottság összetételét és tevékenységét. Ez márciusban kormánybizottsággént kezdett működni, melynek 9 tagja közül csak egy volt magyar (Verestóy Attila). Román-magyar konfliktus kivizsgálásáról lévén szó, természetes lett volna, hogy a bizottságnak legalább fele a magyarságot képviselő személyiség legyen. Erről azonban szó sem lehetett. Később ez a bizottság – nem tudni, mi okból – a mindent titokzatos homályba burkoló mesterkedésben egy olyan vizsgáló bizottsággá alakult át, melynek vezetője, *Ion Minzatu úr azonnal lepaktált a Vatra Romanesca vezetőivel, s azok magyarellenes elferdített információi alapján készítette jelentését, figyelembe se véve az RMDSZ Maros megyei vezetőségének véleményét és perdöntő dokumentumait.* Így hát a Minzatu-jelentés nem tárja fel az igazságot a márciusi eseményekről, s kivált a 19-én történelekről. Homályban marad az, hogy kik a fő bűnösök, kik szervezték a pogromot, kik hívták és hozatták be autóbuszokon Vásárhelyre a husángokkal és fejszékkel felfegyverkezett hodáki és libánfalvi parasztokat.

A megtévesztés magasiskolája

A Sütő András elleni gyilkossági kísérletről is hallgat a Minzatu-jelentés, illetve csak annyit említ, hogy a konfliktus során "megsebesült 13 ember, 3 román és 10 magyar, köztük Sütő András író is." De arról szó sincs, hogy a Sütő elleni merényletért konkrétan Judea ezredes a felelős. Ezt az ügyet a marosvásárhelyi ügyészség nem vizsgálta ki a mai napig. Elkézdtek ugyan, de a *dosszié időközben eltűnt valahol a Vatra tüzébelyének füstjében.*

Szóljunk a május 20-i választásokról is. A mai napig se világos,

hogy a Nemzeti Megmentési Front és Iliescu elnök milyen manőverezéssel aratott elsöprő győzelmet. Egy azonban bizonyos: ha a front nyíltan vállalja, hogy a volt kommunista párt utódaként indul a választásokon (ahogy ezt a többi, volt szocialista országok kommunista pártjai tették), akkor vereséget szenved! A politikai szemfényvesztés itt főleg abban állt, hogy a front nem pártként indult a választásokon, hanem demokratikus szervezetnek álcázta magát, és ezzel megtévesztette a tájékozatlan román tömegek nagy részét (a magyarokat nem, hiszen azok nem szavaztak se a frontra, se Iliescura). Aztán a Nemzeti Megmentési Front – ügyes manőverezéssel – átmentési fronttá alakult: Iliescu és Petre Roman bravúrosan átmentette hatalmát a mai "demokráciába". Egyszermind átmentették a volt pártaktivisták, szekusok, állami funkcionáriusok egy részét is – főleg a nacionalistákat, akik így jelenleg is magas pozíciókban ülnek. A parlamentben a front képviselői és szenátorai – vatrásokkal szövetségbe – döntő többségben vannak. A *Vatra magyarelles, sovinszta szónokait – például Radu Ceon-teát – megtapsolják, javaslataikat megszavazzák, az ellenzékben levő RMDSZ képviselőit pedig sokszor meg sem hallgatják. Így fest a politikai pluralizmus a román parlamentben!*

Nem csoda aztán, hogy a román parlament már több antidemokratikus törvényt szavazott meg, amelyek durván sértik a nemzeti ségiek jogait.

De nézzük meg tüzetesebben, hogyan is működik ez a "demokratikus" államgépezet? Iliescu elnök önkényesen kinevezte a kormányfőt Petre Roman személyében, aki ugyanolyan önkényesen – a parlament megkérdezése nélkül – kinevezte a minisztereket, majd a megyei prefektusokat (főispánokat). Az így megalakított kormányban egyetlen egy magyar nemzetiségű miniszter sincs, nemhogy nemzetiségügyi minisztérium lenne, amit korábban az ideiglenes kormány megígért. Ilyen gátlástalanul még a volt diktátor se tiporta lábbal az úgynevezett "szocialista demokrácia" elveit: ő ugyanis jobban vigyázott a látszatra, legalább formáságból megengedte, hogy a kormányba magyar nemzetiségű minisztereket is bevegyenek.

A kormány megalakításakor mondott programbeszédében Pet-

re Roman demokratizálódási folyamatot ígért, majd, önmagának teljesen ellentmondva, antidemokratikusan nevezte ki a helyhatósági szerveket, a megyei főispáni és a városi polgármesteri hivatalok személyzetét. Ez nagy felháborodást váltott ki, különösen a többségben magyarlakta, illetve általában a vegyes lakosságú megyékben, ahol a helyhatósági szervek megalakításánál nem vették figyelembe a helyi lakosság nemzetiségi összetételét. Talán elég, ha a Maros megyei adatokra utalunk: annak ellenére, hogy a megye lakosságának 48 százaléka magyar, a nemrég ki-nevezett főispáni hivatal 11 tagja közül öt román és csupán kettő magyar nemzetiségű, ami csak 18 százalékot jelent (arról nem is szólva, hogy az a kettő sem igazi magyar, hanem inkább renegát). Ez az eljárás a demokratikus alapelvek és nemzetiségi jogaink durva megsértése, annál is inkább, mert Maros megyében az összes politikai alakulatok közül az RMDSZ kapta a legtöbb szavazatot a választásokon: 43 százalékos szavazatarányt ért el. Ennek ellenére nyíltan semmibe vették szabadon választott érdekvédelmi szervezetünk javaslatait – a választópolgárok akaratát. Annál inkább figyelembe vették a Vatra Romaneasca indítványát a főispáni hivatal személyi összetételére vonatkozólag. Így a megyei vezetőségbe olyan szélsőséges román nacionalisták kerültek be, mint a magyarelles megnyilvánulásairól közzismert Zeno Opris, a Vatra-gyűlések egyik leguszitóbb szónoka.

Új tanév, régi módszerek

És hiába volt minden tiltakozás a sajtóban, a rádióban az RMDSZ és más pártok, tömegszervezetek részéről. A főispáni és a polgármesteri hivatal nemzetiségi összetétele elleni tiltakozás süket fülekre talált.

Maradt az antidemokratikusan kinevezett főispáni és polgármesteri hivatal úgy, ahogy megalakult. És működik. Már legelső rendelkezései is magyarellesek voltak: megtiltották a hivatalos kétnyelvűség minden formáját. A közhivatalokban csak a román nyelvet szabad használni szóban és írásban; levettek mindenhol minden magyar feliratot, helységnevet, plakátot stb. Magyar írókról, tudósokról, jeles személyiségekről elnevezett utca már amúgy is nagyon kevés

volt Marosvásárhelyen, de ezeket a névtáblákat már a március 19-i pogrom alkalmával levették a holdákiak, s azóta se tette vissza senki (a Bolyai utcanévet se). Szárnyaszegetté csonkult a szabadság a magyarok számára a márciusi tragikus események óta.

Mikor március 20-án a magyar iskolákért, egyetemekért tüntetünk – egyebek közt – azt követeltük, hogy a Bolyai Farkas Líceum, ez a 430 éves ősi iskola (melyet a diktatúra idején félig elrománosítottak), legyen újra önálló magyar líceum, akkor a bennünket szeparatistáknak bélyegző román nacionalisták azt mondták, hogy a román osztályokat tanév közben nem lehet áthelyezni a Papiu Ilarian líceumba, legyünk türelemmel, várjuk meg az új tanévet. Nos, az új tanév úgy kezdődött, hogy a megyei tanfelügyelőség még több román osztályt zsúfolt a Bolyai Líceumba! Ha van pokol, akkor Dracula most röhög a markába. Tanítványai még rajta is túltesznek az erdélyi magyarság eltiprásában, nyíltabban szítják a sovinszta elmentéket, és fűjják a Dnyesztertől a Tiszáig kacsinító pánromán nacionalizmus jelszavait.

A politikai szemfényvesztés bravúros balkáni mutatványából még sok homályos ügyet sorolhatnék fel, de talán ennyi is elég annak érzékeltetésére, hogy a jelenlegi román kormány milyen "demokratikus" módszerekkel vezeti az országot.

TÖRÖK LÁSZLÓ
(Marosvásárhely)

Petre Roman mosolya

Az 1990-es év első hónapjaiban a francia televízió 1-es csatornáján Petre Roman gyakrabban jelent meg, mint a világpolitika sok meghatározó személyisége. Azóta nagy változás történt, mert az egyszerű és Románia ügyeiben tájékozatlan, ám szívében az országgal rokonszenvező franciának is feltűnhet, hogy elapadtak a lelkes cikkek. Sokszor hetekig semmi hír nem jelent meg Bukarest és Temesvár felől. Amikor október közepén a román miniszterelnök Párizsban járt, és Mitterrand elnök – mint eddig többször is –, "magánkihallgatáson" fogadta, a francia hírközlés akkor sem hatódott meg az elnöki figyelemtől, szinte tudomást sem vett a magas rangú román vezető látogatásáról.

Esztenő se telt el, s az eufória csaldótt érdektelenségbe fordult. Hogy mivel magyarázható ez? 1989. december 22-én a franciák úgy hitték: lelkiismeretük végre felszabadulhat, s az a románok iránti rokonszenv, amely lappangva még a diktátor legsötétebb éveiben is átlengte a franciák kelet-európai tájékozottságát, végre nyíltan és fokozottan működhet az elkövetkezendőkből. Ebben a magasztos összetartozási érzésben persze mítoszokat is kellett teremteni. Az első hónapokban alig volt riport újságban vagy a televízióban, amely meg ne említette volna: Romániában minden negyedik, ötödik ember franciául is beszél; ennek már-már abszurd véglete, amit Virgil Tanase állított 1990 elején közreadott könyvében (*Az én Romániám*). Szerinte ugyanis hétmillióan beszélnek a francia nyelvet. De a közvélemény emberei az időszámítással is zavarban voltak. Minthogy számunkra Bukarest és december 22. jelentette az idők kezdetét, nem értették, mi is történt valójában Temesvárott december 16-a után. A francia tömeg-tájékoztatás általában is felkészületlen és műveletlen a keleti változások forgatagában, ezen belül a romániai kisebbségi ügyekkel végképp nem tudtak, tudnak mit kezdeni. Jellemző példa: figyelemre se méltatták – a *Le Monde* keleti változásokat összegző, 1990 őszén kiadott különszámának Románia-kronológiájában sem szerepel – a február 10-i marosvásárhelyi békés tüntetést, amely a magyar kisebbség megmozdulásának történelmi jelentősége mellett már az új rendszer képmutató voltára is figyelmet fordított. Vagyis arra a román politikai gyakorlatra, miszerint *"mindent megígérünk, de semmit be nem tartunk"*.

Bár a becsapás és ámtás jelei 1990. január közepétől mutatkoztak, a francia közvélemény vigyázó tekintetét gyanútlan ámulattal vetette Bukarest felé. Pedig a nemzetiségi ügyek halogatása mellett egyre nyilvánvalóbbá lett, hogy egy-

egy város és megye hírhedt szekuritáté főnökeit átvezényelték más területre, és a terület szemrebbetés nélkül végzi régi munkáját. Mi több: *a magyarok megfélemlítésének területi módszereit most már nemzeti programmá fejlesztették. Petre Roman közben a német és más újságírók kérdésére, újra és újra cinikusan megismételte a diktátorok klasszikus elméletét, az egy állam egy nemzet nacionalista tételét.*

A vásárhelyi tragikus események nyomán mintha mégis a gyanakvás érzése szivárgott volna be a francia tájékoztatásba. Felvillantak olyan valomások a képernyőn, amelyekben szóba került: *mégse forradalom, hanem puccs döntötte meg a konduktor uralmát.* Április elején egy Iliescu interjú (Frédéric Mitterranddal) már a párizsi román nagykövetet, Paleologut is felborzolta, mert a román vezető azt állította, hazájában négy milliárd kommunista van, s hozzászámítva családtagjaikat még tetemesebb a szám: s ezt a realitást a román politika jövőjében tudomásul kell venni. A francia sajtó teljesen összezavarodott, amikor a bukaresti és temesvári halottak számát, az egykori közleményekkel összevetve jóval kevesebbnek nyilvánították. Ezért, *Románia: Ki hazudott?* címmel az *Observateur* nyilvános vitát rendezett, amelyen a román emigráció is részt vett. *A tisztázó eszmecsere csaknem zsilvásári handabandázásba és vadaszkodásba fulladt.* A sajtó emberei persze nem készületlenségüket, hanem becsapottságukat konstataáltak, amely folytatódott a diktátor tárgyalásáról és kivégzéséről szóló "teljes" film hi-telességét illetően is, mert egy Bordeaux-i kriminológus szakember azt nyilatkozta a televízióban, hogy a felvételek egyértelműen igazolják: órákkal korábban végezték ki a diktátort, mint ahogy a filmfelvételeket elkészítették. Hogyan került Franciaországba az érzékelhetően még mindig megvágott, "teljes" anyag? Erre vonatkozóan a bukaresti tévé elnökének, Razvan Teodorescunak a hazudozásai már senkit nem érdekeltek igazán.

E botrány nyomán senki nincs Franciaországban, aki foglalkozna ezzel és tisztázni kívánná az igazságot. A romániai tudósítások pedig egyre inkább az ellenzéki hangulattal foglalkoznak: a temesvári pontokkal, és Petre Roman helyett már inkább Doina Cornea véleményét olvashattuk és hallhattuk. S amikor az Egyetem tériek deputációját

ígérgetésekkel Iliescu újra és újra becsapta, nem a román vezetés kapott nyilvánosságot, hanem az ifjú tüntetők véleményét ismertették a francia közvéleménnyel. Nagy baklövés volt, amikor Iliescu "legolánozta" az Egyetem térieket. *Evvel az álarc voltaképp lekerült: személyében a bolsevizmus klaszszikus érvrendszere működött ismét,* hiszen a kondukátor is hasonlóképp vélekedett a temesvári zendülőről. De az Iliescu-féle minősítésnek megvolt a politikai reakciója is: a Bukarestbe látogató francia parlamenti képviselők is kitűzték a "Golan" (csavargó) jelvényt.

A májusi választások előtti napokban áradtak a riportok. A televízió délben, este, éjszaka, egyenes adásban tájékoztatót Bukarestből, a választási küzdelmekről; Iliescu tízezrek előtt beszélt, míg az ellenzék vezetőit megfenyegették és bojkottálták őket. Nem volt kétséges a választás kimenetele, ám a francia hírközlés lelkes tájékoztatlanságában még reménykedett, s az utolsó napokban többször is Ratiut és Campeanut nyilatkoztatta az esélyekről, mintegy sugallva és remélve a választási győzelmüket. Amikor május 21-én délben már sejteni lehetett az eredményeket, a hírközlés francia hadserege egyszerűen elpárolgott Bukarestből. *Ez már nem becsapás volt, hanem fel-sülés:* a francia hírközlés javának tehát, nemcsak az ellenzéki pártok súlyáról nem volt halvány fogalma, de a magyarság, a nemzetiségiek jelentőségét sem érzékelte. Második helyen ugyan nem Ratiu és nem is Campeanu pártja, hanem az

RMDSZ végzett. Ezek után nem csoda, ha *az öt csatorna több tucat tudósítását hallgatva soha, egyetlen utalás se hangzott el az RMDSZ-szel kapcsolatban.*

Győzött a Front és az Egyetem téren folytatódtak a tüntetések és amit nem rögzített a kamera Marosvásárhelyen, azt Bukarestben különböző nézőszögekből és kommentálva láthatott a világ: az uralkodó osztály kézben botokkal, láncokkal – nem tudott uralkodni magán. A korábbi hazudozások, mellébeszélések után, most már a francia közvélemény előtt is végérvényesen beigazolódtott: *az új rendszer a régi módszerrel és a régi hatalmi erőszakszervezetével óhajt "demokratizálni".* És feltűnt ismét Petre Roman az 1-es csatornán. De eltűnt arcáról a magabiztos, mármár cinikus mosoly, amellyel februárban a 2-es csatorna vitaműsorában Kis Jánosnak a nyugtalanító eseményekre utaló szavaira reagált! Petre Roman fészkelődött a székében, hallgatta a Párizsból feltett kérdéseket, ám szokott francia könnyedsége helyett, egy lapról olvasva, arcpírító valótlanságokat állított, ellenkezőjét annak, mint amit az előző snettek mutattak. A Le Monde feleszmélt, és karikatúráján látható volt, amint egy talpuzaton összevert emberen bányász térdel, kezében bot, s a bányászlámpája sötétséget sugároz előre. A jövőt jelzi ez a nagyszerű román bányász – mondta a karikatúra szövege.

A júniusi eseményekkel a román vezetés hitelét veszítette a francia közvélemény előtt. Elmaradtak a romániai nyaralásra buzdi-

tó híradások és reklámok, s a téma már az Egyetem téren megebesült és eltűnt jó néhány fiatal volt. Július közepén Petre Roman ugyan a francia fővárosba látogatott, mentrendszerűen fogadta is őt Mitterrand elnök, ám mindhiába csillogtatta kiváló francia nyelvtudását, hódító mosolyát, személye nem keltett már érdeklődést. Azóta, ha a képernyőn Románia kerül szóba, többnyire szívszorító képek látványa tűnik elő. Intézetekben vegetáló, nyomorék és debil gyermekek, jajgatni se tudó emberke-csonkok merednek a kamerába. Egy riportban patyolatba öltöztetett fiatalok ruák menetelnek a börtönben. A film szerkesztőit azonban nem hatotta meg a vasárnapozó stilizáció; a román gulágról szólt a kommentár, és sorolták az európai normákat és paragrafusokat, melyek szerint a gyermekeknek jogállamban nem volna szabad börtönben lenniük. Egy elzászi tévéadó arról tájékoztatót, hogy tartományukban fehérvérűségben szenvedő román gyermekeket gyógyítanak, hogy a román menekültek egyre szaporodnak, már sátrakban szállásolják el őket, hogy Párizsban és Strasbourgban román cigányok koldulnak...

Petre Roman október 23-án újra találkozott Mitterrand elnökkel. Az AFP fotóján Petre Roman keresztbevetett lábakkal ül, év eleji mosolyával az arcán. Az interjú címe szerint a román miniszterelnök "újra megtalálta optimizmusát". Minden marad a régiben. Ki tudja... Petre Roman mindenesetre mosolyog.

ABLONCZY LÁSZLÓ
(Franciaország)

Magyar értelmiség a Vajdaságban

Az utóbbi egy-két évben hihetetlenül dinamikus jugoszláv, ezen belül szerbiai, s ennek keretében vajdasági politikai élet megkerülhetetlenül fontos tartozékként jelentkeztek a nemzeti(ségi) kérdések. A figyelem előterébe került nemzeti(ségi) vonatkozások két erőteljes megnyilvánulási formája: az elvakult nacionalizmus, illetve a kisebbségek nemzeti öntudatosodása. A kettő természet-szerűen összefügg, elsősorban olyképpen, hogy az előbbi váltja ki az utóbbit; a többségi nemzet felpörgetett, szélsőséges nacionalizmusa mintegy aktivizálja a kisebbségek védekező mechanizmusát, a hatás ellenreakciót vált ki.

A jugoszláviai magyarság szempontjából a szerb nemzeti vonatkozások túlhangsúlyozása káros, akár leplezetlenül jelentkezik, mint ahogy az a szélsőséges programú új pártok vezetői részéről történik, akár leplezetten, mint az új szerbiai törvényekben. Ez utóbbiak deklarálva tartalmazzák ugyan a teljes nemzeti egyenjogúságot, ám ugyanakkor teret adnak az esetlegességnek, az egyéni jó (vagy rossz) szándéknak. Másfelől viszont hasznos is lehet, mert a saját nemzeti létével egyre kevesebbet törődő jugoszláviai magyarság végre kezd önmagára eszmélni (valljuk be, az egypárti hatalom, amely szerint minden nemzeti kérdés tökéletesen megoldott, szinte lehetetlené tette a nemzetiségi problémák nyílt, alapos felvetését).

Egyáltalán nem véletlen, hogy az utóbbi évek, hónapok egyik leggyakoribb fogalma az azonosságtudat, mind nemzeti, mind kisebbségi vonatkozásban.

Kétségtelen, hogy a politikai változások tették lehetővé, de egyúttal szükségszerűvé is a kisebbségi csoportok önvizsgálatát. Ezen belül kerültek előtérbe – egyre intenzívebben – a vajdasági magyar értelmiség olyan fontos kérdései, mint a továbbtanulás, az egyetemi felvétel, az elhelyezkedés, az értelmiségi pályák alakulása.

Annak ellenére, hogy évi rendszerességgel készült pontos statisztikáról nincs tudomásunk – ha akadtak is efféle felmérések, közzétételük lehetetlen volt –, biztonnával megállapítható, hogy az utóbbi tíz-tizenöt évben – a hetvenes évek első feléhez képest – *csökken a vajdasági magyar értelmiség jelenléte és szerepe a közéletben*. Ennek egyik okára – a kimutathatatlanság, ám érthető politikai irányítás, befolyásolás mellett, mely sokkalta nagyobb erejű, mint gondolhatnánk, hiszen az emberi magatartásra, a lelkiállapotra volt bénító hatással –, az értelmiségképzés hiányosságaira mutat az a néhány adat is, amely a Magyar Szó-

nak *Magyarok a Vajdaságban* című különkiadásában (1990. március) jelent meg. Innen tudjuk, hogy 1965-höz képest, Szerbiában 49,1 százalékkal nőtt az oklevelet szerzett hallgatók száma, de a magyarok esetében csak 10,3 százalékos ez a növekedés. Igaz, hogy 20 év alatt összesen 9.559 magyar hallgató szerzett oklevelet, de a diplomások számának évi növekedése igen csak elenyésző volt; 1965-ben csupán 386, 1986-ban pedig 426 magyar hallgató kapott felsőfokú képzettséget. Ugyancsak ebből a fontos kiadványból tudjuk, hogy 1965-ben a szerbiai diplomásoknak 3,2 százaléka volt magyar, húsz évvel később viszont már csak 2,6 százaléka. Nem lényegtelen adat az sem, hogy 1961-ben a köztársaság 5,9 százaléka volt magyar, tíz évvel később pedig 4,2 százaléka. Ha vajdasági viszonylatban vizsgáljuk az arányokat, akkor a kép még elgondolkodtatóbb. Ugyanis annak ellenére, hogy a tartománynak mintegy ötöde magyar, az újvidéki egyetemen – ide tartozik a Vajdaság minden főiskolája és egyetemi kara – *a magyar hallgatók részaránya a legmagasabb létszámmal jelzett tanévben sem haladta meg a 10 százalékot*.

Nem érdektelen megemlíteni azt sem, hogyan alakul a főiskolai, illetve egyetemi végzettséggel rendelkezők számaránya egy-egy magyar többségű községben. A tartományi átlag 4,74 százalék, ez a mutató Adán 3,95 százalék, Topolyán 4,40 százalék, Beccsén 4,33 százalék, Kanizsán 2,69 százalék, Zentán 4,51 százalék, s egyedül Szabadkán haladja meg a tartományi átlagot, itt 5,57 százalék.

A felsőoktatás hiányosságai

Ha a csökkenés, illetve jobb esetben stagnálás magyarázatát keressük, akkor nem kerülhetjük meg a közelmúltig érvényben volt középiskolai oktatási törvényt, amely felszámolta a gimnáziumokat, s így megszűnt a kisebbségi értelmiség-utánpótlásra hivatott iskolatípus, illetve felaprózta a szakosítást. Ezzel – mivel egy osztály nyitására legalább 15 diákra volt szükség – *sok helyen lebetetlenné vált kisebbségi tagozatok létrehozása*. Mindez közvetlenül kihatott a magyar egyetemi hallgatók, közvetetten pedig az értelmiség számának alakulására.

A helyzetben részben javít az 1990-től érvényes új oktatási törvény, amely visszaállítja a gimnáziumokat. Magyar nyelvű gimnázium nyílt Újvidéken, Szabadkán, Zomborban, Zentán, Topolyán, Bečsén, Zrenjaninban és Kovinban. A törvény azonban *nem mondja ki egyértelműen, s ilyképpen nem is szavatolja az anyanyelven folyó oktatás vertikálisizmusát az általános iskolától az egyetemig*. Igaz, ennek lehetőségét sem zárja ki, de azzal, hogy a községre és az iskolákra bizza a felvételi vizsgák megszervezését, növeli az esetlegességi tényezőt. Némileg veszélybe került a talán mindennél fontosabb tanítóképzés is, mivel a változatok között olyan javaslat is szerepel, hogy *minden leendő tanító két évig szerbhorvátul, két évig pedig anyanyelvén tanuljon*. Szerencsére ez csak egy javaslat, amely remélhetőleg nem kap zöld utat. Elgondolkodtató viszont, hogy a "tehetségek iskolájában", ahová évente ötszáz diákot vennének fel, úgy tűnik nem terveznek kisebbségi osztály(oka)t.

Mérnökök, tanárok, újságírók

Külön kell említeni az egyetemi oktatást. Az újvidéki egyetem bölcsészettudományi karán több mint 30 éve létezik magyartanár-képzés. A karon – a magyar tanszék szervezésében létezik lektorátus a más szakokon tanulók, illetve a magyarul tanulni kívánók számára. A szerbhorvát nyelvi tanszéken van ún. környezetnyelvi csoport. Akik ott végeznek, a magyar iskolákban taníthatnak szerbhorvátot, ami újabban kötelező tárgy, míg a *Vajdaságban élő kisebbségek nyelve az általános és középiskolákban csak választható*. A magyar tanszék – amelyet 15 éve egyesítettek a tudományos kutatómunkát folytató hungarológiai intézettel – feladata elsősorban a tanárképzés. Eddig mintegy 230 rendes és 85 levelező hallgató szerzett diplomát, 25-en védtek meg doktori (kandidátusi) és 35-en magiszteri (bölcsészdoktori) értekezésüket. A tanszéken a közelmúltig könyvtáros és szerbhorvát-magyar szakfordító képzés is volt, ezt azonban az oktatás ésszerűsítésére hivatkozva megszüntették, éppen akkor, amikor folyamatban volt az újságíró-képzés beindítása. *Érdemes megemlíteni, hogy eddig magyar újságírókat a Vajdaságban nem képesítet*

tek. Leginkább tanári diplomával rendelkezők közül kerültek ki az újságírók, a kiadói lektorok. Az újvidéki művészeti akadémián két-évenként nyitnak magyar nyelvű színésztagozatot öt-hét hallgatóval.

Egyes főiskolákon – Szabadkán a műszaki egyetemen és a pedagógiai akadémián, ahol a tanítóképzés folyik (óvónőket Újvidéken képeznek), – és egyes karokon magyar nyelven folyik az oktatás. A szabadkai közigazdasági és építészeti, valamint az újvidéki jogi és bölcsészettudományi karon csak néhány tárgyat hallgathatnak anyanyelvükön a magyar egyetemisták. A jogi karon működik egy magyar lektorátus is. Az újvidéki orvostudományi egyetemen időnként történnek kísérletek bizonyos tárgyak magyar nyelven való előadására, illetve vizsgáztatására, de ezek nem intézményes megoldások, hanem csupán a tanárokon múló magánkezdeményezések, amelyeket hol hallgatólagosan elfogadnak, hol akadályozni próbálnak.

Érdekvédelem nélkül

Az értelmiségképzést biztosító formák bizonyos vonatkozásban tehát léteznek, de az oktatást rendező törvények nem tartalmazzák azokat a rendelkezéseket, amelyek alapján azt mondhatnánk, hogy a kérdés megoldott.

Mivel a közelmúltig a Vajdaságban tilos volt a vertikális szerveződés, amit például Horvátországban engedélyeztek, nem alakulhattak kisebbségi érdekvédelmi szervezetek sem, a régieket pedig megszüntették. Újabban, a többpárti rendszer felé araszolható Szerbiában is engedélyezett a polgárok pártokba vagy más szervezetbe való tömörü-

lése. Ennek eredményeként alakulhatott meg a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége – jelenleg mintegy 20 ezer tagja van. A közösség politikai jellegű érdekvédelmi szervezet. Ugyancsak fontos szerepe van a Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaságnak. Ez utóbbinak célja az alkotó tevékenység közösségi serkentése, az alkotói eredmények szervezett népszerűsítése és a magyar nemzeti kultúra egészébe való bekapcsolódás ösztönzése. Ugyanerre törekszenek a délszláv és az ország más nemzeti-nemzetiségi kultúráival való kapcsolatok tervszerű ápolására, valamint az alkotói érdekvédelemre. A társaságban írók, tudósok, kritikusok, publicisták, kultúra népszerűsítők, komparatisták tömörültek az a céllal, hogy megkülönböztett gondot fordítsanak azon tudományágak és műfajok ápolására, amelyek kifejezetten a magyar kisebbség számára fontosak. Mindkét szervezet lényegesen módosít(hat)ja a magyar értelmiség helyzetét. Az egyik fórumot és módot nyújt a közéleti szereplésre, a politikai, s általában a kisebbségi érdekvédelemre, a másik pedig a tudomány és a művészetek szervezett művelését segíti elő, elsősorban azokon a területeken, ahová a hungarológiai intézet illetékessége nem terjedhet ki.

Érthető, ha ilyen körülmények között a magyarok is keresik nemzeti identitásuk megfogalmazásának lehetőségét.

GEROLD LÁSZLÓ
(Újvidék)

Számvetés

Kis népek vigasza az igazság. A nagyoknak akkor is igazuk lehet, amikor nincs. Kis népek igazát csupán a valódi demokrácia érvényesítheti. Ez különösen igaz olyan kettős kötődésben, kettős terror alatt élő nemzeti kisebbségekre, pontosabban "kevesebbségekre" (Király Károly), mint az erdélyi magyarság, amely immár hetven esztendeje vigasztalódik a pusztáza tudatával. *Am a vigasztartalék véges, kimerülőben van, nagyon kellene már a kézzelfogható, átélhető igazság: a létmentő demokratizálódás.*

A romániai magyarságnak nemzetiségi jogokat, demokráciát és a határok spiritualizálását már ígérték 1918-ban, 1945-ben és legutóbb 1989-ben. Vajon mennyivel különb ez utóbbi ígélet az előbbi kettőnél?

A romániai "forradalom" győzelmével úgy tűnt, végre igazi esélyhez, életlehetőséghez jut az erdélyi magyarság. Most, az első évforduló alkalmából ideje számotvetni: jól sáfárkodott-e a romániai magyarság decemberi – valóban történelmi – esélyével? Egyáltalán volt-e, mivel sáfárkodnia? Decemberben még hivatalos román ígéletek hangzottak el a nemzetiségi kérdéstről. Később a bukaresti vezetés elbizonytalanodott, majd sovinszta indulatok befolyása alá került, aztán, *néhány hónap elteltével valóságos versenyfutásba kezdett a román nacionalista erővel.*

A magasabb politikai szférában már januárban megkezdődött a kötélbúzás. Előbb Mitterrand elnök budapesti ténymegállapítása

(Magyarország Trianonban elvesztette területének kétharmadát) váltott ki viharos tiltakozást Bukarestben, de ideiglenes köztársasági elnökünk vélekedése is, hogy Románia útja Európába, Magyarországon keresztül vezet. Később, márciusban Szűrös Mátyás azon megálgapítása kavart vihart Bukarestben, hogy Erdély éppen annyira ősi magyar föld, mint amennyire román. A magyar-román vita nemzetközi szintéren, Koppenhágában folytatódott, ahol külön magyar javaslat és külön román ellenjavaslat készült a nemzetiségi kérdés megoldására.

A politikai csaták összefonódtak az utcai szinteken folyó háborúval. Január végén a román vezetés színt vallott, és a kezdetben csupán közvetve támogatott román szélsőséges nacionalisták mellé állt: 27-én fölmentették Pálfalvi Attila oktatási miniszterhelyettest "hatáskörének túllépése miatt", pontosabban azért, mert komolyan vette kormányja ígéletét és a romokban heverő romániai magyar oktatás újraépítéséhez kezdett. Az élesedő iskolavitában a román kormány a szélsőségesek mellé állt és nemzetközi nyilvánosság előtt is szórta a magyarságra a szeparatizmus vádját. Innen egyetlen lépés volt a márciusi erdélyi cigányellenes pogrom, majd a marosvásárhelyi. Ezek után már nem volt meglepő, hogy a május 12-i miniszterelnöki rendelet jobban sújtotta a romániai magyar oktatást, mint hajdan Ceausescu rendelkezései. Május 20-án a kétes tisztaságú választáson (Kolozsváron magyarellenes röpiratok jelentek meg: Kibédén, Maksán, Hármasfaluban és másutt a vatrások többszörösen szavaztak; több ezer személy kimaradt a választók névsorából stb.) Iliescu és miniszterelnöke, Petre Roman kétes hitelességű többséget nyert. Az ily módon legalitást szerzett mosolygós demokrácia június 13-án a bukaresti Egyetem téren bányászoknak álcázott híveivel verette meg a tüntetőket. *A kezdetben ígérető, majd elbizonytalanodó,*

később a nacionalista erővel a tömegek népszerűségéért versenyt futó bukaresti vezetők számára a törvényesség látszatának elnyerésével másodrendűvé vált a népszerűség, fölöslegessé az ellenzékiek és az értelmiségiek akadékoskodása. Tömegtámogatást a bányászok rohamcsapataival biztosítottak. Nacionalizmusuk pedig egyre nyilvánvalóbban a hatalomgyakorlás eszköze lett. Különösen leleplező tény, hogy az érdektelenségbe fullasztott, elhúzódo szekus kirkatperekkel egy időben megkezdődtek a sovinszta felhangú perek is a decemberi székelyföldi áldozatok gyilkosai ellen. Többek közt tizenhárom-tizenhárom esztendei börtönbüntetésre ítétek négy oroszhegyi lakost (köztük egy súlyosan testi hibás) a korábbi rendőrhatalom decemberben meglincselt helyi képviselőjének haláláért.

A román vezetők nemzetiségi politikájáról nem csupán a bukaresti magyar iskola kiebrudalt diákjai iránti közönye árulkodik, de a Gelu Voican svájci sajtónyilatkozatában elhangzottak is: *A romániai magyarságot ki kell irtani.* Voican kérte, hogy az újságírók ezt lehetőleg ne írják meg, mert ilyet nem lenne szabad mondania, mert a román politikusok politikai érettségére és éleselmjűségére is rávilágít kijelentése. Mivel alig hihető, hogy Voican ellen-ügynök lenne, különösen aggasztó a vezető román politikusok nacionalista politikai kultúrájának ilyenfajta megnyilvánulása.

A bukaresti vezetés mind inkább érvényesíti politikai gyakorlatában azt a nyíltan is vallott elvet, hogy a demokrácia valójában nem más, mint a többség akaratának érvényesülése. A "félrechallott" demokrácia román csúcsteljesítménynek minősíthető többek közt az a sajtótörvény-tervezet, amely a sajtóból való akár életfogytig tartó kitiltatással büntetné a – nehezen és ezért sokféleképpen értelmezhető – "hamis híreket" és "hamis kommentárokat"(!).

Több antidemokratikus döntés mutatja Romániában, hogy milyen is a román demokrácia: *a román parlament a kivonuló magyar képviselők tiltakozása ellenére megszavazta azt a törvényt, hogy a vállalatok vezetői kizárólag románok (nem pedig román állampolgárok) lehetnek.* A későbbi mentegetőzések csöppet sem széptettek a pontosan értelmezhető törvényen, amely még a gazdasági érdekekkel szemben is a nemzeti elv primátusát érvényesíti. A tőké-

vel érkező külföldi gazdasági vezetőknél, vagy a román állampolgárságú magyar igazgatóknál többre érdemesíti a románokat, pusztán nemzeti alapon. Még kirívóbb a helyhatóságok megcsúfolása. A megyei prefektusok és közvetve a helyi hatóságok központi kinevezése, nem csupán arról árulkodik, hogy a mai bukaresti vezetők tartanak a demokráciától, de azt is, hogy az új vezetés a régi módszereket konzerválja, hogy semmi ne akadályozhassa az erőszakos elrománosítást.

Az elmúlt egy év eseményei bebizonyították, hogy a Vatra Romanasca-tól és az új pártoktól a romániai magyarság nem sok jót várhat.

Ne tévesszen meg senkit a Vatra választási eredménye és tagjainak látszólag alacsony száma. A Romániai Magyar Demokrata Szövetség, a legnagyobb ellenzéki párt befolyása tagságának nagy száma ellenére is sokkal kisebb, mint a Vatra kis létszámú tagságáé. Még a történelmi pártok sem tudták kivonni magukat e tömegvonzás alól. A választások pillanataiban tettek ugyan tétova lépéseket a magyarság felé, de aztán gyorsan visszakoztak. Mézesmadzagként az 1923-as Alkotmánnyal kecsegtetik a romániai magyarságot, amely lehet számára jobb, de semmiképpen sem jó. Az 1923-as Alkotmány nem biztosította a kollektív jogokat; a két világháború közti román politika érvényesítése nem ébreszt kelleme emlékeket a magyarságban.

Az európeér román értelmiség jelentős gesztusokat tett. Gondoljunk csak a temesvári kiáltványra, Smaranda Enache, Radu Enescu valóban bátor kiállítására! Különösen méltányolandó a bátorságuk, ha a marosvásárhelyi pogrommal időben egybeeső, budapesti magyar-román értelmiségi találkozó lesújtó tanulságára emlékezünk: az európeér román értelmiség jóhiszeműsége vitathatatlan, ám nincsen tisztában a nemzetiségi kérdéssel, ezért igyekszik távortartani magát a mindennapi politikától, és semmi befolyása nincs a tömegekre.

A bukaresti vezetési éves mérlege tehát, hogy a hodákiak, a rendőrök és a bányászok magyar-, cigány- és értelmiségellenes pogromjaival megteremtette a maga számára a "forradalom" előtti társadalmi "nyugalmat", a teljes félelmet, amely nyomasztóbb, mint a Ceausescu-i "aranykorban" volt. Akkoriban nem vették le a lakásajtókról a névtáblákat! A magyaroknak csak a szeku-

soktól kellett félniük. Most bárkitől... A marosvásárhelyiek márciusi "győzelmének" jutalma a félelem. Sem a kolozsvári magyar egyetem, sem a főkonzulátus, sem a bukaresti Magyar Kultúra Háza, sem a Nemzetiségi Minisztérium megnyitására még csak kilátás sincsen. A sajtószabadság hasonlatos magához a magyar-román párbeszédhez: *mindkét fél elmondja a maga véleményét, de eleve csak az egyik fél, a magyar hallgatja, olvassa, ismeri a másikét. A romániai magyarság újabb és újabb kompromisszumokat köt, bízva a fokozatos demokratizálódásban, bár tudatában van annak, hogy miközben "fokozatosan" szerzi meg nemzetiségi jogait, lassan már nem lesz, aki éljen azokkal. Lassan elhomályosul a kollektív jövőkép, és semmilyen alapítvány vagy erkölcsi érv nem képes ellensúlyozni a kivándorlás lelki motivációit.*

A helyzet javulása aligha várható. A román gazdaság romokban hever. Ez csöppet sem kedvez a demokratizálódásnak, annál inkább a nacionalizmusnak, és ezzel az ország mindinkább elszigetelődik a nyitott határokat emlegető, ám azokat gazdaságilag mindjob-

ban lezáró Európától. Pedig Románia az idegengyűlölet helyett tág kapukat nyithatna Európára, a demokratikus nemzetiségi jogok biztosításával. Ám ennek fölismerése késik, mert a nemzeti feszültségeknek mély történelmi, kulturális, társadalom-lélektani gyökerei vannak. "Erdélyben kétféle kultúra, kétféle Európa-modell ütközik egymással" – írja Horváth Alpár az Európai Idő idei április 20-i számában –. Egyfelől egy olyan románságé, amely a múlt század romantikus nemzetfogalmánál és (francia) nemzetállam-eszméjénél megrekedve, egy balkáni-bizánci gyökerű ortodoxia misztikus intoleranciájával még mindig birodalmi létekből fölépülő Európában gondolkodik, másfelől egy olyan erdélyi magyarságé, amely a kisebbségi létébe beletörődve és romantikus nemzetmitoszaival (s így birodalmi múltjával is) leszámolva, a protestantizmus történelmi-szellemi örökségével kultúrájával, a tolerancia jegyében újjászülető régiók Európájában látja jövőjét. A konfliktus eszkalálódása (ld. besszarábiai fejlemények) libanonizálhatja a nemzeti feszültségektől amúgyis terhes kelet-európai térséget. Ez nem lehet közömbös sem Magyarországnak, sem egész Európa számára. Legkevesbé a romániai magyarságnak, amely *vagy elsüllyed a történelemben, vagy pedig mind következetesebben, mind kevesebb kompromisszummal kapaszkodik az Európa-mentőcsónakba.* Bevezető mondatom fordítva is igaz. A kis népek igaza a vigasz: Európa!

BEKE MIHÁLY ANDRÁS

Újjászületés és mellébeszélés

(...) Azt, hogy a legutolsó időkig mitől gyöngültünk el, kívülről tudjuk, De hogy mitől nem voltunk képek megerősödni, azt már nem annyira.

A magyarázatért vissza kell hátrálnom Adyhoz: A szétszóródás előtt című verséhez. A kulcsszó már ott van magában a címben: szétszóródás. 1914 januárjában ez még csak biblikus jóslat s költői előérzet volt, azóta – egy-két nyugalmasabb történelmi pillanattól eltekintve – folyamatos állapot. Legtragikusabban Trianonnal kezdődik el a folyamat, a három és félmillió magyar leszakadásával, aztán a második világháború ember-tékozlásával folytatódik, szörnyű széthömpölygésükkel minden irányba és végül az 56-os emigráció életet s igazságot mentő kényszerével.

De azt hiszem, itt az ideje, hogy néhány lépcsőfokkal még mélyebbre ereszkedjünk. A szétszóródás fogalmát én már rég nemcsak a világban szétszóródó magyarok sorsára vonatkoztatom, hanem a határainkon belüli szétszóródókéra is, amely tán nem oly biblikus, de bizonyos értelemben megrendítőbb, mint az előbbi. Ugyan mi másról árulkodnak az öngyilkosokról készített statisztikák, ha nem a szétszóródás lidérces folyamatáról? Mi másról az alkoholistáink világranglistás adatai vagy az ijesztő népességfogyásé? S mi másról az, hogy tehetetlenek vagyunk s már unjuk ezeket az adatokat?

S mit mondhatunk akkor még az érzelmi-szellemi tudati szétszóródásról, amely meglábolhatóan sivatagokkal: önzéssel, göggel, hamiskodással, rögtönzött gazdasági kizsákmányolással választja el egyik embert a másiktól? Hetvenöt évvel ezelőtt Ady Komp-országnak nevezte el az akkori idők Magyarországot, mi a magunkét mozaik- vagy cserép-országnak nevezhetnénk, hiszen az elmúlt évtizedekben óriási arányúvá vált ez a belső szétszóródás. Osztályok, rétegek, családok, közösségek törtek szét darabjaikra. Hány összeszámolhatatlan magány a városokban s a vidéki Magyarországon! Kicsit talán mindenki magára maradt, jobban a lehetségesnél. Beteg ország? Tudom, romantikusnak, sőt finitistának hangozhatott a kijelentés, de még a nyuglóddó reform éveiben, sőt saját ellenzéki ségem tudatában is egyre határozottabban azt kellett gondolnom: Magyarországon nem az a fő kérdés, ki győz a politikában, hanem, hogy mi lesz gyorsabb a lelkek újjáélesztése-e vagy a lelkek püstülése?

A kérdés még a rendszerváltás után sem dőlt el megnyugtatóan. Hit- és gondolattartalékok nélkül él ma is a lakosság nagyobbik része. Más szóval: nemcsak gazdaságilag adósodtunk el, hanem erkölcsileg és tudatilag is. Önérzet? Biztonságérzet? Öt napig ha kitartana! Elég lenne egyszer csak pár napra megszakítani a tévéadásokat, a rádióközvetítéseket, kitorne az országban a létbizonytalanság. Magukra, a maguk kiérlelt meggyőződésére csak igen kevesen mernének támaszkodni. (...)

Sokáig töprengtem, hogy történelmi köznapi szétzóródásunk tapintatlan vízióját szabadjára engedhe-

tem-e ebben a teremben. Végül úgy döntöttem: újjászületésünket nem kezdhetjük tapintattal, se mellébeszéléssel. Jól tudom én is, hogy politikai életünknek vannak reménykeltő folyamatai, amelyeket már csak a párbeszéd kedvéért is meg kellett volna említenem, de magával a nyomakodó reménnyel vitázva is azt állítom: ma egyetlen kérdés előz meg minden más kérdést: laza, fél-nemzeti létünkéből végre igazi nemzetté tudunk-e válni? A tizenöt milliányi magyar emlegetése ama bizonyos szellemi hazában mindaddig serkentő eszme s toborzó utópia volt, amíg ezt egy nemzetietlen kormányral kellett szembefordítani, de rögtön operett-áriává válik, ha nem tudjuk megtölteni gyakorlatias és metafizikai tartalommal. Egy tipródó, egy szétfolyó, egy vakaródzó ország lehet-e kohéziós erőközpont? Lehet-e mágnés, amely a Svájczban, s Clevelandben és a Csallóközben élő magyar vonzalmait magához rántja? Ady a főntebb emlegetett versében szemünkre hányja, hogy még a Templomot sem építettük föl, de akik ma azt hiszik, sőt azt hirdetik az újságokban vagy a Parlamentben, hogy a fölépülő demokrácia helyettesítheti ezt a Templomot, szánnivalóan tévednek. A magyarság – akár hogyan vélekedjenek vagy vélekedjünk is róla – történelmi képződmény s jelentősége jóval több, mint amit rossz vagy elviselhető társadalmi állapotai mutatnak. Sajnos, dühöng nálunk egy "nemzeti ateizmus", amely úgy gondolja, hogy a szocialista jelzőhöz hasonlóan a nemzeti és a magyar jelző előbb-utóbb fosztóképzővé válhat. "Úgy véljük – hangzik az egyik ilyen «ateista» véleménye – a nemzeti tudat fogalma egyszerűen értelmetlen, csak társadalmi egyéni és közösségi tudat lehetséges s ennek részeként lehet szó azokról a tudattartalmakról, amelyek egy kulturális-történelmi (esetleg: földrajzi-etnikai) azaz nemzeti közösséghez kötnek minket."

Vita helyett csak annyit szeretnék megjegyezni, hogy a világban szétszórótt zsidóságnak kétezer éven át a Sírátófal és a Tóra jelentette azt, amit rossz hazájú népeknek a százféle érzelemből, tudásból, tragédiákból összegyűrt nemzet fogalma jelent. Sajnos, Sírátófalunk – Mohácstól Trianonig és tovább – nekünk több is van, de Tóránk, mint a háborúban kidobált könyvek, szétcépve darabokban. (...)

CSEOÍRI SÁNDOR

(Elhangzott 1990. október 20-án a Genfi Magyarok Baráti Körének budapesti (dies academicus-) táncszínházán. Részlet.)

Előszó az utókorhoz

Az utazó, beszélgető betűvető, aki fél évszázados újságírása során följegyzett néhány észrevételt, voltaképpen folytonosan magyarságával foglalkozott, mert ez volt létezése lényege. Például az önismeret érdekelt még a szibériai Irkutszkban is, ahol már csak két első világháborús magyar él, de – amint az egyik elbeszélte – már évek óta nem állnak szóba egymással, mert '56 megítélésében összekülönböztek. Széthúzás darabol föl minket, s nem csupán az akácfák alatt. A betűvető magyar füffel hallgatta a madagaszkári malgas újságíró elbeszélését arról, miként oktatták arra a francia iskolában a gyarmatosítás idején, hogy ő a gallok (afrikai "dákok") ivadéka, hazája pedig "la douce France". Hallásom hiába "magyar", a gondok, úgy látszik, egyetemesek.

A betűvető, aki élete végéhez közelítve úgy érzi, hogy a huszonegyedik századi Európa sorsát a Szovjetunió átalakulása vagy teljes széthullása fogja eldönteni, s ezen belül a Litvániától Koszovóig terjedő térségben kialakult hatalmi vákuum, laikus történészként, nyelvészként szeretne néhány alapfogalmat megközelíteni.

Nagy terhek, a súly alatt a páлма állapotában élve, mellőzöm a tőlem talán megszokott érzelmes hangot, s nem élek anyanyelvem stílusfordulataival és mámorával. A kérdés ugyanis nyelvi trouvaille-t nem tűr; komorabb, súlyosabb. Megpróbálok tárgyiasan, hűvösen, kimérten írni. Másrészt a népek ebben a térségben olyannyira összehozták, összekeveredtek, hogy alapotuk a magyarcentrikusságot nem viselné el.

Nem lehetek csupán magyar, ha a szomszédom háza ég; jóllakott sem, ha a másik országban (nálunk is nem kevesen) éheznek a nép; nem gyűlölködhetem "a" románokat, még ha a nép soraiban olyanok is léteznek, akik leparancsolnának minket a föld színéről; soha nem tagadtam meg és öregségemre már meg sem kíséreltem megtagadni a magyar zsi-

dóság magyarságát, de még gondolatban sem távolodhatok el attól a Csoóri Sándortól, aki végső keserűségében a keresztény magyar – zsidó magyar együttélés fájdalmait is tisztá emberként, s nem ordas antiszemitaként vetette fel.

A se' hideg, se' meleg, az "Istennek nem gyertya, ördögnek nem piszkavas" kétértelmű álláspontját képviselem? Az óvatos kitérést, a mindenkinek igaza van kompromisszumát, s a hallgatás védernyője alá húzódom, mikor körülöttem mindenki kiált?

A válasz megfogalmazását az olvasóra bízom.

Ebben a Baltikumtól Koszovóig terjedő térségben olyan népek éltek s élnek, amelyeket egymással ütköző ideológiák szellemében ugyan, de minden korban megpróbáltak szétszórni, megszállni, meghaladni, kirekeszteni, otthonaikból elűzni, felosztani, kitelepíteni, deportálni, olykor fizikailag is kiirtani, a nagyhatalmi sovinizmus szellemében lerohanni, egymásnak ugrasztani, a másik életét és vérért vetetni. Ebben a térségben, ha nagyhatalmi kedvük úgy kívánta, egész országokat, nemzeti államokat osztottak fel, osztottak szét, szüntettek meg vagy csonkítottak meg a felismerhetetlenségig, s megtörtént az is, hogy egy óriás (nem egy nép, hanem egy rendszer) eltaposott egy katicabogarat, egy atomhatalom, egy Lengyelországtól Japánig terjedő világhatalom, a földkerekség legnagyobb országa tiporta el olyan nép szabadságharcát, amelynek lélekszáma Európa lakosságának alig két, országának területe pedig Európának nem egészen egy százaléka.

Ebben a térségben a népeket úgy terelgették, akár a nyájakat, úgy adták-vették, mint a barmokat a vásárokon, a határokat olyan mellékesen húzták meg, ahogyan az egy idegen állam tábornokának vagy akár egyetlen tisztecskéjének tetszett. Ezen a mesés, de valójában holdbélien kietlen tájon minden rendszer saját képére és ha-

sonlatosságára akart átalakítani más ajkú népeket, ebből a térségből százezrek, milliók menekültek el, s menekülnek napjainkig, mert itt még átkozni sem lehetett a sötétséget, nemhogy gyertyát gyújtani benne, s mert a félelem lőporfüstjében és folyamatos gázmérgezésben élni lehetetlen.

E térség népeinek és országainak a demokratikus átalakulásában, a piacgazdaságra történő áttérésben, e párancsoló változások szükségében, üdvözítő voltában változatlanul hiszek, de e történelmi földrengés erejében, és sikerében gyakran kételkedem. Nagy pillanatokban – az egykori gdanski tárgyalóasztal, Nagy Imre temetése, a prágai erkélyről Vaclav Havel és Dubcek karjával integet, forradalom Temesvárott, Pozsgay bejelentése a "sajnálatos események" népfelkelés jellegét, Gorbacsov litvániai útja, Teller Ede kaliforniai szavai a magyarok el nem téphető összetartozásáról... – engem is elragad valamely eufória, amelyet később, ha csak lassan is, de eloszlat a folytonos megcsalattatás maradványa, a sötét és hideg közöny. Ezeket az országokat és népeket évtizedek alatt oly sokszor becsapták, megálázták, a földbe taposták, annyiszor elhitették vele, hogy a fekete fehér, s a fehér fekete, oly sokszor mérgezték meg, s tudatát annyira rafinált eszközökkel hasították ketté, hogy idegrendszerének zavarait csak újabb évtizedek során lehet megszüntetni, ha a világ a gyógyításra még képesnek látszik.

A történelem, s a nyelvészkedés mindig viszonzatlan, s reménytelen

szerelmem volt. Az is maradt. Ezért e két hágcson át próbálok most is fölemelkedni, közelíteni gyógyíthatatlannak látszó betegségeinkhez, az agyunkat már-már elborító drámáinkhoz. Ha tisztázni nem is, de érinteni szeretnék olyan, sorsunkat nagyban meghatározó fogalmakat, mint nép, nemzet, szülőföld, állam, ország, anyaország, anyanemzet és így tovább. Megközelítesem talán suta, vagy töredékes lesz. Önmagamból kilépni azonban nem tudok, még akkor sem, ha más népek sebeit leszek kénytelen érinteni.

Egy épelméjű svéd, vagy a New York-i Columbia egyetem valamely hallgatója bizonyára értetlenül hallgatná sirámainkat. Meg a kövére hizott hazugságokat. De mi, akik a Vezuv-térségben élünk, csak kétségbeesetten és könnyezve nyújthatjuk be a számlát azoknak, akik nélkülünk mindig csak döntöttek rólunk. Nem érinthetem, mert el-üszkösödnek, csak közelíték ehhez a lávafolyamhoz.

A déltiroliak például nem olaszok, hanem osztrákok, a székelyek nem elmagyarosított románok, hanem a magyar nép legérzékletesebben beszélő törzsét alkotják, a moldáviaiak nem cirill betűs moldovánok, hanem románok, szerbhorvát nyelv nem lévén a horvátok nem szerbek, hanem horvátok, a felvidéki régi magyar nemesség nem kis része szlovák származék, amely elmagyarosodott, a megszlóvárizált magyarok nem szlovákok, csak kényszerűségből "váltak" azzá, a magyarországi zsidóság döntő többsége Auschwitz ellenére is magyar etnikum, s magát magyarnak

vallja, az izraeli magyar anyanyelvű értelmiség műveltségében, szellemében, érzésben és anyanyelvének láthatatlanul lebegő parancsa szerint közelebb áll Csoóri Sándorhoz, mint a Marokkóból vagy Jemenből bevándorolt izraeli honfitársaihoz, a forradalom győzelme után a franciák a maguk hasonlóságára formálták át ugyan a nem francia anyanyelvű többséget, de napjainkig él, ha csak halványan is, a breton, a provanszál, a langue d'oc, az okszitán néptudat. A magyarul már alig értő moldvai csángó néhány éve még azt kérdezte a magyarországi néprajzostól, vajon hazulról, Szent István országából érkezett-e, a québeciek kanadai hazafiak, szívükben francia nemzeti tudattal, az észtr rokonokból fél évszázados oroszosítás sem tudta kiktatni a Kalevipoeg himnikus népi ségét, a Szudéta vidékre deportált magyarok gyermekei már cseh iskolába jártak, talán a cseh vált "anyanyelvükké" is, de zsrátnokként él még bennük a csallóközi fészekmelegség. És mindezek cáfolataként, mindezek ellenére, még ha egy-egy fia angolul nem beszél is, létezik olyan amerikai nemzet (USA), amelynek angol, ír, olasz, kínai, magyar, zsidó, spanyol, lengyel származású gyermekei büszkén néznek föl a csillagos lobogóra, amelynek üzenetét Cyrus Vance akkori külügyminiszter a Szent korona visszaszolgáltatásakor úgy fejezte ki, hogy ezt az ereklyét egy *több népből álló nemzet* küldi Budapestre. Ha már egy nemzeti zászlót érintettem, közép-európai zavarunk példázataként, meg kell említenem a Dunántúlra került öreg erdélyi menekültet, aki minden áldott nap kitűzte a magyar nemzeti lobogót, s mikor a rendőr felelősségre vonta azzal, hogy ma pedig nincs állami ünnep, miért teszi ki, azt felelte: "Csak".

Megmagyarázható ez az említett New York-i Columbia egyetem valamely hallgatójának? Ugye?!

A Columbia egyetem emelkedett szellemű, olasz származású professzora, Mario Pei, aki saját népe nyelvi gőgjét is megveti, egyik művében elmarasztalóan írja, hogy a franciák szilárdan hiszik, hogy komolyan foglalkozni csak a francia nyelvvel érdemes, az olaszok pedig azt, hogy énekelni igazán csak olaszul lehet. Nem akarom az elmarasztalandók számát szaporítani, mégis kénytelen vagyok leírni, hogy a mi anyanyelvünk bizonyos tekintetben gazdagabb, minenesetre sajátosabb értelmű, mint magyar, boldog népek

nyelvének szókinccse. Ez a különbség, ez a különös körülmény, ha megmagyarázni nem is, de segít legalább érinteni, értelmezni kuszáságainkat, drámáinkat és kétségbeesésünket. Az észtekét is, a románokét is, a magyarét is, meg a szlovákét, horvátét és a többször teljesen felosztott, szétesztott, a második világháború után pedig egyszerűen Nyugat felé eltolt Lengyelország népének néhány kérdését.

Hogy mi miért váltunk olyanokká, mint amilyenek vagyunk, annak talán egyik, ha nem is a legfőbb magyarázata emberek millióinak a szülőföldtől való megfosztása. Csak néhány tény felsorolására szorítkozom, a politika, a bűn vagy a vétlenség elemzésében nem merítkezem meg. Abban sem, mit is jelent a szülőföld a fészekmeleg kisugárzásától kezdve a családi házon, emléktárgyakon, megőrzött fényképeken, ismerős arcokon, régi utcák emlékein, templomok tornyain, az első szerelem örökké bennünk bolyongó árnyain át a sírkertekig, szüleink hantjainak domborulatáig. A tények kegyetlenül hűvösek. Ebben a térségben az én emberöltőm alatt közel fél millió ember menekült el az utódállamok területéről a megmaradt Magyarországra, a második világháború során már-már egy teljes lengyel hadsereg a Szovjetunióba és Magyarországra, a második világháború végén körülbelül tízmillió(!) német távozott a keleti területekről Nyugat felé. Hatszáz ezer magyar zsidót deportáltak a gázhalál felé; kétszáz ezer magyarországi németet telepítettek ki; még ma is negyven ezer magyar él a Szudéta vidéken, ahová erőszakkal kerültek a Csallóközből; kétszáz ezer magyar honos hagyta el az országot 56 véres telén és 57 elején... folytassam román ajkúakkal, akik Magyarországon kerestek menedéket a Ceausescu-korszak bukása előtt, bukásakor, s bukása után?...

Fellapoztam a Magyar Értelmező Kéziszótárt, és belenéztem német, francia, angol szótárakba is. A szócikkek eltérnek valamelyest. Valahogyan értelmük sem azonos. Valamely halovány határvonal húzódik közöttük, s e határvonalak, mint a lávaömlés, gyakran temetik be az anyai földet, szülőföldet, a hazát. Engem kissé zavart az, hogy – angolul értő olvasóim bizonyára kiigazítanak majd – a szülőföld meg a haza címszó alatt egyaránt szerepelt a fatherland, meg a motherland. A magyar szókinccs kissé más értelmű. Bizonyára nem véletlenül.

A francia nyelvben a *patrie* ugyan hazá-t jelent, de a *pays* szó egyaránt országot, vidéket, szülőföldet, hazát. Lehet, hogy tévedek, de az anyaország, anyanemzet fogalmára nem találtam angol, német vagy francia szót. De abban nem tévedek, hogy a mi fogalmaink kicsorbultak, vagy elvesztették eredeti értelmüket, a mi fogalmaink kétségbeejtőek s gondjainkat nyugati emberek talán méltán tekintik a megsebzett ember lázalmainak.

Vallonoknak és flamandoknak nem csupán szülőföldjük Belgium, hanem államuk, országuk, *hazájuk* is. A finnországi svédnek nem ismerik az anyanemzet fogalmát, mert olyannyira otthonosak Finnországban, hogy a törvényes kétnyelvűség elfeledtette velük, hogy legalább szellemi menedéket keressenek gondolataikban egy svéd államnyelvű szomszédos országban. Én a *Monarchiában születtem, egy szomszédos, nem magyar államnyelvű országban nőttem fel, olyan országban éltem, amelynek állampolgára voltam ugyan, de ez az állam nem volt egyben a hazám* is.

E különbségek olyan vékonyak, akár a hajszálerek? Lehet. De e hajszálerek meghatározzák gondolatvilágunkat, s gyakran eldöntik az életünket.

Felidézhetném költőinket is arról, hogy *Neked két hazát adott végezeted*, meg hogy *Ha majd a jognak asztalánál...* Szólhatnék az önrendelkezésről, de ebben a térségben mindez összekevertségünk miatt csak újabb tragédiák forrása lehetne. Szólhatnék kettős kötődésről, albánokról, a litvániai lengyel kisebbségről, olyan kitelepített svábokról, akiknek hazája ma is Magyarország, magyar zsidókról, akiknek van ugyan nemzeti államuk, de hazájuknak ma is Magyarországot tartják, írhatnék az otthon és az itthon fogalom párról, de nem követem ennek az ősrendetegnek a liántengerét...

Ez a térség ebben az állapotban menthetetlennek látszik.

Rohanunk a forradalomba, mint Ady írta volt?

A nagy népek magunkra hagytak minket. Olyanok vagyunk, mint a szerteszóródott eszkimók, akik vándorlásaik közben "elvesztik" a tehetetleneket, befalazva őket az igloo-nak nevezett jégkunyhóba.

Szlovákok, csehek, lengyelek, litvánok, albánok, szerbek, románok, magyarok – ki-ki külön-külön – ilyen igloo-ban vacogunk.

Justitia humana hungarica

Október közepén – napilapok is hírt adtak róla – Budapesten megtörténtek az előkészületek egy olyan bizottság vagy inkább koordinációs tanács létrehozására, amely feladata szerint azoknak a magyaroknak az érdekvédelmét kívánja ellátni, akik üldözést vagy sérelmet szenvedtek a Kárpát-medence országaiban. E feladat több mint időszzerű, minthogy Magyarországon ma már több olyan szervezet – Történelmi Igazságtétel Bizottsága, Politikai Foglyok Országos Szövetsége, Recski Szövetség – is működik, amely hivatásának tartja azt, hogy megőrizze az áldozatok emlékét, s a lehetőség szerint védje az egykori politikai foglyok és üldözöttek érdekeit.

Ezt követve alakult meg a szlovákiai magyar volt politikai foglyok szervezete, illetve jöttek létre azok a bizottságok – többnyire a szomszédos országokban működő magyar szervezetek keretében –, amelyek az egykor üldözött magyarokat kívánják képviselni vagy tömöríteni. Sajnálatos, hogy ez a tevékenység nem, vagy igen nehezen végezhető el a romániai vagy szlovákiai politikai üldözöttek szervezeteiben, tekintettel arra, hogy ezek a szervezetek nagyrészt nacionalista erők kezébe kerültek, s elzárkóznak az üldözött magyarok érdekeinek képviselésétől.

Ez a képviselés ilyen módon nemzeti: összmagyar integrációt kíván, pontosabban azt, hogy a hazai hasonló (és már említett) szervezetek, valamint az "utódállamban" létrejött magyar szervezetek és bizottságok egy létesítendő koordinációs

tanács keretében összefogjanak. Ez a tanács viselné a "Justitia humana hungarica" elnevezést.

A megalakuló társadalmi testületnek igen nagyok a feladatai, mint-hogy az elmúlt évtizedek kelet-közép-európai zsarnokságai, törvénysértései és terrorista intézkedései nem csupán az alapvető emberi jogokat sértették meg, hanem tömeges méretekben a magyarság ellen is irányultak: részben meg kívánták félemlíteni a magyar tömegeket, részben erőszakosan meg akarták változtatni az "utódállamok" hatalmába került régi magyar területek etnikai összetételét. Az a gyilkos erőszakhullám, amely 1944 és 1945 fordulóján az egész Kárpát-medencén végigsöpört, egyenesen a genocidium fogalmát meríti ki, hiszen a legyilkolt magyarok száma százezres, az elhurcoltaké és elüldözötteké milliós nagyságrendet mutat.

A magyar demokráciának – és valamennyi közép-európai országnak, ha valóban érvényesíteni kívánja a demokrácia eszményeit és követelményeit – részben meg kell örökítenie a népi erőszak áldozataul esett magyarok emlékét, gondoskodnia kell a történetek alapos feltárásáról, s a lehetőség szerint kárpótlást kell nyújtania a még élő üldözötteknek. Bízunk abban, hogy a magyarországi kormányzat és közvélemény támogatni fogja ezt a nagy munkát. Elvégre az oly szükséges közép- és kelet-európai kiegészítődést és együttműködést csak a történelmi valóság felderítése, az igazság kimondása és érvényesülése alapozhatja meg.

POMOGÁTS BÉLA

A magyar "emigráció"

Magyarország 1990 novemberében teljes jogú tagja lett az Európa Tanácsnak. Ez, és a Magyar Köztársaság új európai helyzete, külföldi megítélése, valamint az ország belső átalakulása a magyar emigrációt is új kérdéskör elé állította, mely a szerepének átértékelésére, a szülőföldhöz való viszonyának újragondolására készíti. Franciaországban élő szerzőnk rendszeresen jár Strasbourgba, az Európa Parlament üléseire, s különösen a kisebbségi kérdésekben igyekszik előmozdítani a magyar szempontok érvényesítését a képviselők körében. Írásában a külföldön élő magyarok lehetséges tennivalóin töpreng.

A külföldön élő magyarnak talán nem is annyira a hazai kérdésekkel kellene foglalkoznia, mint inkább azzal, amit idekint, külföldi kapcsolatai révén tehet Magyarország image-ának javítására, az udódállamok uralma alá kényszerített magyarok érdekeinek védelmére.

Az Európa Tanácsban mindinkább elfogadott azon álláspontunk, miszerint szükséges az emberi jogok kiszélesítése a kisebbségi-nemzetiségi kollektív jogok biztosítására. Folytatnunk kell erőfeszítéseinket a külön kisebbségi-nemzetiségi charta megteremtése érdekében, hogy adott esetben egy elismert bizottság folytathasson vizsgálatot a gyanúba kevert országban.

Nagyon fontosnak tartanám a külföldi sajtóban megjelenő támadások elleni védekezés megszervezését. Az új magyar kormányzat követségeinek sajtóosztálya mellett létesülhetnének amolyan "levelező-osztagok", amelyek azokból a magyarokból, illetve magyarbarát helybeliekből toborzódnának, akik eddig is ostromolták annak az országnak a sajtóját, amelyben élnek. Feladatuk az lenne, hogy egyetlen magyarvontatkozó cikk se jelenhessen meg azonnali megválaszolás nélkül: elismerés, ha számunkra kedvező; bírálat, ha ellenséges hangú. Így talán elérhető lenne, hogy egyetlen, akár tudatlanságból téves, akár "szponzorok" sugallta, szándékosan hamis állításokat tartalmazó írást se közölhessenek a külföldi lapok anélkül, hogy ne kapnának azonnal helyreigazító, bíráló levelet. Erre minden országban össze lehet verbuválni egy nagy számú csoportot.

Sajtófigyelő előfizetésével a követség sajtóosztálya rendszeresen megkapna minden hazánkra és a határon túli kisebbségben élő testvéreinkre vonatkozó cikket. Ezeket azután szétosztanák a levelező-osztagok tagjai között – szükség esetén a kellő adatokkal kiegészítetten –, akik bedolgoznák azokat leveleikbe.

Fontos kérdésekben vagy ese-

tekben a Magyar Távirati Iroda külföldi szolgálata terjeszthetné eme bizonyos leveleket (akár megjelent a címzett újságban, akár nem), s így a világ sajtószolgálatai tudomást szereznének a bírált lap megcáfolt sületlenségeiről. Erre talán a többiek gondolkodóba esnek, hogy jobb lesz a jövőben alaposabb, ténybeliséggel alátámasztott cikkeket közölni magyar vonatkozásban, mert lóg felettük a levelező-osztagok reagálásainak, vagy pláne ezeknek az MTI általi világgá kürtölésének Damoklész-kardja. Lehetetlenné kell tenni továbbá a romániai, szerbiai vagy szlovákiai mákony zavartalan terjesztését: mi tiszteletben tartjuk a Helsinki Zárónyilatkozatot, de nem hagyjuk, hogy a hazugságokat büntetlenül szórják ránk.

Az eredmények ellenére, amit különösen az Európa Tanácsnál és kisebb részben az Európa Parlamentben elértünk, el kell ismerünk, a több nyelvet beszélő külhoni magyarok egyike sem érte még el, hogy Magyarországgal szemben a befogadó ország politikáját érdemben befolyásolhassa. Vagy ha akad is ilyen, óvatosan (talán helyesebb kifejezéssel: szerényen) a háttérben marad.

Egyetlen érintett országban sem sikerült elérni, hogy a Trianon történelmi jelentőségét Európában valóban felmérjék, hogy az adott ország akárcsak megkérdőjelezze saját szerepét ebben a kérdésben – nemhogy önbírálat tárgyává tegye. Ezen a téren nem is tanácsos tehát a szerénység. Sokkal többet és sokkal jobban kell "mozgolódnia" az emigrációnak ahhoz, hogy a trianoni békediktátum adta tarthatatlan helyzetre felhívja a befogadó országok kormányainak és az ottani közvéleménynek a figyelmét; (ön)vizsgálatára késztesse történetészeket, politikusokat, publicistákat, s hogy az érdeklődést ne csak az igazságtalanságok iránt keltse fel, de e régió jövőjét érintő közös felelősségre is emlékeztessen.

BAKONYI JÓZSEF
(Franciaország)

Vigyázó szemünk...

Harminckét évvel ezelőtt – 1958-ban – a Romániai Írók Szövetsége kolozsvári fiókjának a vezetőségválasztására ellátogatott a román írószövetség akkori főtitkára – Mihai Beniuc is. Beniuc nem volt sovén – de a végletekig "párthű". A kolozsvári jelentést bírálva hiányolta, hogy az nem eléggé szókimondó: nem nyilvánítja ki, hogy bizony a fiatal kolozsvári magyar írók 1956 őszén egyik szemüket Budapesten tartották – a másikat az Irodalmi Alapon...

Tévedett: Mindkét szemünkkel Budapestre figyeltünk. És nemcsak a fiatal írók. Az idősek is. És nemcsak az írók. Minden romániai magyar. Mi is diadalittasan ujjongtunk, amikor azt hittük, hogy a pesti srácoknak sikerült erőt venniük az idegen hatalom páncélszörnyetegein. Mi is elsírtuk magunkat november 4-ének hajnalán – mert ugyan ki aludt azokon az éjszakákon? És minden magyarral együtt elsírtuk Nagy Imrét, munkatársait, a sok kivégzett vagy halálra kínzott névtelent.

Már-már beletörődünk abba, hogy ez mindörökre így marad: hogy egy kicsi ország soha se válhat függetlenné Európának ezen a részén.

Másfél évvel ezelőtt megint felpisláskolt bennünk az 56-ihlette remény. Ami akkor nem sikerült harccal – talán most sikerül békességben. Megint reménykedve néztünk Budapest felé. Fiataljaink egy része nemcsak nézett – de át is szökött-telepedett, nem bírva a diktatúra nyomását odaát. A túlnyomó többségbe azonban reményint öntött mindaz, ami Magyarországon történik: felujjongtunk, amikor a magyar határőrök felemelték a sorompót a nyugati határon a keletnémet menekültek előtt. Tudtuk: ezek után sehol – így Romániában sem lehet hosszú élete a diktatúrának.

És megbukott a diktatúra Romániában is – noha erői nem adták fel teljesen a harcot, nem mondtak le a visszarendeződés reményéről: buzgón egyengetik a katonai diktatúra útját. Egyetlen "biztos" támpontjuk van – ez egyébként azonos a diktatúráéval: féktelen magyargyűlöletük. Noha a decemberi események, a demokrácia vívmányait nem sikerült teljesen felszámolniok (pl. a sajtó- és szólásszabadságot), gondoskodtak arról, hogy Romániában ne érezzék magukat igazán otthon a nemzeti kisebbségek – kiváltképpen a magyarok. Nem a szélsőségesekre gondolok, nem is a "volt szekuritátésokra" és a tegnapi pártaktivistákra. Ha például az ország miniszterelnöke a székelyekről, Hargita vagy Kovászna megyéről nyilatkozik, képzelete szárnyakat kap: olyan gyűlölettel konfabulál felőlünk, mintha legalábbis az ördögkúti megtorlás áldozatainak a leszármazottja lenne – holott atyai nagyapja még egyáltalán nem tudott románul, hiszen váradi polgár volt. Nem csoda, ha a menekülést, a fiatalok és nemfiatalok kivándorlását nem sikerült megállítanunk.

Van gondunk elég. És mi mégis, mindkét szemünket Magyarországon tartjuk ismét. Mint 56-ban. Vagy talán – még nagyobb féltéssel.

Az egy évvel ezelőtti, napról-napra kiteljesedő magyar demokrácia feletti örömmámor napjai elmúltak. Jól látjuk: Európában, az egész Nyugaton, élén az NSZK-val, az Egyesült Államokban, mintha alábbhagyott volna a Magyarország iránti lelkesedés – illetőleg egyre vonatottabban váltja ezt tettekre. Egy évvel ezelőtt még az egész szabad világ fogadkozott, hogy most az egyszer nem hagyják ám Magyarországot, megsegítik, hogyne segítenék. És segítik. Alig többel, mint Moliere "fösvény"-e. A kupori Harpagon a borralóra váró inast ezzel fizeti ki: "Jó... majd, ha időm lesz... esetleg gondolok rád." És segítik Magyarországot – sokmilliárdos adóssága mellett – apró hitelekkel, semmire sem kötelező politikai vállveregetésekkel.

Nyilvánvaló: Magyarország népe önerejéből kell, hogy talpra álljon. És mi izgatottan figyeljük-lessük a híreket. Mint ahogyan nem tudtunk segíteni 56-ban, majd Nagy Imréék kivégzésekor – most sem tudunk. Annál nagyobb aggodalommal, de a valós helyzettel mégis számolva (hiszen tudjuk: ha ez a kicsi ország gazdaságilag összeroppan, politikai tekintélye is odalesz) – ijesztő belső ellentéteket kell regisztrálnunk, szinte fizikailag szenvedtünk a "hordót a..." vitától, amelyik nem sokat használt se a magyar demokráciának, se az ország hírnevének.

Miközben Erdélyben létkérdéseink megoldásán töprengünk és vitázunk, miközben túlélésünket próbáljuk biztosítani (addig is, amíg Románia – hisz nincs más útja – végül felzárkózik az európai demokrácia országai közé) aggódva, félve nézzük-hallgatjuk a Magyarország felől érkező képeket-híreket. A nemzet érdekeit semmibe vevő, szinte öncélú pártharcokat. Mintha odalett volna az a fajta szemlélet, amely a Németh-kormány működését irányította: inkább vesszen a párt-érdek, de maradjon meg az ország!

Nem a Németh-kormány mellett korteskedem. De az ország sorsa nem közömbös számomra – egyáltalán a határokon kívül élő magyarok számára. Tisztában vagyunk ugyanis azzal, hogy sorsunk alakulása Magyarország, a magyar demokrácia jövőjétől függ. Ha Magyarország gazdaságilag (és ezzel együtt nemzetközi tekintély dolgában) megerősödik, módjában lesz a környező országok kisebbségi magyarjainak az érdekeit is képviselni, gondjaikat szóvá tenni, védelmükre kelni. Ha Magyarországnak nem sikerülne kiállnia a próbát, ha belső pártharcai következtében gazdaságilag és politikailag is elbuknék, ha az ország újra kerülne – akkor végképp nem marad más számunkra – mint a menekülés. És félő, hogy Magyarország népének is menekülnie kell majd. De ki elől – és (főképpen) hova?

Lám, miért tartjuk mindkét szemünket ismét Magyarországon, azon, ami manapság ebben a kicsi országban történik.

FODOR SÁNDOR
(Kolozsvár)

Az erkölcs parancsa

Az erdélyi magyar költészetet annak idején, Trianon után, a nemzeti ellenállás hívta életre, és azóta is ennek az ellenállásnak az erkölcsi parancsolataihoz igazodik. A költészet mozgósította tettekre s készítette helytállásra az idegen hatalom alá vetett erdélyi magyarokat. Verseket válogattunk össze ezúttal, ismertebb régebbi költeményeket, valóságos antológia-darabokat. Ezek a versek nemegyszer "aesopusi" nyelven beszélnek, metaforákban s utalásokban fejezik ki időszerű, nagyon is konkrét: a nemzetgyilkos zsarnokságot elutasító ítéleteiket. Mindazonáltal mindig nyíltan és félreérthetetlenül tesznek hitet az erdélyi magyarság közös értékei, nemzeti identitásának formálói mellett.

(p. b.)

FÁBIÁN SÁNDOR

ITT A PIROS, HOL A PIROS

*A városi piactéren kőasztalon, betonszélen
csapatnyi cigány kártyázik.
Kártyáikat teregetik, szerencsájük kerekedik,
bümmögetnek vesztes "palik", káromkodnak móc atyafik,
hogy itt valami hibádzik...*

*"Jaj, anyám aki megszültél
mír is nem spiclinek kúdtél!"*

*Híre van már a dolognak, nyakkendősök is tolongnak
a bámulók tömegében.
Aztán a két kocsi fékez, rács mögött mind a legények.
Szidják egymást: – Hogy nem nízted? – Bizony, cseppet sem
vitézek,*

sóhajtoznak a sötétben.

*"Jaj, anyám aki megszültél
mír is nem spiclinek kúdtél!"*

*Kiderül, hogy jár börtön, az ítélet meglesz rögtön:
gumibotok tánca járja.*

Am nincs szív az ütésekben, nincs indulat a kezekben.

*– Bozgor himnuszt énekeljen minden cigány a veremben! –
szól az altiszt babzó szája.*

*"Jaj, anyám aki megszültél
mír is nem spiclinek kúdtél!"*

*– Csak az első szakaszt tudom! – Hát akkor füttyüld, de nagyon!
Felfrissül a botok tánca.*

*A dallamtól megvadulva bőszenek nevelt kisrendőrök (volt parasztok,
szelíd csöszök)*

*ütnek-rúgnak dúlva-fúlva –
van szív már a botozásban!*

*"Jaj, anyám aki megszültél
mír is nem spiclinek kúdtél!"*

*Hangoskodik a fütty is juszt, soba ilyen magyar himnuszt!
Kártyások a fütty-dalárda.*

Hazafelé támolyogva mostmár éneklük motyogva:

*"Isten áldd meg..." Tovább mondja minden vert lelkek csoportja,
szél a bántottak postása.*

*"Jaj, anyám aki megszültél
jó, hogy nem spiclinek kúdtél!"*

HOL VÉTETTÜK EL?

Ismét elmúlt egy év,
a fáról lehulló gyümölcs megrothadt,
elszáradtak a levelek,
és megdőglöttek a pillangók,
ez a kísérlet sem sikerült, Istenem,
valami hiba csúszott a számításokba,
pedig milyen jól indult minden,
sarjadt a fű,
muzsikált a rét,
szerelmesek voltunk,
megfogant bennünk a remény,
bogarak zümmögtek, gyíkok surrantak,
jólesően nyújtózkodtak a bükkök,
nyírek, égerek,
kifogástalanul működött
a csillagokkal feldíszített
örökkévalóság,
s ha forró meződön lebevertem,
ha szeretőmbe kapaszkodtam,
bogy el ne röpítsen ez az ujjongó,
zúgó, süvítő szerkezet,
hallottam, hogy dübörögnek odabent
elpusztíthatatlan gépeid,
éjszakánként nyugalmasan
foszforeszkáltak

műszereid,
s most mégis összeomlik minden,
hát hol vétetted el, Istenem?
hol vétettük el?
gyönyörű rajzaidat letörölöd,
fújja a szél a fekete törmelékét:
varjakat,

ismét tabula rasa,
s már hányadjára?
Krisztus után az 1990. kísérlet
következik!

(Marosvásárhely, 1989. november)

VASÁRNAP

póklábakon bóklász az idő
kaszál keresztet bord
és marón lefolyik a gégen
csücsül a gondolat mélyen
valahol a történelemben
talán rávigyorog a kor
kaján mosollyal

imbolyog a fölösleges délután
asszonyt ver gyermeket posoz
lotyók után matal
és a korsók alján kotyog a
poshadt igazság csőcseléke
talán felrianhat a szó
öklei alól

pletykál a vasárnap
ártatlanságokról
és üveges szemei mögött
gyanúsán barátkozik a lét
s a tudat alján bicskák
beves villogása feszül
talán behasít a jövő
ígéretekkel

ÁSZLÓFFY CSABA

KÖZÉPKOR

1

Szigorú lesz a tél nem menekül
az sem ki ösztönére hallgat
s a hozsannát motyogva ballag
a tömegben no persze egyedül

a néma házbán baráti pohár
telik időnként félsötétben
a kéz fiókban motozva egészen –
elsárgult kéziratokra talál

késérű titkok a történelem
beleiben mint hullaházban –
ne nyiss ajtót! a ködben védtelen

borókaág zajtalanul pereg
az örökzöld zugokban láz van
s csapdákkal néz a lét farkasszemel

2

Olvadozó udvaroncok skandalják
(gyertyafényben pislákol a derű)
Csin vagy egy hosszabb hasonló
nevű
keleti kényúr halhatatlanságát

bűzlik a népkert akasztottat kétség
gyötör érzi s beleborzong az ág:
tudatlan kötél hogy adja tovább
az elárult hús végső remegését?

kockázók ajkán borba fulladt ének
s a dinasztia eskütételének
magánhangzói a megengedettek

olykor felüti fejét valahol
eb s ordas közt egy virrasztó eretnek:
"a császárt ki teszi el láb alól?"

1989. XI. 6.

SZÖCS GÉZA

DÉLKELET

Így törtek be az országba, melyet elgyengített a bosszas
háborúskodás. Ó, előzőnlött, lebetetlen országunk,
mely most már csak ennyi: oldalára dőlt,
megrepedt fekete márványdömpör
valamilyen elbagyott batárátkelőhelyen, ilyen, ilyenszerű,
mióta... Hova,

vajon hova menekülhetett a kormány? Nekem is
szedelőzködnöm kellene már, jó volna indulni
és megkeresni azokat az elfelejtett repülőtereket a fák között
és a csillagvizsgáló-kertekben, hidak alatt elrejtett, drága
repülőket is, amelyek...

Rossz itt a bozótban. S bármikor előbukkanhatnak
ők, akiktől annyi ideig úgy bittük, hogy testvéreink. No
mindegy, ugyan melyikünk kérné
számon tőlük azt a sok –

békés parasztok! azt képzeltük,
hogy ilyenek mind, jellegzetes szandáljukban. Rizstermesztők,
mondjuk. Ki
gondolt volna akkoriban arra, hogy ezek

... mi lett belőled, kedves anya-országunk, te,
fehér fényű, meleg villanyégő egy sasmadárban,
nyírfapad egy metafora piros belsőudvarán, te, te szegény!

de azért élsz tovább. Élsz, mint a békák kivett szíve, mint...
Nemsokára követni fogom én is
a testőrökkel együtt bátráló kormányt. Aztán...

Most még üldögélek valameddig itt a város fölött,
a völgy fölött, melytől aztán búcsút veszek, és...
És, és. Összevissza repedt a szemüveg rajtam, dróttal kötözgettem
össze,
a rádiómat is, egyébként. Jó német gyártmányú. A drót.

Ennyi a vagyonom, meg a könyv, ismeretlen nyelven. A varsák! A
varsák ott maradtak. Otthagytam őket a vízben.
S ezek az idéetlen tánclépések,
abogy itt táncolok magamban az erdő-
szélen, rossz szalmakalapomban, a recsegő készülékből épp
csak hogy kiszűrhető zenére... És a kormány léptei az esőben. Mit
gondolna, ha valaki meglátna így táncolni, mit,
mit gondolna, mi ez? Eső, eső. Hova
menekülhetett a kormány? Be furcsa: menekülő kormány az erdőben...

És a kisberceggel vajon mi lett? A kormány... Itt vagy ott,
csak van kormányunk, azt hiszem. S mégbozzá jobb, mint a régi...
Elrejt engem a bozótos, mint ezek a kék események
a mi igazságunkat. Hazám, kitépett torkú véres lazac
a kövezetre dobva. Te baza, ne nyugtalankodj. Becsukjuk a bozótok
megsebzett ajtait-ablakait. Mit is mondjak: elmegyek
kísértetnek, kóborló fehér bozót-ingnek, tengeralattjárónak
az erdőbe. Elnyelem majd a rám bulló fényt, és becsukjuk a cserjék
ablakait. Csak az ablakpárkányra kitett kísértet-cipő beszél majd
rólunk, megdöbbenve az erre járókat, hogy iszonyodva
rohannak el, s még betekig ordítva ébrednek álmukból később.
Ott, bent valahol,
rejtett repülőterek az erdőben, ahonnan a reménykedés
türkiz és fekete repülőgépei emelkednek a magasba, mint a korsók... S
ahonnan fölszállunk majd egyszer,
és röpcédulákat szórunk le erre a városra, amitől most búcsúzom:

utolsó pillantás az erdőszélről. Városom, ne fogadd magadba őket!
Hisz Főváros lennél, vagy mi. Most itt sétálnak mindenütt az utcáidon,
idegen szó és nevetés a Marx utcában és a Lenin úton is, itt járkálnak
nagy peckes-kevélyen, itt, itt.

Rágyújtok én is egy dalra, útra készen. Aztán szalmakalapom a
szemembe húzom, és irány a...
azok a bizonytalan repülőterek. Hazám, összezúzódó vörösbeigy
a történelmi család irdatlan fűtőházában, nagy zöld kazánokban akarnak
megfőzni téged. Hazám, te forróságtól elrepedt foncsoros üvegeként izzó
pikk ász egy cinkelt lapokkal járszott partiban.

Szóval, mint egy tengeralattjáró. Forगतom ezt az
ismeretlen nyelven írt könyvet, név és
évszám nélkül; hogy került ez hozzám? DE KÖNYV, MÉGISCSAK.

Biztosan

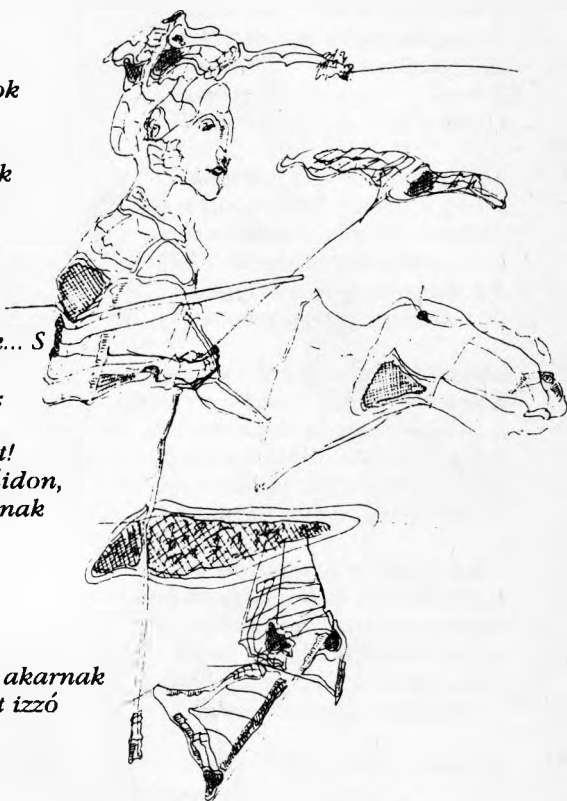
egy angol vagy egy baszk költő versei. Olvasgatom az
ismeretlen mondatokat, számomra kiejthetetlen szavak: és mégis,
vannak olyanok, akik értik; ezt például:

Az a város és lakói ebbe a förtelmes városba rejtőztek el itt közöt-
tünk, a förtelmes tömegbe ezen az utcán. Volt-e már valaha ekkora
a tudatlanság, a fennhéjzás, az elmebaj?

Vannak, biztosan vannak, akik értik ezt. Meg ezt is:

És a szobákat, ahol vagyunk, a rejtett városhoz vezető út állomásaitvá
tesszük.

Te baza, ne nyugtalankodj. Most ébred álmából
barátom, a mesterlövész. Az idegenek pedig –
szót se róluk többet.
Az idegenek különben a szomszédok voltak.

IÁSZLÓFFY ALADÁR

Ó, ISKOLÁIM, DRÁGA ISKOLÁK!

Lebűlt a kő, ahogy lement a nyár,
a hervadás a tájra visszajár
és emlékezelből a szekerek
zörögnek még a konviktus megett;
jönnek a seregek a hegyen át...
Ó, iskoláim, drága iskolák!

Abogy a táj ölén a patakok:
eredt, szaladt, találkozott a sok
tudásra ébes és tudást-hozó,
csizmáik alatt ropogott a hó
A rókapréme és a kisgubák...
Ó, iskoláim, drága iskolák!

Megszólal itt meg ott a kisbarang.
A madár fenn, a vándor itt alatt.
A madár megy, a deák érkezik,
a fagy pirosra csípte két kezit,
mikor utazott hét batáron át...
Ó, iskoláim, drága iskolák!

A kerítésből tört vándorbotot.
Hamubasült és bonvágytól kopott
önérzet szúrta-vágta velejét,
mint penicilus lúdtoll elejét;
más ette meg a rengeteg libát...
Ó, iskoláim, drága iskolák!

Sok karnyújtásnyira van
a gyümölcs,
mit lélek-áron kínálgat a föld,
a pápaszem se hozza közelebb,
csak Wittenberg, csak Hága
és Enyed.

A múltban megfűröszteti a mát...
Ó, iskoláim, drága iskolák!

Magyar, román, német szó,
mint örök
fellegvár, mikor támad a török.
Ógörög, héber, latin szövegek
a kuruc-labanc háborúk felett –
a lelket ébrentartó lármafák:
ó, iskoláim, drága iskolák!

Az anyanyelv, a mindig támadott
kenyérmező folyton termést adott;
ha felgyújtják, ha beleszántanak,
eloltja égi könny, eső, patak
és testünk tölti mezsgyeoldalát...
Ó, iskoláim, drága iskolák!

Megtanultunk itt életet, halált,
a hajnal gyertyafénye így talált.
Bod Péterek kísérlete lesi,
a sok Bolyai, Páriz, Kőrösi
árnyajakával utánunk kiált:
Ó, iskoláim, drága iskolák!

Paraszt magiszterek,
jobbágy papok
és főurak kiáltják: itt vagyok!
tiétek volt a vér- és könnyözön,
tiétek hát a könny, a könny,
a könny –
forgassatok enciklopédiát...
Ó, iskoláim, drága iskolák!

Ahol a skóla most is rostokol,
nagy fák subognak, régi nyárfasor –
a hit s a munka ültette oda,
hogy árnyékban legyen a tanoda –
a Báthorik, a Bethlenek sorát...
Ó, iskoláim, drága iskolák!

Faladások. Mint katonavonat,
hozza a hajnal az utasokat,
ingázik, elsős, felsős, tanító,
kucsmáik alatt utazik a szó,
hogy más fejekbe utazzék
tovább...
Ó, iskoláim, drága iskolák!

A nebezén megintcsak túl vagyunk,
nem érzi nyomás süvegét agyunk,
a szív szorong csak, hiletlenkedik:
vajon ma végre felragyoghat itt
a semmiből teremtett új világ? –
Ó, iskoláim, drága iskolák!

FARKAS ÁRPÁD

EGYSZER MAJD ARCOM IS ELKÉSZÜL

Halálos ágyán tíz szikrázó ujjal anyám
még lefejtette arcát –: viseld egészséggel, fiam!
Széthordanák úgyis a férgek a föld alatt,
fölszabátnák csigák és pondrók,
pedig kislánykorom szalad véle, kötényéből
magot szórva a libatoppas udvaron,
keringnek benne az első bálók,
pelenkamosások, jaj, de megvénült
ez az arc is fiam.

Szinte nem is az enyém, oly messzire
költözött,
idegen mosolyok ringják körbe, sekete-
kendős, kalapos bólogatók,
vigyetek innen már baza engem, fiam,
eleget ültünk nyakukon,
lám, telts-te az utak emberekkel
egymás sarkába hágva
bová türemlenek oly eszeveszetten?
tegyétek majd keresztbe koporsómat,
csak az anyák koporsóin állépvé
tülekedhessenek ki e világból!

És jöjjetek el a temetésemre, fiam,
ne a végtisztesség végett, csak hogy együtt
legyetek végre mind,
kik ma még falak mentén lopakodtok,
lesütött szemmel kerülvén egymás tekintetét;
szikrázó szemmel álljatok körbe néha
egy gödröt,
hátha megvilan odafönt az ég.

Símítsd csak arcod vissza, jóanyám,
csupa vérző hús, szikrázó csont
mögötte az idő.

A te gyönyörű orcád régóta rásimult a tájra,
két szemedből szivárog a Nyikó, a Küküllő,
homlokod mögött a Hargita
gyorstartáros, málnavészes boltja.
Kislányos, vénült arcvonásaiddal
mit is kezdhethék, anyám?
Maholnap hadba kell szállnom,
az első ellen összecsuklana
a nevetéstől, fölemelvén sisakrostélyomat;
vállamra borulna, úgy röhögne,
hogy micsoda szelíd kislányokkal

Billeg ujjaid közt a húsjegy, kenyérgy,
búcsúzol, anyám.
Arcod a vizeké, füveké, köveké,
magukra ők öltik lassúdan.
Anyától-szötte villámaiból
elkészül egyszer majd az én arcom is:
szikár lesz, fanyar és kemény,
akár e költemény.

A hátszegi román kerület bíráskodása 1360-ban

"A magyar középkort bátran nevezhetjük a kisebbségek «aranykorának»" – összegezte a középkori Magyarország kisebbségeiről írt cikkét Szekfű Gyula (Süddeutsche Forschungsung I. 1936. 26. p.). Ezt az aranykort természetesen egymástól erősen különböző, egyenként azonban csaknem kivétel nélkül erőteljesen fejlődő keretek közt élték meg az egyes magyarországi népcsoportok a XV. század végéig, amikor is ezen keretek megszilárdultak, hogy többségükben csaknem változatlanul álljanak fenn egész a XIX. századig. A középkori magyar nemzetiségi politika megítélése így válhat sokszor újkori emóciók historizált megjelenítésévé, vélt vagy valós újkori sérelmeknek a középkorba való proicálásává, jóllehet akkor az egyes etnikumoknak juttatott kiváltságok minősége és mennyisége jóformán kizárólag ezek társadalmi, gazdasági és kulturális fejlettségén, ettől esetleg lényegesen eltérő hadrafoghatóságán, valamint – nem utolsósorban – önnön igényeiken, belső szervezetségükön fordult meg. Hogy a középkori magyar állam mennyire nem viseltetett előítélettel egyes nemzetiségei irányában, azt szépen mutatja a románság példája: egy vármegyében élő külön csoportjai egymástól igencsak eltérő jogokat nyertek el. Az alábbiakban a románság egy csoportjának kiterjedt bíráskodási jogait manifestáló oklevelet ismertetünk.

Az ítéletlevél 1360. június 1-jén kelt Hátszegen. (Eredetije a Magyar Országos Levéltár Mohács

előtti gyűjteményében található DL 41429-es számon, latin szövegét Solyom-Fekete Ferenc adta ki a Hunyadmegyei történelmi és régészeti társulat évkönyvében, I. kötet, Bp. 1882., valamint rövidítve és francia jegyzetekkel ellátva olvasható még Fekete Nagy Antal – Makkai László: Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia Bp. 1941. c. oklevéltárban, mindkétszer helytelenül június 2-ára datálva. Az oklevelet, és ezzel együtt a hunyadmegyei románság történetét elemzik még Csánki Dezső: Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában V. Bp. 1913. Hunyad c. fejezet, az idézett évkönyv további kötetei, valamint Mályusz Elemér: A középkori magyar nemzetiségi politika, Századok 1939.) Az oklevél különleges érdekességét a benne foglalt per leírását megelőző kezdő félmondat adja, miszerint:

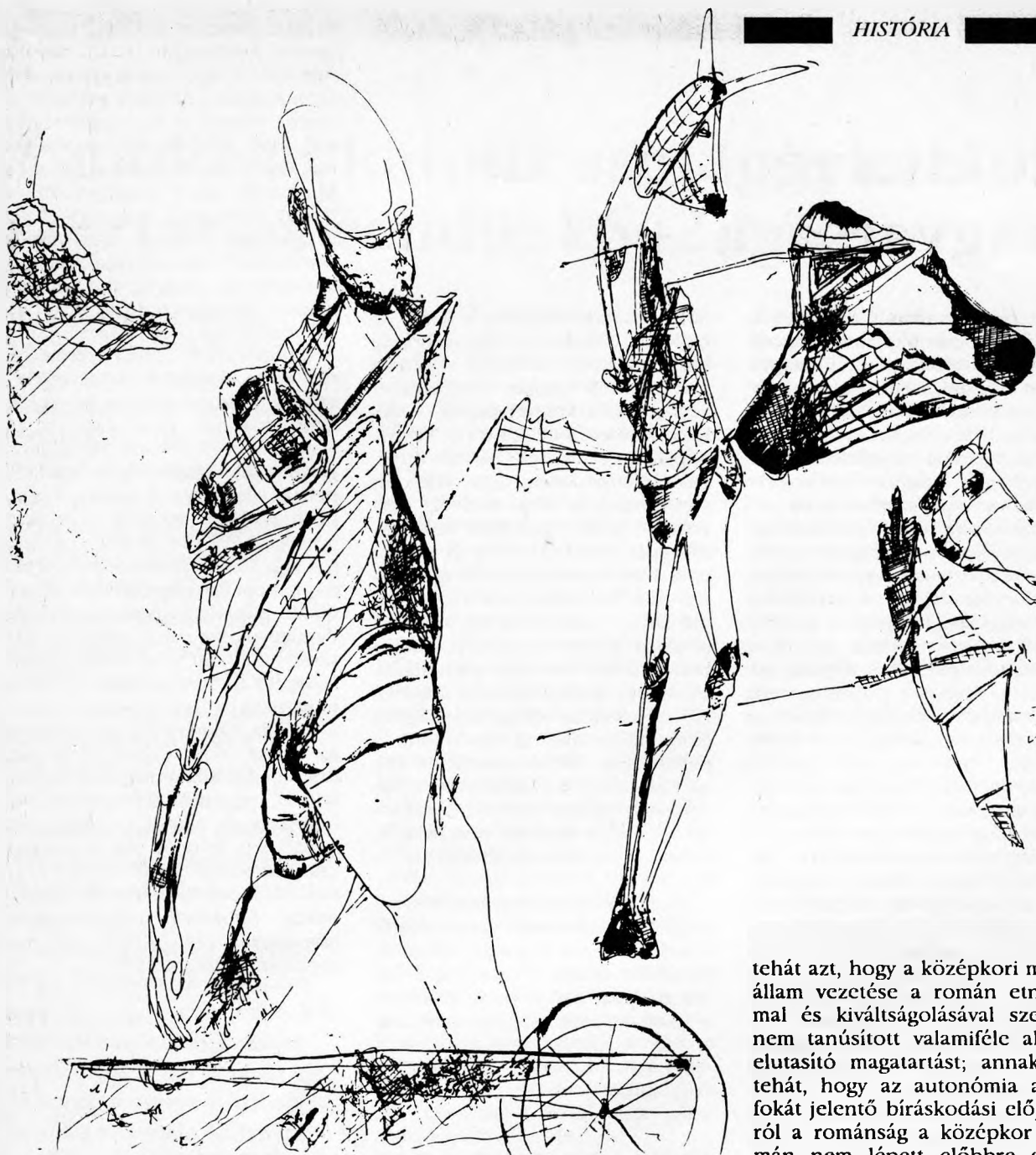
"Mi, Péter, erdélyi alvajda és hátszegi várnagy jelen oklevél tartalmával tudatjuk mindenkivel, akit illet, hogy amikor mi urunk királyunknak a mi urunkhoz, Dénes erdélyi vajda és szolnoki ispán úrhoz intézett írásos parancsa alapján vajda urunk személyében a hátszegi kerület kenézei, valamint más állású és állapotú emberei összességének jogaik helyreállítása végett a múlt Pünkösöd utáni szerdára közgyűlést hívtunk össze, és közösségükből alább megnevezett alkalmas és szavahihető férfiakat, úgymint a kenézek közül tizenkettőt, a papok közül hatot, és hasonlóképp a közrendű oláhok közül is hatot magunknak esküdt ülnökökül kijelöltünk stb."

Az ítéletlevél tárgyát képező, a közgyűlésen felvetődött ügy a román autonómiára vonatkozóan nem kevés érdeklődést kelt: Reketya (Reketyefalva) és Nyres (Alsó- és Felsőnyiresfalva) birtokok ügyében írásos bizonyítékok híján tanúvallomások döntöttek, ahol az újdonsült esküdtek "és a többi számos kenéz, öreg és közrendű oláh, akik közgyűlésünkön részt vettek, részünkről a jog és a hátszegi kerület

szokása szerint felszólíttatván" tanúskodtak, majd pedig "az életadó kereszt fáját érintve Istennek tartozó hitükre és a szent királyi korona iránt megtartandó hűségükre" meg esküdtek. Az ítélet természetesen teljes egészében a vallomásokból kirajzolódó képhez igazodott.

Az elmondottakból láthatjuk, hogy a vajda официálisaként eljáró hátszegi várnagy szerepét önmagától korlátozta: a *deputari fecissemus* alak félreérthetetlenül mutatja, hogy az esküdtek kijelölése a várnagy iniciatívájára, de közreműködése nélkül történt. Ennek jelentőségét csak növeli az a tény, hogy maguk az erdélyi vármegyék is nyögtek a vajda és familiárisai hatalmát, autonómia tekintetében már ekkor sem érték el a szűkebb értelemben vett Magyarország megyéinek színvonalát. A fenti engedmény után az sem túlságosan meglepő, hogy a XV. században már tizenkét kenéz – a papok és közrendűek elmaradtával – ítélezik hasonló ügyekben, és erről oklevelet ad ki.

A Hátszegi kerület románjai bíráskodási kiváltságukkal tehát az autonómia útján az első lépéseket tették meg, de messzire nem jutottak, nem juthattak. A kerület egységének ugyan egyfajta elismerése volt a közösen választott esküdt ülnöki gremium, és már maga az esküdti intézmény is a vármegyei keretek felé mutat; talán a Csánki és Mályusz említette kifogások egy része sem jelenthetett volna huzamosabb akadályt, hiszen Erdélyben az adómentesség és a többi nemesi szabadság gyengébb lábakon állt, mint a Királyhágón innen, továbbá a vármegyei tisztségviselők megválasztása sem a magyarországi szabadság szerint folyt (összefoglalja: Deér József: A középkori Erdély. Magyar Szemle XXII. kötet 2. szám, 1934. október); mégis az esetleges autonómia-törekvések pontosan a románságon, a kellő törekvés híján kellett, hogy elbukjanak. A kenézek vezetésével külön-külön letelepedő román csoportok közt a hasonlóság még egy vármegyén belül is csak nagyon távolról mutatható ki: Mályusz Elemér élesen szembeállítja a dévai várnagy hatalma alá tartozó jófői kerület románjainak 1434-ik évi kiváltságlevelét a hátszegi viszonyokkal, és a hátszegiek javára észlelhető különbség magyarázatául a jófőieket alig terhelő katonakötelezettséget jelöli meg. A teljesen heterogén románságot így tehát nem lehetett egy és ugyanazon módszer alapján kezelni, leg-

kevésbé pedig a hátszegi kerület kenézeinek a magyar nemességéhez közelítő életformáját alapul venni egyfajta nemzetiségi, többé-kevésbé autonóm, vármegyeszerű közigazgatási egység kialakításához.

A románság egysége azonban nemcsak a lokálisan különböző csoportok életmódbeli különbségein szenvedett hajótörést, hanem azon a példálul a szászoknál is megfigyelhető jelenségen, miszerint a betelepülő nép vezetői könnyen, szívesen és viszonylag gyorsan asszimilálódnak a magyar nemességhez. Ha ez a jelenség a szász gerébekekre is jellemző volt, még sokkal inkább hatott azokra a

kenézekre és leszármazóikra, akik – a gerébekekkel ellentétben – etnikailag sem voltak egészen azonosak az általuk vezetett néppel, és akiket életmódjuk és hatalmi pozíciójuk jóval nagyobb mértékben választott el a vezetettektől, mint a gerébekeket az övéiktől. A hátszegi kerületben is ez az eset állt fenn; bár egy kerület már önmagában is kevés lett volna a nemzetiség akár egy megyényi területen való megszervezésére, a vezetőitől részben elhagyott románság érthetően sokáig a nagyobb, esetleg országos méretű összetartozás igénye, s így megvalósulása nélkül maradt.

Az alvajda ítéletével a későbbi fejleményekkel együtt demonstrálja

tehát azt, hogy a középkori magyar állam vezetése a román etnikummal és kiváltságolásával szemben nem tanúsított valamiféle ab ovo elutasító magatartást; annak okai tehát, hogy az autonómia alsóbb fokát jelentő bíraskodási előjogokról a románság a középkor folyamán nem lépett előbbre sem a szász, sem a székely, illetve jász – kun típusú autonómia felé, nem a magyar állami felsőbbség diszkriminatív politikájában, hanem a románság népi sajátosságaiban, többszörös megosztottságában keresendők.

SÜTTŐ SZILÁRD

Moldva régi magyarsága

Aki csak az elmúlt évszázadokból, vagy éppen napjaink állapotából ismeri a Moldvában élő magyarok – csángók, székelyek – helyzetét, az szinte el sem tudja képzelni őket a XIV.–XV. században, amikor a moldvai fejedelemségben még virágzó magyar élet volt. *A magyar király fennhatósága alá tartozó moldvai fejedelmek udvarában számos méltóságot magyarok viseltek, nem egy vajdának magyar volt a felesége, s a Bizánc felől sugárzó görögkeleti egyház mellett jelentős volt a Rómához kapcsolódó katolikus egyház súlya is.* Így Alexandru cel Bun vajda (1400–1432) felesége, Losonczy Margit építette a bákói és a moldvabányai templomot, mely utóbbiról feljegyezték, hogy "egész Moldvában nem volt párja: öt oltárral és magas, négyszögletes toronnyal". A városi iparosság tetemes része magyar – néhány helyen német – volt, a nagyobb városokban – pl. Románvásár, Bákó, Husz – a magyarok és a románok felváltva viseltek az előljárási tisztségeit. A katolikus magyaroknak püspökségeik, szép és gazdag templomaik, virágzó kolostoraik voltak, ahonnan kisugárzott a hit és a szellem világa a falvak népére is.

Ezt a virágzó középkori magyar életet tette tönkre a XIV. század végétől Moldvára is ránehezedő oszmán-török uralom, közvetlenül pedig a törökök szolgálatában álló tatár seregek pusztítása. Így azután azok a XV.–XVI. századi egyházi jelentések, püspöklátogatási leírások, világi és egyházi személyek által küldött beszámolók, amelyeket a Vatikáni római levéltárak őriztek meg, a korábbi anyagi és szellemi gazdagságnak csak a romjairól számolhatnak be.

Megismerhetjük azonban belőlük a XVI. századi Moldva katolikus magyarságának nyomorúságát, tártól való szenvedését, katolikusok iránt elvakult fejedelmektől, türelmetlen ortodox egyháztól való üldöztetését. Feltárul ezekből az oklevelekből a moldvai magyarság teljes kiszolgáltatottsága, hiszen a

három részre szakadt, s maga is élet-halál harcát vívó Magyarország ekkor már nem adhatott védelmet számukra. A Vatikán által kinevezett olasz és lengyel papok – néhány kivételtől eltekintve – nem a nép érdekét nézték, hanem a maguk hasznát; nem ismerték, sőt megvetették e nép nyelvét, nem éreztek velük semmiféle lelki közösséget. A Rómából és az ugyancsak Moldvára tekintő lengyel király által küldött papok a nép szemé láttára viaskodtak egymással a javakért és a méltóságokért, miközben a hadak szüntelen pusztításaitól amúgy is teljes nyomorúságban élő hívek lelki elhagyatottságban éltek. "Műnekünk az mű életünk – panaszozzák 1671-ben a Szabó Falva megyebeli keresztyének – hasonló az oktan barmokhoz, ki soha az Istent dicsírni nem tudják, hanem csak az oktalanságban élnek."

Menekülésről, elbujdosásról, romokról, pusztulásról, szenvedésről beszélnek ezek a dokumentumok. Bandinus Márk, a nehézeletű bákói püspök, aki – bosnyák léte – azon kevesek közé tartozott, kik-

nek szíve megesett a moldvai katolikusok szenvedése láttán, 1646-os útja után részletesen leírja az általa tapasztaltakat. Az egyik moldvai városról, Vászloról írja: "egykor 300-nál több házban laktak magyarok, templomuk, parókiájuk, iskolájuk volt, ma a templom romjai is alig látszanak: a lengyelek felgyújtották, majd a románok lerombolták". Karácsonykorról: "egykor teljesen magyar volt, most 3 házban 16 magyar, de a nyelvet közülük csak egy öreg beszéli".

És így tovább, szám szerint 142 oklevélen keresztül. S miközben a szívünk elszorul Moldva középkori magyarságának pusztulása láttán, ismereteink, tudásunk lapról-lapra gazdagodik, hiszen egyik legelfeledettebb, legkevésbé ismert népcsoportunkról, a moldvai csángómagyarokról van szó, akiknek elhagyatottsága és szenvedése mind a mai napig nem ért véget. Magyarul prédikáló papjuk, magyarul tanító pedagógusuk ma sincs, noha az új viszonyok között a moldvai csángók is egyre erőteljesebben hallatják hangjukat.

Benda Kálmáné és munkatársai az érdem, hogy ezeket az értékes dokumentumokat magyar összefoglalóval, jegyzetekkel és bevezető tanulmánnyal ellátva, a kérdéssel foglalkozó kutatók és a moldvai csángók sorsát szívükön viselő érdeklődők számára hozzáférhetővé tették. (*Moldvai csángó-magyar okmánytár 1467-1706. Magyarországi kutató Intézet, 1990.*)

HALÁSZ PÉTER

A moldvai katolikusok egyházi szertartás-rendje 1642-ből

Mindmáig vitatott kérdés, hogy a moldvai magyarok (vagy egy részük) visszamaradtak-e a Kárpát-medencét birtokbavevő "etelközi magyarságtól", vagy pedig később költöztek, menekültek oda? Függetlenül attól, hogy a különböző történészek miként vélekednek a kérdésről, tény, hogy a XV.–XVI. sz.-ban mintegy száz magyar katolikus falu volt a Kárpátoktól keletre. Domokos Pál Péter kutatásai fontos adatokat tárnak föl a csángóknak is nevezett moldvai magyarok mindennapjairól. A vitát, hogy magyarok voltak-e a Moldva nagy részét lakó katolikusok, alighanem perdöntően zárja le az az oklevél, amelyről mostani írásában Benda Kálmán professzor értekezik.

Bartolomeo Bassetti olasz ferences szerzetes 1640-ben érkezett misszionáriusként Rómából Moldvába. A következő évben kinevezték az ország püspöki vikáriusának. Ebben a tisztségében 1642 szeptemberében általános papi gyűlésre hívta egybe Bákóba a Moldvában tevékenykedő katolikus papokat és szerzetes misszionáriusokat. Ahogy Rómába jelentette: a gyűlés összehívásának fő oka az volt, hogy Moldvában többféle egyházi szertartást használtak. A magyar vagy lengyel papok, az olasz szerzetesek, mind a saját szokásaikat alkalmazták, a helybeli kántorok vagy a hívek is beleszóltak az istentiszteleti rendbe, s így teljes zűrzavar és összevisszaság támadt. A paphiány következtében az erkölcsök elvadtak, hiszen volt olyan falu, ahová csak minden harmadik-negyedik évben jutott el néhány napra a misszionárius. Mindennaposá vált a leányrablás, a vadházasság, a feleség eltaszítása, vagy a törvényes férj elhagyása.

A gyűlés résztvevői, miután a helyzetet napokon át meghányták-vetették, írásba foglalták a moldvai katolikus egyház sajátos, a helyi viszonyokat és hagyományokat figyelembe vevő szertartás-rendjét, és azt fölterjesztették Rómába, pápai jóváhagyásra.

Ezt eddig is tudtuk, s az 1990 elején megjelent Moldvai Csángó–Magyar Okmánytárban közre is adtuk a papi gyűlésről Rómába küldött jelentést. A szertartás-rend kéziratát azonban nem találtuk meg egyik levéltárban sem. Ez év tavaszán viszont meglelte Dr. Eördögh István páter, a római Hitterjesztés Szent Kongregációja levéltárának munkatársa, egy rendezetlen iratsorozatban.

A latin nyelvű szertartás-rend, mintegy 100, kézzel írt oldal, a lelkipásztori szolgálat minden ágát sorra veszi a keresztelestől a temetésig. Alapul a *Rituale Romanum*-ot, a katolikus egyház hivatalos szertartáskönyvét veszi. Az első sorban azt írja le, amiben eltér annak

szövegétől. A kézirat a XVII. századi moldvai katolikusok egyházi életének, a hívek erkölcsének, hagyományos szokásainak, a magyar szentek tiszteletének minden eddigi ismeretnél gazdagabb tárháza.

Számunkra azonban legfőbb értéke mégis az, hogy arra hivatkozva, hogy *"a moldvai katolikusok egy kicsiny német töredéket leszámítva mind magyarok"*, azokat a szertartásokat, amelyekben a híveknek a lelkipásztor kérdéseket tesz fel, s azok felelnek rá, magyarul közli. Ezek a szövegrészek megőrizték számunkra a kor magyar nyelvét, s kétségbevonhatatlanul bizonyítják a moldvai katolikusoknak a magyarsághoz való tartozását.

A szertartás-rendet a Szentszék nem engedélyezte, ezért is tették félre. A közeljövőben a szertartáskönyv egészét nyomtatásban szándékozunk kiadni, magyarító jegyzetekkel. De addig is, talán nem lesz hiábavaló néhány részletet leközölni. Közlésünkben a latinul írt mondatokat lefordítottuk és álló betűvel adjuk közre. A dőlt betűs részek az eredetiben is magyarul vannak. Ezeket a magyarul írt sorokat változtatás nélkül közöljük, csupán a helyesírást modernizáltuk, a könnyebb olvasás kedvéért.

A Keresztelés:

Csecsemők megkeresztelésének rendje. Minden a római katolikus egyház előírásai szerint menjen végbe. A Keresztelés után a megkeresztelt haját levágni nem szabad, ez eretnokség. Aki ezt a rendelkezést megszegi, büntetendő.

Csecsemők keresztelésénél:

Ki neved? – János vagy Katalin.

Mit kérsz az Isten anyaszentegyházától? – Hitet.

Mit hoz tenéked az hit? – Örök életet.

Ha annakokáért az életre akarsz bemenni, tartsd meg az parancsolatokat: Szeresd az te Uradat Istenedet az te teljes Szivedből és az te teljes elmédből, és az te felebarátodat mint tennen magadat.

Ezután háromszor gyöngéden fújjon a csecsemő arcába és mondja egyszer: "Tisztátalan szellem távozzál és add át helyedet a gyámolító Szentléleknek." Ezután ujjával a Kereszt jelét rajzolva, mondja: "N. vedd a Keresztet homlokodra és szívedben; vedd magadba nevelőid hitét, és olyanok legyenek erőlcseid, hogy Isten templomává lehess."

Imádkozzunk... Ámen.

Felnőtt gyermek megkeresztelésénél:

A pap megérintve a gyermeket, ezt mondja: "Távozzál belőle sátán, közeledik az Isten ítélete. Ezután megkérdezi a Keresztapát és a Keresztanyát:

Megkereszteltetett-e ez gyermek?
– Nem.

Majd a megkeresztelendőhöz fordul, mondván:

Ki neved? – János avagy Katalin.

Ellentmondasz az ördögnek? – Ellentmondok.

És minden cselekedetinek? – Ellentmondok.

És minden pompáinak? – Ellentmondok.

Ezután a pap ujját a szentelt olajba mártja, és a gyermek homlokára és mellére a Keresztet rajzolva mondja: "megkenlek a szentelt olajjal az Úr Jézus Krisztus nevében, hogy örök életet nyerj."

Felelet: Ámen.

Ezután a Keresztapához fordulva kérdezi tőle:

N. Hissz az mindenható Atyais-tenben, mennynek és földnek teremtőjében? – Hisszek.

Hissz-e Jézus Krisztusban, ő egy

fiában, mi urunkban, ki ez világra született és Kénbalált szenvedett? – Hisszek.

Hissz-e Szentlélekben, közönséges keresztyén anyaszentegyházat, Szenteknek egyességét, bűnöknek bocsánatát, testnek feltámadását és az örök életet? – Hisszek.

Ezután a megkeresztelendőhöz fordulva ezt kérdezi:

Akarsz-e megkeresztelkedni? – Akarok.

Ezután a keresztanya segítségével megkereszteli a gyermeket, fejére öntvén a vizet és mondja: "Én téged megkereszteltem az Atya, Fiú és Szentlélek nevében." Ha pedig kétséges volna, hogy a gyermek nincs-e megkeresztelve, ezt a formulát mondja: "Ha nem vagy még megkeresztelve, én téged megkereszteltem, ..." stb.

A házasság szentségről

A szertartás mindenben az egyház előírt szabályait kövesse, egy kiegészítéssel. A pap már előzetesen intse a házasulandókat:

"Senki ne merészellen együttélni a feleségével a templomi esküvő előtt, különben büntetése a kiátkozás lesz. A törvényes házasság előtt senki ne paráználkodjék, az ebben az országban élő szokás szerint elrabolva a szűzet és vele a puszta-ságba ide s tova vándorolva."

Az esküvő előtti kihirdetés:

Tudva legyen mindenképpen, kik itt jelen vannak, hogy N. N. Istennek segítségéből akarja magának házastársul venni N. N. asszonyt. Annak okáért intünk mindeneket, hogy ha valaki ezek között valami atyafiságot, sógorságot, komaságot vagy egyéb akárminémű akadékoskodást tudna, mely miatt ezek között az házasság meg nem lehetne,

azi mennél hamarább adgya értésükre: Erre pedig intünk. Először (ha az első hirdetés), másodszor (ha az második), harmadszor (ha az harmadik) lelketek vesztése alatt.

A házasulandóknak feladandó kérdések:

Ki neved? – János/Katalin

Kérdelek tégedet az te keresztyéni bitedre, mondd meg igazán és tökéletesen: nem kötelezted-e magadat valakinek másnak házasságra ez tisztességes (jámbor személynek kivüle. Avagy nem töttél-e egyebeknek fogadást, hogy őtet házastársul el akarnád venni) hozzá akarnál menni? – Nem.

Szereted-e ezt az tisztességes/jámbor személt? – Szeretem.

Akarod-e házastársul rád venni/ hozzá menni? – Akarom/Akarok.

Mégis bitedre kérdlek, nincsen-e tiközöttetek valami atyafiság, komaság, avagy egyéb oly dolog mely miát házasságra egyben nem adhatnátok? – Nincsen.

Ezután következik a szertartás, ahogy az egyházi rendtartás előírja. Majd a jegyespár esküje.

Isten engemet úgy segéljen, Boldogasszony és Istennek minden szenti, hogy ez tisztességes/jámbor személt szeretem. Szeretvén hozzám veszem/hozzá megyek házastársul, az isteni rendelés és az anyaszentegyház törvénye szerint. Őt el nem hagyom boltomiglan, boltáiglan, semmilyen szükségében. Isten engemet úgy segítsen.

Miután ezt külön-külön mindketten elmondták, hintse meg őket szentelt vízzel és bocsássa el őket békével.

A jegyzőkönyvet a papi gyűlés résztvevői aláírásukkal hitelesítetik. Fráter Bartolomeus Bassetti apostoli misszionárius, Moldva generális vikáriusa; Fráter Simon Apolloni apostoli misszionárius; Péter Michael Szielig; Georg Gross moldvabányai plébános; Fráter Zsigmond ferences szerzetes, németvárosi plébános; Rabcsanyi Mihály huszi plébános; Boldizsár páter bákói plébános; Kósa Tamás bákói tanító; Salamon, a szucsávai egyház adminisztrátora; András, a forrófalvi egyház adminisztrátora; Cséki János forrófalvi tanító; Pap Márton tatrosi plébános; Bonethi István a szalonci egyház adminisztrátora; Magyar Gábor a galaci egyház rektora; Andreas Suzin a barlói egyház adminisztrátora; Bellinus Pál jászvásári plébános, a gyűlés jegyzője.

A '16-os titkos szerződés

1916-ban Románia semlegességét föladva szövetségest keresett. Ionel C. Bratianu kormánya jó ve-vőre talált a Verdunnál szorongó antanthatalmakban. A háborúba való belépés ára sem kevesebb, sem több nem volt, mint a nyugati román határnak a Tiszáig történő kiterjesztése – Magyarország kárára. 1916. augusztus 17-én alá is írták Bukarestben a titkos szerződést, mely azóta a román nacionalizmusnak – hol nyíltan, hol annak csupán a szellemében – célját, és e célhoz a jogalapot képezte.

A szerződés cikkelyei önmagukért beszélnek, a kérdés csupán az, hogy mikor kéri szokásos politikai aroganciájával a román pánnacionalizmus Trianon revízióját, hogy a titkos szerződés alapján álmainak valóra váltását követelje, és tovább kerekítse az országhatárokat – a Tiszáig.

Politikai megállapodás egyrészt a kormányuktól különleges felhatalmazással bíró alulírottak:

Sir George Barclay, őfelsége Nagy-Britannia, Írország és a ten-gerentúli angol koronabirtokok királya, India császára által a román király őfelségéhez delegált rendkívüli követ és teljhatalommal megbízott miniszter;

Gróf de Saint-Aulaire, a Francia Köztársaság elnöke által a román király őfelségéhez delegált rendkívüli követ és teljhatalommal megbízott miniszter;

Báró Fasciotti, őfelsége, az olasz király által a román király őfelségéhez delegált rendkívüli követ és teljhatalommal megbízott miniszter;

Stanislav Poklevski-Koziell úr, őfelsége, a minden oroszok cárja által a román király őfelségéhez delegált rendkívüli követ és teljhatalommal megbízott miniszter;

másrészt Jean J. C. Bratianu, a Román Királyság minisztertanácsának elnöke között az alábbiak szerint:

1. cikkely. Franciaország, Nagy-Britannia, Olaszország és Oroszország a Román Királyság területét a jelenlegi határai között minden tekintetben garantálja.

2. cikkely. Románia hadat üzen Ausztria–Magyarországnak és a jelen szerződés katonai egyezményében megállapított módon és feltételek szerint meg is indítja ellene a hadüzeneteket. Románia a hadüzenettel egyidejűleg megszakítja minden gazdasági és kereskedelmi kapcsolatát az antanthatalmak el-lenségeivel.

3. cikkely. Franciaország, Nagy-Britannia, Olaszország és Oroszország elismeri Románia jogát a 4. cikkelyben meghatározott, az Osztrák–Magyar Monarchiához tartozó területek bekebelezésére.

4. cikkely. Az előző cikkelyben említett területek határai a következők szerint határozottak meg:

Ez a határvonal kezdődik a Prutnál lévő jelenlegi határ ama pontjánál, amelyik Románia és Oroszország határát jelenti Novoselitzta mellett, majd követi a Prut folyását Galicia határáig, addig, ahol a Prut és a Caremos folyó összeömlik. Innen-től kezdve a vonal követi előbb Galicia és Bukovina, majd Galicia és Magyarország határát Slogig, az 1655-ös magaslatig. E magaslati ponttól a Tisza és a Visó vízválasztóján vonul és Trebusa községnél eléri a Tiszát, ahonnan a folyó jobb partján megy tovább addig a pontig, ahol a Visó a Tiszába ömlik. Ettől a ponttól kezdve mindenütt a Tisza folyását követi, egészen a Szamos beömlése után négy kilométerre lévő pontig, majd – Vásárosnaményt Romániának hagyva – dél-nyugat felé fordul és egy Deb-recentől hat kilométerre, keletre lévő pontig húzódik. Irányát hozzávetőleg megtartva, folytatódik a határvonal a Körös, a Fehér és a Sebes Körös beömlése után három kilométerre lévő pontjáig, majd három kilométerrel nyugatabbra, Orosháza és Békéssámson község-től megy tovább, hogy egy kisebb ívet írva le, Algyó magasságában ér-

je el a Tiszát. Ettől kezdve minde-nütt a Tisza folyása mentén halad a vonal egészen a Dunába való ömlé-séig, s végül a Duna mentén követi Románia jelenlegi határáig.

Románia kötelezi magát, hogy Belgráddal szemben, egy később meghatározandó területen nem létesít erődítéseket és ebben a zóná-ban csupán rendőri szolgálatot el-látó erőket tart. A román királyi kormány kötelezi magát, hogy a bá-náti területet a békekötéstől számí-tott két éven belül és vagyonukat ott visszahagyó szerbeket kártala-nítja.

5. cikkely. Egyrésztől Nagy-Bri-tannia, Franciaország, Olaszország és Oroszország, másrésztől Romá-nia kötelezik magukat, hogy sem különbékét, sem általános békét másként, mint együttesen és egy időben, nem kötnek.

Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország és Oroszország ugyan-csak kötelezik magukat arra is, hogy a szerződés 4. cikkelyében meghatározott osztrák–magyar te-rület a román korona birtokaként kebeleztetik be.

6. cikkely. Románia a béke elő-készítésében, annak tárgyalásában, valamint azoknak a kérdéseknek a megvitatásában, amelyek a béke-konferencia határozataival kapcso-latosak, ugyanolyan jogokat élvez, mint a többi szerződő fél.

7. cikkely. A szerződő hatalmak kötelezik magukat arra, hogy e megállapodást az általános béke megkötéséig titokban tartják.

Ez a megállapodás öt példány-ban készült, Bukarestben, 1916. augusztus 4–17-én.

G. Barclay, s. k.
Saint-Aulaire, s. k.
Fasciotti, s. k.
S. Poklevski-Koziell, s. k.
Jon. J. C. Bratianu, s. k.

(Közreadva: Sztáray Zoltán az Új Látóhatár c. folyóiratban meg-jelent dolgozata nyomán.)

A SZÉKELY KÖZTÁRSASÁG TÖRTÉNETÉBŐL

Várjátok a virradatot!

**Paál Árpád (1880-1943)
Kós Károllyal és Zágoni Istvánnal kiadta a Kiáltó Szó-t, alapító tagja volt az Erdélyi Szépmíves Céhnek, alapító tagja a Magyar Néppártnak és Magyar Pártnak is... 1943-ban bekövetkezett haláláig a kisebbségi jogok szakértője, az erdélyi magyarság védelmezője volt... Az 1916-os román betöréstől kezdve állandó csatározásban állt a megszálló hatóságokkal, hogy ne vágóhídi barmokként kerüljön a nemzet a trianoni bárd alá. Az 1918. november 2-án Székelyudvarhelyen megalakult Nemzeti Tanács őt választja elnökévé, azt a vármegyei főjegyzőt, akiről már így emlékezik Mikó Imre a Huszonkét év című munkájában:
"dr. Paál Árpád udvarhelyi alispánt és harminchat tisztviselőtársát letartóztatták, akiktől Paál esküt vett be a székely köztársaságra...
" Korabeli írásokból, naplófeljegyzésekből, titkos üzenetekből áll össze e kérészerű köztársaság története.**

"Románia katonáit szivárogtatja a földünkre. Senki se merjen menekülni előlük! Senki se merjen megriadni és ijedéseket kelteni! Senki se merje elhagyni otthonát, a gyermekei jövője, s embertársai iránti kötelességek teljesítését.

Értsétek meg: a mi időnk kereke is dübörög felénk! A dübörgéstől ne féljétek, hanem öleljétek át egymást szeretettel, tapadjatok otthonotokhoz egész lelketekkel, s várjátok a virradatot! Megjön az, csak ne fussatok előre az éjszakába." (P. Á. "Helyén marad mindenki" című cikkéből, *Udvarhelyi Híradó*, 1918. november 17.)

"1918. december 1-jén a román-ság Gyulafehérváron nagygyűlést szervezett. Az évtizedeken át spontánnak hazudott, de mint ma már eléggé köztudott, a jól szervezett gyűlésre a MÁV ingyenvonatokon szállította az ország sírját ásó tömegeket."

"A gyulafehérvári román nemzetgyűlés Nagyromániához való csatlakozásról határozott. A határozat még nem tud tényekké tenni várokozásokat, ebbe a világnak is beleszólása van! A határozatban van valami megértés, mikor az elképzelt Nagyrománia területén teljes nemzeti szabadságot ígér minden nemzetnek, de sok hiányzik mégis ebből a megértésből, mikor a magyarság ezer éves államalkotását semmibe se veszi. Az pedig a megértés hiányának kicsinyessége, hogy a monarchia népei közt a román határozat nem üdvözli a magyarokat, ellenben üdvözli azokat is, akik legfőbb akarói voltak közös elnyomatásunknak." (Naplórészlet, 1918. december 8.)

"Szomorú Mikulás nap: a román csapatok bevonulása Székelyudvarhelyre." (Naplórészlet)

"Kétórás tanácskozás Niculescu tábornokkal és megállapodás 20 pontban az állami értékekről és a közigazgatási működésről. Határozott ígéretet kaptam arról, hogy nem imperizáló szándékkal, hanem megszálló szereppel jöttek." (Naplórészlet)

"Szigorúan megtartandó irány-

elv, hogy a hivatalok és hivatalos közegek csakis a kormánybiztos útján fogadhatnak el a román megszálló seregektől megkereséseket. Ha a megszállók közvetlen kényszerrel lépnek fel, ez ellen óvást kell emelni, ezt jegyzőkönyv alakjában a kormánybiztos tudomására kell hozni." (Naplórészlet)

"Emberi érzékenységek szerint sok megpróbáltatás és szenvedés betetőzése volt az elmúlt esztendő. Nem kísérlem meg a vigasztalást, mert szükségünk volt a megpróbáltatásokra és szenvedésekre. De bölcs megnyugvások útját minden bajon és összeomláson keresztül meg kell látunk. Csak változat, amiben vagyunk. Nem befejezett tény, hanem csak további mozgások előkészítője." (P. Á. újságcikk 1918. december 29.)

"A 20 pontos megegyezés dacára a román megszállók sérelmek özönét követik el:

- önkényes szálláscsinálások;
- katonai és kincstári javak követelése (és részemről ennek megtagadása);
- a Nemzeti Tanács 8 fogatának lefoglalása;
- a szegényeknek fenntartott szalonna lefoglalása;
- Homoród állomáson 28 vagon kukorica lefoglalás;
- a kaszárnyai felszerelések elszállítása;
- a Székely Közélet-et a többi lapokkal együtt elégették;
- Parajdon, Küküllőszögön al-sóruháig vetköztetik az utasokat;
- a tisztí étkező számára lefoglalták a polgári leányiskolát." (Naplórészlet)

"A román cenzorok nem engedték ki a Szabad Liceum plakátját, mert benne volt a Himnusz... Szegény Himnusz, erről se hittem, hogy ilyen veszedelmes." (Naplórészlet)

"Tárgyalás Broncea alezredessel megállapodásunk szabatosítása végett. Az államvagyon dolgában már megint visszazippantották a tegnapi álláspontjukat. Érzik bennük, és eljárásukban, hogy alattomosan mindent elhomályosítani és kétségesíteni szeretnének." (December 15.)

"Márton Andorral s a többiekkel való találkozás a szebeni magyar szerkesztőségben. Hír a románok petrozsényi és piskii elakadásáról ruhátlanságuk miatt. Szebenből visznek nekik ruhát, s úgy vonulnak be az adományruhákban. Szinpadi felvonulások kölcsönként fogarasi katonákkal, a birodalomból vártak helyett.

Ma díszkapu alatt, hat-hét cifra tiszttel bevonult Szebenbe is 280 román katoná. Az elvonulás után, kerülő úton visszatérve, megegyeszer bevonultak a főúton." (December 16.)

"Tárgyalásom az ú.n. román minisztériummal Szebenben. Külsőségek: egy-egy szoba – egy-egy minisztérium, államtitkárokkal és miniszterekkel. Mi Maniuhoz, a miniszterelnökhöz mentünk, ő azonban Bukarestbe utazott. Különben is közlélmzési ügyekben Boila Romulus miniszterhez vagy Misics államtitkárhoz tartozóknak jeleztek, s egy román teológus odavezetett. Misics úr kérdezett szükségleteinkről, közben jött egy kopottas kinézésű, kesely hajzatú, félrenéző szemű ügyvédféle. A miniszter úr – mutatott rá telefonálás közben az államtitkár."

"Leültünk egy megviselt szalngarnitúrára tárgyalni. Boila meglepő tisztán és választékosan beszélt magyarul. Másfél órát tárgyaltunk, kifejtette, hogy a gyulafehérvári határozat imperiális területén átvesszik a kormányt, s megénykbe is közlélmzési kormánybiztost kívánnak kinevezni (...) Kifejtettem tisztviselőinknek az államhűségétől függő egzisztenciális érdekét; évgett járjanak addig, míg az emberiség bölcsessége dönt hovatarozásunkról. Romulusz úr az Antantra hivatkozott, hogy az már az általuk igényelt területre a megszállást megengedte, ezt nehéz visszacsinálni. Előbb határozott tényként mondta ezt, utóbb ismét szóba hoztam, akkor csak valószínűségként emlegette. Ugyanígy hazugságon kaptam másban is. (...) A reális iskolai bútorokat és ruhaneműket is hordatni kezdik a románok. Lopnak mindent! A kisparancsnokság elrendelte számunkra a román nyelv használatát." (December 17.)

"Többekkel közöltem: a tisztviselők behódolása Erdély elvesztését jelentené. A románok a béketárgyaláskor erre a tényre, mint szerzési jogcímre hivatkoznának. Forradalmat kell a gyöngé és szemtelen próbálkozás ellen szervezni, mivel a román légívó végigmászik és végig hazudozik rajtunk." (December 20.)

"Semleges állam elhatározása. Öt ember kezdi. Emlékirat készul a "Székely Köztársaságról." (December 21. Ez az emlékirat később Wilson elnök kezébe is eljutott.)

"A nagyszebeni román kormányzótanácsától épp gyűlés közben érkezik egy rendelet a postafőnök részére, melyben nem az a fő, hogy mit rendel, hanem az, hogy ő ren-

del egy magyar állami hivatalnak." (December 22.)

"Ajánlatomra a szászok passzív ellenállásban. Daróczról jelentik, hogy a fegyvereket a szászoktól mind elvették, s a románoknak és cigányoknak odaadták, s most már napirenden van a lövöldözés.

Mosoiu tábornok rendeletei.

Nyilvános óvás

Mosoiu tábornoknak ezek a rendeletei ellenkeznek Magyarország fegyverszüneti szerződésével. Továbbá ellenkeznek azokkal a megállapodásokkal is, melyeket a román megszálló csapatok parancsnokságaival immár több ízben kötöttünk.

Ennélfogva ezek a rendeletek senkire se kötelezőek. Senki ne essen miattuk tévedésbe! Külön figyelmeztetjük a lakosságot, hogy Magyarország büntetőtörvényének (az 1878. évi 5. törvénycikk) 144. §-a szerint életfogytig tartó fegyházzal büntetendő, aki hazája ellen hűtlenséget cselekszik.

Székelyudvarhely, 1919. január 7.

DR. PAÁL ÁRPÁD
a Nemzeti Tanács elnöke"
(Plakát)

"Titkos futáraink hozták a magyar kormány üzenetét, miszerint esküt kell tegyünk a köztársaságra. Összehívtam a megyei és állami tisztviselőket, eléjük tártam, hogy ezen az elhagyott szigeten mi maradtunk a magyar állam utolsó katonái. Figyelmeztettem őket, hogy államunk drámája az utolsó felvonásnál van, mindenki vessen számot magával, mikor tőle a magyar kormány rendelete folytán a magyar esküt kérem (...) A magyar eskü csak annyiban tűrhet értelmezést, hogy amennyiben itt, a Székelyföldön, a békeszerződések nem tartják fenn a magyar államot, akkor a népek önrendelkezési joga értelmében székely államra van igényünk. Tehát mostani magyar eskünk másodsorban székely eskünek értelmezhető. (...) Leveleim tartalma az volt, hogy 1919. jan. 13-ra a megszálló román csapatok merészebb aktusra készülnek, deklarálni akarják a román impérium kiterjesztését. Ezzel szemben mi, a Székelyföld, jelentsük ki, hogy népi önrendelkezési jogunk alapján eddigi államkapcsolatunkat fenntartjuk, vagy államunk békeszerződési felosztása esetén önálló államként kívánunk élni. Jeleztem, hogy az udvarhelymegyei tisztviselő és hivatalnoki kar ilyen értelemben le is

tette a magyar esküt. Hasonlót kérttem a többi székely testvérmegyétől (...) Főispánunk tárgyalásokba kezdett a hadsereggel, s pár óra múlva közhírré tették, hogy úgy a nagyszebeni kormányzótanácsal, mint a budapesti kormánnyal érintkezésbe lépnek, engem addig lakásomra internálnak." (1919. január 9.)

"Emlékirat a semleges, független Székely államról. Veleje, hogy az önállás államigényét Budapesten mondják ki. (...) Az emlékiratot sikerült kicsempészni a házból és elindítani Pest felé." (január 12., levéltársulat)

"Háromszék megyében a törvényhatóság a román kapitány jelenlétében nyilvános ülésen állást foglalt a Székely Köztársaság mellett, s a határozatát a magyar kormánynak megküldte. Az átiratokat a postán elkobozták, de azért a kormány megkapta és hozzájárult. (...) 13-ra virradó éjjel zárt kocsi-ban, lovas- és gyalogórség között elszállítottak lakásomról, s az udvarhelyi várban levő reális iskolába vittek. Másnap tisztviselőtársaimat szólították föl, hogy a román őrnagy prefektussága alatt eskütétel nélkül szolgáljanak tovább. A társak ezt megtagadták. Erre az összes szolgálati ágak vezetőit a hadsereg letartóztatta és mellém zárta a reális iskolába. A tisztviselők családjai és a nép nagy tömege ismét felvonult a megyeháza elé, a forrongás kiújult, az ágyúkat ismét fölvonultatták s elkezdődött a terror."

Közreadja: PAÁL GÁBOR
(Paál Árpád unokája, és hagyatékának kezelője)

Párhuzamok az erdélyi magyarság önrendelkezési lehetőségeiről

A Romániai Magyar Népi Szövetséggel (MNSZ) kapcsolatban ma is a legszélsőségesebb vélemények és indulatok élnek. "Eladta Erdélyt"; "Megmentette a magyarság intézményeit"; "A Román Kommunista Párt fiókszervezete volt"; "A magyarság igazi képviselője volt"; "A sztálinizmus szálláscsinálója volt és elnyomta a román népet."

Vegyük sorra a tényeket.

A második világháború után a térség sorsának alakulását a Nyugat jóváhagyásával a Szovjetunió katonai-politikai jelenléte határozta meg. Ez azzal járt együtt, hogy mindenhol a szovjet modellt vették át – a nemzeti kérdésben is –, és a kommunista pártok kerültek hatalomra. A Román Kommunista Párt szövetségi és nemzetiségi politikájában megkülönböztetett helyet foglalt el az MNSZ. Okai számosak és jól motiváltak. 1. Az RKP 1944 előtti és közvetlenül után kislétszámú, többségében nemzetiségekből álló, a románság között népszerűtlen párt volt. 2. A béketárgyalások idejére stabilizálni kellett az országot és azt az illúziót kelteni, hogy erőszakos elnemzetlenítő politika miatt nem lesz többé háborús tűzfészek Európának ez a része. Erről a Nyugatot és a magyarságot országhatáron kívül és belül tényekkel kellett meggyőzni. 3. A Liberális, de még inkább a Nemzeti Parasztpárttal folytatott hatalmi harcában a Magyar Népi Szövetség épp olyan fontos szövetségese volt a kommunistáknak, mint a történelmi pártokról leválasztott, velük kollaboráló kisebb román pártok.

A Magyar Népi Szövetség – tet-

szik nem tetszik – az RKP *fiókszervezete* lett. Aki ezt tagadja nem ismeri a történelmet. Az előzmények az RKP 1931-ben tartott V. kongresszusáig nyúlnak vissza. A nagyobb tömegek megnyerése érdekében határozta ki, hogy a román Nemzeti Parasztpártból és az Országos Magyar Pártból le kell választani egy baloldali, azaz kommunista befolyás alatt álló pártot. Így jött létre az Ekésfront (Frontul Plugarilor) és 1934-ben a Magyar Dolgozók Országos Szövetsége. A MADOSZ-nak nem sikerült nagy népszerűsége szert tenni, mert bár a programja számos társadalmi és nemzeti jellegű követelést tartalmazott – például anyanyelvű oktatást és oktatást az óvodától az egyetemig –, de azt hirdette, hogy Erdély *történelmi jogánál* fogva illeti meg Romániát. Ezzel lemondott arról, hogy az önrendelkezési elv alapján Erdély és a Bánát leszakadjon. Az 1944. októberében megalakult MNSZ egyfelől a MADOSZ baloldaliságát örökölte, másfelől az Országos Magyar Párt tömegbázisát.

Vajon miért kötelezte el magát a MNSZ csaknem fenntartás nélkül a Román Kommunista Pártnak?

1. Székelyföldön és Észak-Erdélyben garázdálkodó Maniu-gárdistákat a kommunista párt közbenjárására parancsolták ki a szovjet katonai hatóságok. 2. Míg a liberálisok és a parasztpárti politikások azon az állásponton voltak, hogy az általános emberi jogokon túl nincs szükség a nemzetiségek kollektív jogainak alkotmányos biztosítására, illetve hangot kapott egy olyan irányzat is, amely a kollektív felelősségrevonást és a kitelepítést a romániai magyarságra is ki akarta terjeszteni – ennek alapján így érveltek a kommunisták: ha a magyarság nem őket támogatja, akkor 40 kilós csomaggal lesz kénytelen elhagyni szülőföldjét –, addig: 3. Petru Groza miniszterelnök és az RKP vezetői arról fogadkoztak, hogy a nemzetiségi kérdést a legtel-

jesebb egyenjogúság biztosításával fogják megoldani. A 46-os választások idején Székelyföld, sőt Erdély önkormányzatával kapcsolatos reményeket is élesztgették, és a két ország közötti határ megszüntetéséről és a közép-európai föderációról hangoztak el biztatók. 4. És ami a legreménykeltőbb volt: a magyarságot tömörítő Magyar Népi Szövetséget – más magyar pártok, pártion kívüli tagok – elismerték érdekképviseleti szervüknek, olyan, az összes magyar intézmény csúcsszervevények, amelynek tanácskozási, javaslattevő és vétőjoga volt minden a Romániában élő magyart érintő kérdésben.

A tetőpont – a nemzetiségi politikában – a béketárgyalások és a választások idejére esett. Az időzítés tehát kitűnő volt.

1945-47 között biztosított volt a hagyományos magyar politikai, gazdasági, kulturális, társadalmi, sport-, stb. szervezetek működése. Nem lehet elsiklani azon manipuláció felett, hogy a MNSZ úgy állította be: *mindezt ő teremtette meg*. Ez nem volt igaz: az iskolák, felsőfokú intézmények, az EMKE, EMGE, az EM, a színházak, szervezetek, hitelintézetek, bankok, kiadók, sajtótermékek mind évszázados múltra tekintettek vissza. A béketárgyalások és a belső hatalmi harcot eldöntő választások idején, a kormány jóváhagyásával az MNSZ elkészítette a nemzetiségeket önálló politikai egységnek elismerő törvénytervezetet, és a szakértői kidolgozták a román-magyar vámunióra vonatkozó terveket. Mindez olyan csalétek volt, hogy nem lehet csodálkozni, hogy a magyarság a kommunista párt mögé csatlakozott.

A kiábrándulás hamar bekövetkezett.

Az 1946-os választásokon az RKP győzött. 1947. február 10-én aláírták a békeszerződést. E két dátum határ a párt szövetségi és nemzetiségi politikájában. Többé nem volt szüksége sem a szálamitaktikával leválasztott román disszidens csoportokra-pártokra, sem az

MNSZ-re. Utóbbi aktív közreműködése mégis nélkülözhetetlen volt számára, ugyanis az emlékezetes 1945. novemberi marosvásárbelyi határozatokat, a román béke delegáció vezetője, Tatarescu, úgy tette le Párizsban az asztalra, mint bizonyító erejű dokumentumát annak, hogy az erdélyi magyarok Romániához akarnak tartozni. Szüksége volt az MNSZ-re továbbá azért is, mivel a Szovjetunió – legalábbis nyilatkozataiban – a demokratikus nemzetiségi politikához kötötte, hogy Erdélyt visszakapja Románia.

A Magyar Népi Szövetség tükörképe lett a romániai belső változásoknak. 1947-ig, az ú.n. "népfrontos időszakban", arculatát a baloldal legbecsületesebb személyisége, Kurkó Gyárfás határozta meg, aki bízott abban, hogy az RKP szövetségeseként a parlamentben még nagyobb lehetősége lesz az MNSZ-nek a magyar érdekeket képviselni. Reálpolitikai megfontolásból azt vallotta: mivel az etnikai határok megvonásával kapcsolatos magyar igényeket akkor senki sem támogatta, a magyarságnak Romániában kell kiharcolnia a román néppel egyenlő jogait. Amikor Kurkó rádőbrent, hogy az egyenjogúság ígérete csupán taktika volt a kommunisták részéről, beleőrült a lelkiismeretfurdalásba...

A szocializmus építése az egyre fokozódó osztályharc körülményei között megy végbe – mondotta Sztálin 1929-ben, Gheorghiu-Dej pedig 1948-ban. Ekkor már az MNSZ feladata arra korlátozódott, hogy eleget tegyen a kommunista párt elvárásainak: vezette az osztályharcot a magyarság soraiban, azaz hozzájárult megfizetésükhez. Közben az RKP lépésről-lépésre, buldózerként rombolta le a magyarság nemzeti létét biztosító intézményeket. Ez pontosan az 1948-1953 közötti periódusra esik, amikor a leváltott Kurkó helyét Kacsó Sándor foglalta el, azzal a hitvallással, hogy inkább ő álljon az MNSZ élén, mint valaki más, akinek semmi köze a magyarsághoz. Az események nem igazolták Kacsót. 1953-ra megszilárdult Gheorghiu-Dej személyi kultusza, és többé nem volt szüksége fenntartani az MNSZ-t vagy a hozzá hasonló látszatszervezeteket. Így volt annak ellenére, hogy miként a kommunista párton belül, minden szervezetben a dogmatikus vonal kerekedett felül, amely hozzájárult valamennyi román nemzet- és nemzetiségellenes gáztetthez.

A Magyar Népi Szövetség nem volt egyarcú, homogén szervezet. Különböző irányzatok, szemléletek tarkították. Vezetőségének egy része meg volt győződve, hogy a helyes utat választotta, amikor a román baloldal mellett kötelezte el magát. Volt aki a körülötte történetekből nem érzékelt semmit, és még a börtönéveket, a koncepciók perек alkalmával a halálos ítélettől való rettegést is a párton belüli szűk csoportnak tulajdonította. Sokan karrierizmusból hallgattak és szolgáltak, bár tisztában voltak azzal, milyen szerepet szántak az MNSZ-nek.

A történelmi igazságtételhez hozzatartozik, hogy a második világháború után az MNSZ sokkal kedvezőtlenebb körülmények között töltötte be a magyarság pártjának, érdekképviselői szervezetének tisztességét, mint az Országos Magyar Párt a két világháború között.

1. A második világháború után nem kötöttek kisebbségi szerződést, amely biztosította volna az anyanyelvű iskolákat, közigazgatást, intézményeik autonómiáját, a számarányuknak megfelelő részvételt az ország kormányzásában. Továbbá egyetlen román párt sem adta ezek belső garanciáját, ahogyan a Gyulafehérvári Határozatokban, 1918-ban megtörtént. 2. A nemzeti jogok betartásának ellenőrzésére nem fogalmaztak meg nemzetközi garanciákat. 3. Az Országos Magyar Párttal ellentétben az MNSZ nem volt független, hiszen a román baloldal befolyása alatt állt. 4. A Nemzetiségi Minisztérium 1953-ban megszűnt. A két világháború között nemzetiségi államtitkárság, illetve alminisztérium néven külön tárca foglalkozott e kérdéssel. (Ez dolgozta ki 1938-ban az első nemzetiségi törvényt.) 1948-ban az új alkotmány kidolgozásakor nem emelték törvényerőre az MNSZ 1946-ban megszövegezett nemzeti jogok törvénytervezetét. 5. A magyar intézményeket, amelyeket 1920-1947 között a magyarságnak sikerült önerőből fenntartania, fokoza-

tosan elsorvasztották. 6. A kommunista hatalomátvétel után a Rákosi-korszakban (és később a Kádár-korszakban) a Romániában élő magyarság sem politikai, sem anyagi, sem erkölcsi támogatást nem kapott Magyarországtól.

A Magyar Népi Szövetség sikerei és kudarcai egyaránt intő példának kell szolgáljanak a mának. A múlttal való szembenézés nélkül nincs továbblépés – bármennyire is fájdalmas, sőt sérelmes (azonban nem igazságtalan) –; ezt mindenképpen meg kellett, meg kell tenni.

A magyarság (Romániában is) immáron hetven éve nem úgy él, ahogy szeretne, hanem "ahogy lehet". "A civil társadalom létrejöttének feltétele a politikai, gazdasági, kulturális alanyok autonómiájának, valamint a helyi önkormányzatoknak a megteremtése" – mondja ki az RMDSZ programja. Ez a döntés tehetné lehetővé a kollektív jogok gyakorlását, egyebek között az anyanyelvű közigazgatást is. Az RMDSZ ma nem követelhet kevesebbet, mint hajdanában az erdélyi románság képviselői, nem tarthat kevesebbre igényt, mint joggyenlőségének alkotmányba foglalására és annak nemzetközi garanciáira!

A Magyar Népi Szövetség kárán tanulva, egyetlen román párt függvényévé sem teheti tevékenységét, és semmiféle módon nem működhet közre a romániai magyar nemzetiség megsemmisítésére, felszámolására mutató törekvésben vagy szándékban.

I.IPCSEY ILDIKÓ

A Vasgárda szelleme él és virágzik

Hét sem telik el úgy, hogy holmi újabb (!) szomorúan mulatságos hírrel vagy felfedezéssel ne kedveskednének nekünk, magyaroknak (magyarországainak vagy erdélyieknek) keleti szomszédaink tollforogatói közül a jelesebbek.

Nyilatkozatot tesznek közzé, amelyben "a romániai elmagyarosított románok" szívszorító-keservesen azért rimázkodnak, hogy szolgáltassanak nekik emberi igazságot (Helsinki szemléjében), s tekintsek végre románoknak őket. A hitelesség végett az aláírók sorát egy Rákóczi Ferenc alias Racoti Francisc nyitja meg. Szegény emberek! Hét évtizede sem sikerült visszaramanosodniuk Romániában a megveszekedett hun revizionisták terrorja miatt, pedig sokaságban az erő, és ők sokan vannak. Becslésük szerint kb. egymillió hétszázezren. Mivel a legutóbbi román népszámláláskor a romániai magyarok (?) száma egymillió hétszázhetezer (ebből magyar anyanyelvű egymillió hatszázhetvenegyezer) volt, meg kell lengetnünk kalapunkat a magyar tehetség előtt: jó munkát végez az a plusz hétezer vagy minusz nem tudom mennyi kumiszívó!

Máskor az antropológia, a lingvisztika, a meteorológia és a paraszichológia segítségével bebizonyítják (kiknek?), hogy a székelyek nem magyarok. Kár, hogy buta a székely: sehogyan sem bírja ezt ésszel felérni.

A csángókkal kapcsolatban pedig "bizonyítékaink vannak arra, hogy ezek román jobbágyok voltak, akik a magyar nemesek birto-

kairól szöktek meg, s ideiglenesen a székelyek között húzták meg magukat, akik semmilyen kötelezettséggel nem tartoztak a nemesség iránt. Ideje már, hogy a Román Tudományos Akadémia egy bizottságot nevezzen ki a csángók történelmének tanulmányozása céljából, hogy véget vessenek annak a vitának, amely megzavarja ennek a lakosságnak a nyugalalmát". (Adevarul în libertate, 1990. okt. 19, 2. 0.)

Mulathatnánk mindezen, s milyen jól mulathatnánk, ha nem tudnók, hogy a Securitate és a nomenklatura még mindig vezető szerepet játszik Románia életében, s dühöngő kórossá erősödnek a fasisztoid, sovinszta hangok. A vasgárdisták kapitánya még a síron túl is megborzongana a gyönyörűségtől, ha a bukaresti "Romania Mare"-t vagy a váradi "Phoenix"-et olvashatná: szelleme él és "fejlődik".

Legutóbb az az álláspont-nyilatkozat kavarta fel a "honfilek" nyugalma, és okozott "közbotrányt" amelyet dr. Bărănyi Ferenc terjesztett elő októberben az RMDSZ nevében. Bărănyi doktor a Temes megyei magyarokat képviselné, ha hagynák, a bukaresti Parlamentben, s tagja volt annak a román parlamenti küldöttségnek, amely azért utazott Strasbourgba, hogy kérelmezze Románia megfigyelői státusát az Európa Tanácsban.

De mit is igényelnének az erdélyi magyarok a Bărănyi Ferenc által közzétett álláspont-nyilatkozat szerint?

Semmivel sem többet, mint amennyi a legalacsonyabb európai mérce szerint is megilletné őket.

Szeretnék, ha az új román alkotmányba beemelnék az erdélyi románok által 1918-ban megszerkesztett gyulafehérvári határozat III. pontját: "Teljes nemzeti szabadság minden együttlakó nép számára. Minden nép saját nyelvén fog tanulni, saját nyelvén fogja önmagát igazgatni, és saját nyelvén fog bíraskodni, saját kebléből vett egyének által, és minden nép jo-

got nyer a törvényhozási képviseletre és az ország kormányzásában való részvételre, lélekszámuk arányában"; szeretnék, ha az erdélyi magyarság "politikai, gazdasági és jogi helyzetét az 1947-es állapotnak megfelelően" állítanák vissza. Szeretnék, ha beszüntetnék azt a politikát, "mely a történelmileg kialakult közösségek, vidékek és helységek etnikai összetételének megváltoztatását célozza". És még sok egyebet is szeretnének, csupa olyat, ami gátolná az erdélyi magyarság pusztulását. A kolozsvári Nemzeti Megmentési Front azonnal nyilatkozatban tisztázta álláspontját ezzel kapcsolatban a román nép színe előtt. Egy kis csokor ebből: "Három dolog döbbsenti meg az olvasót: a hangvétele, a tartalom agresszivitása, és a hamisítás. Az egész anyag tiszteletlen, sértő és elítélendő vádaskodás a kormány és a román nép ellen (...) az RMDSZ azt állítja, hogy két nép él, két nyelvet beszélnek egy országban (jobb lenne ketőben, nem igaz?). Ők, akik 1,5 vagy 2 millióan vannak, egyenlők akarnak lenni a többi 22 millióval. Sőt vezetni akarják őket, utasításokat és parancsokat akarnak nekik adni. S még mit nem? (...) Induljunk ki az erdélyi magyarok 1947. évi helyzetéből – javasolja az RMDSZ a követelések 5. pontjában. Miért? Miért ne lenne a kiinduló pontunk Decebal kora? Vagy a Traianusé? (...) Ez az erő, a destabilizálás, a legelemibb tisztelet hiányának a politikája. (...) A Bărănyi (sic!) úr által kifejtett gondolatok cinikusak, gyűlölettel és megvetéssel telítettek. A NMF közbotránynak tartja, és mint ilyent elítéli". (Adevarul în libertate, 1990. okt. 17.)

Egy úriember, aki mint "dr. Iustus" jegyzi a nevét Veszélyes álláspont c. elmeszüleménye alá, az "Adevarul în libertate" napilapban három folytatásban veri vissza az RMDSZ hajmeresztő igényeit – pontról pontra. Nem érdemes vele foglalkozni, eszének és érveinek minőségéről csak annyit: a harma-

dik (!) részben, a 10. pont elutasítása után emígy zengedezik: "Először is nekünk nincsenek nemzeti ségeink. A nemzetközi jog alapelvei és az érvényben lévő nemzetközi szerződések szerint a román állampolgároknak azok a csoportjai, akik nyelvük, vallásuk alapján vagy fajilag különböznek a többségtől, nem nemzetségek".

És ezzel pont. Minek ide három folytatás?!

Jó lenne már valami mást is olvasni román szerzőtől. Valami olyasmit, hogy a magyarok nem voltak mindig "megszállók" Erdélyben, hogy a magyarság Erdély – a mai Románia – egyik népe. És semmivel sem illeti meg kevesebb jog, mint a román. S az általa igényelt "előjogok" csak annyit jelentenek, hogy nem akar élni a számára biztosított legfőbb joggal, azzal, hogy elrománosodhat.

Hol van már az az idő amikor a XVII. és XVIII. században még minden moldovai és havasalföldi krónikás "tara ungureasca"-nak vagyis "magyarok országának" nevezte Erdélyt. S hogy milyennek látták a románok akkoriban? Egy Erdély-leírást idézek Grigore Ureche Moldova ország krónikája c. művéből. Ez az első román nyelvű krónika, s feltehetőleg 1642 és 1667 között keletkezett. Talán tanulságos lesz ez nemcsak a magyar, hanem a román olvasó számára is, hiszen – mint Raoul Sorban úr "elfogulatlan" könyvéből tudjuk – előttük sem ismeretlen az "Erdélyi Magyarság".

"A hegyen túli országot, melyhez a hegyen túli Dácia egy része is tartozik, Erdélynek vagy Alsó-Magyarországnak nevezik. Azért hívják hegyen túli országnak, mert mindenfelől hegyek és erdők veszik körül, mintha be lenne kerítve. Németül még a hét város országának is nevezik, lakói pedig erdélyieknek mondják magukat; nyugaton a magyarsággal, vagyis ahogyan mondják, Pannóniával határosak, északon Lengyelországgal, délen Havasalfölddel, keleten Moldovával.

Erdélyország nemcsak egy országból áll, Erdélynek hívják az ország közepét, ahol a királyság székhelye is van, körös-körül pedig sok más terület is kapcsolódik hozzá. A szélein kis országok vannak, ezek mind hozzátartoznak, és alá vannak neki vetve: ilyenek Máramaros Lengyelország, a Székelyföld Moldova, az Olt földje Havasalföld mellett, a Barcaság, Hátszeg, az Avas környéke és sok más egyéb terület, melyek mind a

magyar királyság alá vannak vetve, és Erdélyhez tartoznak. (...)

A magyarok nincsenek egy hiten, hanem 4-5 vallásnak is hívet, egyesek közülük kálvinisták, mások lutheránusok, megint mások kalandosok (anabaptisták? – f.m.), ez az ő nyelvükön igazhitűt jelent; megint másokat veresjánosoknak neveznek (unitárius – f.m.), ezek Keresztelő Szent Jánosban hisznek, és Krisztushoz sem-mi közülük; mások szombatosok, ezek zsidó hiten vannak, s megint másokat pápistáknak hívnak, ezek féltg görög hiten vannak. Ezek Erdélyben élnek s a nagy Magyarországon nagyon kevesen. Ezeknek képek is vannak a templomban és a templomokon kereszt, még a házukon is kereszt található.

Azelőtt Magyarország nagyon nagy volt, hozzátartozott Törökország egy része is; az ország székhelye nem ebben az új Belgrádban (Gyulafehérvár – f.m.) volt, ahol most, hanem Budán, mely most a törököké; mert miután a törökök elfoglalták a nagy Belgrádot (Nándorfehérvárt – f.m.), mely nemcsak Magyarországot, hanem az egész nyugati kereszténységet is védelmezte, Budát, a magyar királyság székhelyét is bevették. Hát így került át a székhelyük az erdélyi új Belgrádba. Ezenfelül meg a németek szüntelenül háborúztak a törökökkel, s a magyarok segítték őket a törökök ellen, s a németek barátságban lévén a magyarokkal, rajtuk keresztül mentek a török ellen, s a törökök is, a németek ellen indulva, az ő országukon mentek keresztül. Így hát a magyarok, látván, hogy mind a török, mind a német szétzúzza és szerencsétlenné teszi országukat, s hogy nem tudnak megpihenni a hatalmas hadseregek miatt, elkeseredtek, tanácskoztak, s behódoltak a törököknek, s tőlük kapják uralkodóikat, akár csak a mi országaink.

A németek pedig, mikor látták, hogy a társaik ravaszkodnak velük, s behódolnak ellenségeiknek,

elvették a magyaroiktól Felső-Magyarország felét, s ezt ma is birtokolják. Így hát Magyarország, a hajdani nagy királyság, egy idő óta több részre szakadt: egy része az ország székhelyével, Budával a törököké, másik része a németeké, Erdély pedig, melyet még birtokolnak, török iga alatt van. (...)

(...) Ha valakit elnyom, vagy valakivel szemben igazságtalan, még a királyt is felelősségre lehet vonni az ország székhelyén, ahol összegyűl minden úr, hogy az ország sorsáról tanácskozzék, s ha igazságtalanság ért valakit, igazságot fognak ott szolgáltatni neki. Még a király sem vesztíthet el egyetlen nemest sem anélkül, hogy rá ne bizonyítaná a bütlenséget".

Ilyennek látta Erdélyt a XVII. század közepén egy moldovai nagybojár, s talán a "Romania Mare" sem hiszi, hogy a magyarok pénzelték le.

Ma már Európában egyetlen népet vagy népcsoportot sem lehet egyszerű kijelentésekkel jellemezni: végre ismernünk kellene egymást! Az ember reménykedik, hogy abban az országban, ahol még szerény számítások szerint is a lakosságnak több, mint egyharmada nem román, még az "egységes és homogén nemzetállam" agyrémének megszállottjai közül is akad majd valaki, aki az esztelenség lajtorjájára felhágva ki fogja tűzni a táblát a következő felirattal: "Itt a létra teteje, továbbmenni életveszélyes!"

V. TAKÁCS FERENC

J'accuse!

Vádolom azt a piszkozatlapot, amely nemcsak szemérmetlen "életműködéseivel", hanem már pusztán tárgyyszerű létezésének tényével is sérti a román nemzet elemi méltóságát, mégis van képe önmagát Romania Mare névre keresztelni.

Vádolom az irodalmi szélhámosok és zsebmetszők, plagizátorok, csörtetők csürhéjét – amelynek törzstagjai a beségért és erőszakra való felbujtásért az íróársadalomból kiközösített Eugen Barba; a bukaresti lebujokban törzsvendégként, az alvilágban pedig kemény öklű striciként tisztelt Corneliu Vadim Tudor; a településrombolást ódákban magasztaló Radu Theodoru, akinek az aktív szókincse nem haladja meg a százas nagyságrendet, de azt a néhány tucat szót felülmúlhatatlan leleménnyel fűzi az ótestamentumi átkok tragikumát részeg kocsmái szóváltások trágárságával groteszkül ötvöző szidalmakba, és aki szövetségesként maga mellé vett egy nyugatról "visszaszáműzött" újonnan megtért kékharisnyát, egy magát az alkoholmármorban költőnek képzelő prostituáltat, akinek múltját terheli a cinkosság abban a szellemi népiértésben, amelynek a "megboldogult" vetette alá országunkat. A román írásbeliségnek egyetlen biztos értéke sem úszta meg azt, hogy gennyedző nyelvi mocokkal befröcsköljék a Saptamina gyászos emlékü hasábjain.

Szentséggyalázzással, a román forradalom, a román nemzeti erények és a román lelkiület meggyalázásával vádolom a Romania Mare cím alatt ágáló sovén szennylapot; a céausiszta hitlero-kommunizmus emebérdalnokai szerint nem a haza oltárán véraldozatot bemutató fiatalok söpörték el a diktatúrát. Dehogy! Ellenkezőleg: a külföldi kémiszolgálatok: a KGB, a CIA; a Mosad, a Magyar Hírszerzőszolgálat stb. Elképedve és szorongva teszem fel a kérdést: mit tett ezalatt a román nép? Talán Eugen Barbu fényűző Prahova-völgyi villájában ásta be magát és szűkölve várta, hogy elmúljon a veszély, majd előlálkodva latolgassa, mekkorát lehet harapni a meg nem szolgált jogokból?

Vádolom a Romania Mare antiszemita és idegengyűlölő posztgraduális tanfolyamokon továbbképzett szarkeverőit azzal, hogy konfliktusokat szítanak a románok és a nemzeti kisebbségek között, cinikusan feledve azt az igazságot, hogy nem lehet önbecsülése annak a népnek, amely nem becsül más népeket. Márpedig az

említett szennylap szóürülék-tárában a magyarokkal szemben a legenyhébb minősítés, hogy vadak, nomádok, nyereg alatt puhított nyershúst zabálnak, potyázó gyilkosok, a művelt Európát dúló hordák, akiknek semmi keresnivalójuk ezen a földrészen és vissza kell pucolniuk Ázsiába. Mi okból és mivégre ez a mérhetetlenül sértő és veszélyes szóokádás? Arra jó, hogy destabilizálja az ország helyzetét, hogy lehetőleg vérontásba torkolló konfliktusokat szüljön! Kinek használ ez? A kormánynak nem, az ellenzéknek sem, de egyetlen jóézésű embernek sem. Csak azoknak, akiknek beteg lelke egy vérbe és lángokba fulladó Romániáról álmodik. A Romania Mare ideológiai, konspiratív találkahelye az alantas szándékoknak, a terror és erőszak árnyékából leselkedő gyáva "bajnokainak". Ez a magát elképesztő arcátlansággal "teljesen függetlennek" nevező lap már pusztán létezésével kimeríti a büntető törvénykönyv legsúlyosabb paragrafusait.

Mit tesz a kormány és az ország elnöke? Semmit. Félnének talán egy Eugen Barbu nevű külvárosi vagánytól? Vagy egy túlhízott nyomoréktól, mint V. C. Tudor? Vagy arról van szó, hogy ők egyszerűen hangosbeszélők, amelyeken keresztül sötét, gyilkos erő mondják el fenyegető intelmeiket? Olyan erő, amelyektől reszket a kormány is?

Vádolom a sovinizmus gyengeelméjű cselédjét, a Romania Mare-t azzal, hogy előre megfontolt szándékkal és aljas indokból szabotálja a kormánynak azt a kísérletét, hogy normális kapcsolatokat teremtsen a világ államaival, és hogy országunkat felzárkóztassa a civilizált nemzetek sorába. Ez a szennylap behelyettesítette a termékeny párbeszédet a trágár mocskolódással, az érdekegyeztető tárgyalásokat a brutális fenyegetéssel.

Vádolom az idegenlégiós-rendőri Romania Mare-t azzal, hogy háborúra uszít. Mert hogyan érthetnék másképpen Turnatoreliu Vadim Curdor (utalás a besúgásra és seggnyalásra. szerk. jegyz.) fenyegető jóslatait arról, hogy újból kitűzzük a román trikolorát a budapesti Országház kupolatornyára? És teszi mindezt most, amikor a román és a magyar kormány azon igyekszik, hogy diplomáciai megoldást találjon a létező nézeteltérésekre.

Hogy V. C. Tudornak nem fülrik a foga a Közös Európai Házhoz, azon egyáltalán nem csodálkozunk.

Mi köze is lehetne ennek az egyáltalán nem emberszabású, Idi Amin intelligenciaszintjét is alulmúló élőlénynek az öreg kontinenshez? Semmi! Ő a dilettáns, a megrögzött volt legionárius írődeákja afrikai akar lenni, de még szívesebben igényelne felvételt a Kárpátok–Fekete-tenger–Duna térséget benépesítő ember-szabású majmok hordájába.

Azzal vádoló a neorasszizmus hittérítőit, hogy kö-römszakadtukig igyekeznek rehabilitálni Ceausescut, szeretett élete párját és félelmetes elnyomó apparátusukat. Olvassák csak figyelmesen – ha a hányinger két rohama között egyáltalán még képesek figyelni – a nemzeti sajtónak ezt a szégyenfoltját. Olvassák figyelmesen, de csodálkozás nélkül. Csodálkozásra semmi ok, hiszen Eugen Barbu, a sajtómafia nagy keresztapja saját szájával nyilatkozta, hogy egy órán belül bármikor fogadta a diktátor, akit – fogózzanak meg jól! – nagyon intelligens emberként ismert meg.

Vádoló a hazugság, a mocsok és a gyilkosság zászlajára felesketett janicsárokat azzal, hogy a legútszélibb, legtrágárabb és legaljasabb mocsárba rángatták le a román nyelvet. Ezen sem lepődök meg. Olvassák csak újra Eugen Barbu könyveit a "Gödör"-t és a "Fejedelem"-et, amelyeknek minden olyan bekezdése, amelyet nem más szerzőtől lopott, útszéli, trágár, viszolyogtató. Ha pornográf szövegrészek volnának, egy szavam se volna, hiszen a pornográfia lehet művészi is. Szó sincs róla: csak ocsmányságokról van szó, egy impotens mutogatós ocsmányságairól. Ez művészetnek csak olyan engedménnyel volna nevezhető, amilyenre egyelőre nincsen bennem hajlandóság. Ha valamivel kapcsolatba hozható, az csak a Vespasianus névéhez

fűződő birodalmi budihálózat. Nemzeti önbizalmunkon nem esett csorba: bizonyítható módon örököltünk valamit nemes elődeinktől. Szakmai ártalom lehet, hogy az R. M. pöcemesterei csak az "illetékes" bűz felhőit lélegezve és árasztva érzik elemükben magukat. Egyetlen átlagos felelősségérzettel rendelkező szülő sem engedné gyermekét, hogy a hiányzó vécépapírt a szóban forgó közlöny lejárt szavatosságú példányaival helyettesítse.

Vádoló a Romania Mare ganajturóit, hogy elorozzák a papírt, amelyre epét és viperamérget okádnak, miközben nyersanyaghiány miatt nincs elég tankönyv az iskolában.

Vádoló a fasizmus igehirdetőit minden igazság elferdítésével, perverz és szándékos félremagyarázásával, minden ténynek, a legártatlanabbaknak is, hazug adatok terjesztésével, módszeres félrevezetéssel.

Térítsd észhez Uram, a népedet, az országot. Nyisd föl a szemét, ameddig nem késő. A méregbe mártott toll ezen gonosz varázslóinak célja nem csupán a fényűző élet, a beteges és szegyenletes kedvtelések anyagi háttérének biztosítása önmaguk számára. Ehhez jóval kisebb példányszám is elég volna. Titkolt céljuk egy szellemi atyjukénál, Ceausescuénál is kegyetlenebb nacionalista-kommunista diktatúra visszaállítása.

Románok, ne hagyjátok becsapni magatokat holmi törzskönyvezett kokárdás gazemberektől! Nem veszitek észre, hogy mocskos patájukkal belegázolnak mindabba, ami jó, szép és nemes lehetne Romániában?

Boldogok, akiket gyaláz a Romania Mare, mert övék lesz a Mennyeknek Országja! De az e világi országra, a demokráciára, a szent szabadságra is jussuk volna! Ne hagyjátok elorozni!

Ezért mondom, a véresszájú hazugság és a lázító szélhámosság eme bajnokainak, a politikai sőpredék elmebajos vezéreinek: a mosléknak nem a tányérban, hanem a vályúban a helye.

RADU ENESCU

(Fordította: Bokor András, megjelent a nagyváradi Gazeta de Vest 1990. október 26-i számában)

Holocaust Romániában

1988-ig sem a magyar, sem más országok kormányai nem tiltakoztak erőteljesen a kisebbségekkel szembeni kíméletlenségek miatt. Aztán hirtelenjében odafigyeltek "Európa indiánjai"-ra, hovatovább divatos téma lett mind a hazai, mind a nyugati sajtóban az "erdélyezés". Az MSZMP hivatalos politikája is a felelősségvállalás irányába fordult, s ha fogcsikorgatva is, de olykor engedélyezték az "odaát" lévők megsegítését támogató tüntetéseket. Az otthonról "haza-menekülőket" nem toloncolták vissza, könyvek láthattak napvilágot a romániai magyarság gondjairól. A művelődési kormányzat sem zárkózott el a vitáktól, válaszolt a támadásokra. Természetesen, ez a rózsza sem volt tövis nélkül, s bizony a nyugaton élő magyaroknak is jutott a feladatokból. Ilyennek ítéltető a bécsi Galéria Kiadó gondozásában, 1989-ben megjelent *Holocaust Romániában* című kötet, amelynek szerzője Maghiar. De lehetne bozgor is – a szerző neve, ami hazátlant jelent –, hiszen Erdélyben él, Romániában él, s Romániában így különböztetik meg őket az anyaországi magyaroktól, az "ungurok"-tól. A cím rögtön magára vonja a figyelmet: Holocaust Romániában – ám okot is ad a szavak értelmét latolgatóknak az "ejnye-bejnye" morgolódásra, mert előhozakodhatnak azzal, hogy ez túlzás, hiszen a holocaust a tűzzel való elpusztítást jelenti. Különben is, már "foglalt" minősítése a népírtásnak – érvelhetnek. Csupán az a baj az illetén dohogással, hogy féligazságot tartalmaz. Nevezetesen azért, mert "le-

fordítva" tényleg úgy van, ám a lényegen parányit sem változtat: nem a máglyák – krematóriumok – ténye az elsődleges, miként a genocídium kifejezés használatánál sem az esetlegesen túlzó minősítés a fontos, hanem az érdeklődés fölkeltése, hogy nemzeti, faji hovatarozásuk miatt üldöznek egyéneket, népcsoportokat, és gyarapodnak a véttlen áldozatok. A halál akkor is megmásíthatatlan, ha kiszemeltet autó gázolta el, vagy öngyilkosságba hajszolták, akkor is, ha vonaton fagyott meg, vagy a kényszermunkatáborban dőlt hanyatt.

A temető kopjafáinak korhadtsága jelenti a letagadhatatlan történelmi évszázadok méltóságát, a folytonosságot. Ha ezeket is kidöntögetik, legyen rajtuk a felirat akár magyar, akár német nyelven vésvé, a múltat gyalázzák. S ha úgy nézzük, hogy tűzzel-vassal (a bulldózerek könyörtelen ekéivel) irtanak eleveket és holtakat, bizony a holocaust elnevezés szerte a világon érhetővé kiáltja a borzalmakat.

A Maghiar álnév mögé húzódó szerző orvosi látlelet pontosságával ismerteti a bajok elhatalmasodásának okait, következményeit, a szö-

vődmények, áttételek látható és rejtett roncslásait. Korábban sokan hajlamosak voltak csak Ceausescu kárhóztatni az etnikai csoportokra zúdult bajokért. Elfelejtik, hogy a Nagyrománia megteremtésének ábrándját, az egységes állam létrehozásának alapjait jóval a Conducator hatalomra jutása előtt rakták le, és a cél elérése érdekében már a századfordulón irigylésre méltó összefogással vásárolták föl a magyar földeket, támogatták az Erdélybe települő regátiakat. Van a kötetben egy beszélgetés, kitalált disputa, olyasféle, mint amikor a szenvedélyes sakkozó önmagával vívja a csatát. Tudjuk, az önterjűk dupla izgalma meglóditja a fantáziát és nem fontos rögtön felelni a kérdésekre, de egyvalami ilyenkor kikerülhetetlen: az ámitás!

Maghiar könyvét olvasva egyre nyugtalanítóbb a kérdés, hogy a két világháború között, majd 1945 után Romániában a kommunista mozgalom számos, nemzetközi tekintélynek örvendő személyisége miért éppen a magyarok és zsidók közül rekrutálódott? Ezek a művelt, felkészült értelmiségiek nemcsak hittek a nemzetiségiek egyenjogúsításában, de azzal, hogy a baloldalra szavaztak, hozzájárultak az 1946. novemberi választásokon a legalitásból gyér erővel kilépett Román Kommunista Párt hatalomra jutásához. Ceausescu ellenszenvében, gyűlöletében jelentős szerepet játszott, hogy nem felejtette el a magyarok és zsidók mellett mekkora műveltségi hátránnyal indult a politikai élet útján. Maghiar úgy véli – s az Egyesült Államokba szökött román kémfőnök, Pacepa tábornok állításaira is hivatkozik –, hogy a Conducator magyar-zsidó utálkozását főleg a hiúság motiválta, mert képtelen volt elfeledni: a romániai kommunista mozgalom elitje hajdanán meglehetősen nagy mértékben ezekből az etnikai csoportokból toborzódott.

Az emberi jogok ügyének védelmezői – az amerikai elnöktől az angol királynőig –, ma már pontosan látják, hogy a világ politikai időjárását is veszélyeztetheti a sovinszta faji, nemzetiségi megkülönböztetés. Sötét felhők gyülekeznek ismét Erdély fölött, s a vihar elől menekülők borzalmáról beszélnek. Sütő András egy helyütt igen bölcsen fogalmazta a túlélés esélyeként: "Mégfagynánk ha nem tudnánk reszketni!"

HAJNAL LÁSZLÓ GÁBOR
(München)

Magyar-ellenes iskolapolitika (1918-1940)

Egy régi mondás azt tartja, hogy ha tönkre akarsz tenni egy népet, szüntesd meg az iskoláit. Nem véletlen, hogy a más népek elpusztítására törő ordas eszme, az agresszív nacionalizmus, a másság elleni vad indulat mindig az iskolákra támad elsőnek. Így volt ez Nagyromániában és ez a politika folytatódott – taktikai szünetekkel – 1944 után is. Ionel Bratianu, akinek a román politikusok közül a legdöntőbb szerepe volt Nagyrománia létrehozásában, már a trianoni diktátumot előkészítő békekonferencián kijelentette, hogy a kisebbségi kérdést a nemzetiségi népcsoportok beolvasztásával fogja megoldani.

1919. december 9-én Románia is aláírta a Kisebbségi Egyezményt – igaz szokása szerint nem tartotta be. Már abban az évben kezdetét vette a nemzetiségek elleni politikai, gazdasági és kulturális offenzíva. 1919-ben felszámolták a kolozsvári magyar egyetemet, majd 1922-ben betiltották az egyházak által szervezett magyar tanárképző intézet működését is.

Általános támadás indult a magyar kultúra intézményei és ezek gazdasági alapja ellen. Az 1921. évi földreform során a *legsúlyosabb kárt a magyar egyházi, iskolai és alapítványi birtokok szenvedték*. Létalapjaiban támadták meg ezeket az intézményeket. De nemcsak iskolákat, hanem templomokat is kisajátítottak. Kisajátították a romániai magyar egyházak birtokainak 84,54 százalékát. Ezután a magyar egyházaknak minimális állami segítséggel és iskolai államszegély nélkül kellett a magyar gyermekek iskoláztatását vállalniuk.

Kisajátítás, kényszermunka

A hirhedt C. Anghelescu közoktatási miniszter nevével "fémjelzett" kultúroffenzíva a magyar iskolák bezárásán, magyar tanulók román iskolákba kényszerítésén, állami iskolák kényszermunkával való felépítésén át az ún. egységes román nemzeti állam megteremtését volt hivatva megalapozni. Az erdélyi magyarságot 1919-1924 között nyolcezerhetvenhat magyar tan nyelvű intézménytől fosztották meg! 1919-ben az erdélyi magyarságnak 3025 elemi iskolája, 29 tanítóképzője, 29 kereskedelmi iskolája volt. A román kormányzat egyebek között elvett, bezárt vagy elrománosított 2070 elemi iskolát, 46 középiskolát, 123 polgári iskolát, 23 tanítóképzőt, 27 kereskedelmi iskolát.

Ezek mellett a román kormányzat még megfosztotta az erdélyi magyarságot 645 óvodától, 3561 általános ismétlő népiskolától, 1002

gazdasági népiskolától, 194 ipari és kereskedelmi inasiskolától, 17 ipari szakiskolától, 10 női ipariskolától, 1 gazdasági, 1 kereskedelmi és 1 jogakadémiaától, 1 tudományegyetemtől.

Az 1923-ban elfogadott alkotmány, amelyet a román sajtó mint "Európa legdemokratikusabb alkotmányát" népszerűsített, *nem ismerte el sem a gyulafehérvári nyilatkozatban, sem a párizsi kisebbségi szerződésben szavatolt nemzetiségi jogokat*.

Kedvezmény a betelepülőknek

1923-ban a magyar felekezeti iskolákban a román órák számát a magyar órák számára emelték, majd elrendelték a történelem és a földrajz román nyelven való tanítását. Ennek következtében a magyar felekezeti iskolák kétnyelvűekké váltak.

Az 1924. július 26-án elfogadott állami elemi oktatási törvény alapján a magyarok által lakott területeket elárasztották a magyar nyelvet egyáltalán nem ismerő ókirályságbeli tanítók. Ezek 50 százalékkal nagyobb fizetést kaptak, előléptetési határidejük egy-egy évvel rövidebb lett és három hónapi fizetésüknek megfelelő átköltözési járandósághoz jutottak. Azok, akik az említett területeken telepedtek, újabb kedvezményben részesültek. Így például 3-3 évre korpótléket és egy tízhektárnyi települési földterületet kaptak a rendelkezésre álló földekből. 1924-

ben Maros megyébe is küldtek "... 120 erős ifjút, az általunk viselt kulturális harc támogatására". Egy év múlva megállapították, hogy e kinevezésekkel hibát követtek el, mivel a szülők és a gyerekek nem tudtak románul. Ennek ellenére a kinevezési gyakorlat tovább folytatódott. Sőt, egy 1926-ban megjelent utasítás kimondta, hogy a kisebbségi (magán-) iskolákban *a tanulók az órák közötti szünetek alatt is csak románul beszélhetnek egymás között.*

1925-ben elfogadták a bakkalaureátusi törvényt, mely szerint a középiskolai tanulóknak érettségi helyett állami iskolai tanárokból álló bizottság előtt kellett vizsgáznuk. *Ezek elbuktatták a magyar jelöltek 75-80 százalékát.*

Még abban az évben elfogadták a magánoktatási törvényt, amely a magyar egyházi iskolákat magániskolákká fokozta le. Kötelezővé tette öt tantárgy román nyelven való tanítását, noha a kisebbségi szerződés a felekezeti iskolában még a román nyelv tanítását sem írta elő.

Semmibe vett igények

1926-ban a kormány minimális államsegélyt utalt ki a felekezeti iskoláknak, de 1927-ben ezt sem folyósították. Az új középiskolai törvény az iskolákat még inkább a románosítás eszközévé tette. További magyar iskolákat szüntettek meg. 1926-ban már csak egyetlen "magyar" tanítóképző működött – Székelykeresztúron –, de abban is az összes vizsga kizárólag román nyelven folyt.

Az egymást váltó kormányok a későbbiekben törvénytelen intézkedések, sérelmes törvények révén a kisebbség jogos igényeit egyre inkább semmibe vették. Így például az 1931. évi választások után N. Iorga nagymértékben növelte a román állami iskolák számát a Székelyföldön, ahol a tanítók fizetésének felét a község fizette és a magyar felekezeti iskolákat is a lakoságnak kellett fenntartania.

A román tankönyvek a magyarság elleni bosszút szították és nyíltan támadták a magyar nemzetet. A Magyar Párt képviselői tizennégy könyvből készítettek kivonatot és emeltek ellenük kifogást. De az 1923-33-as gazdasági válság idején a magyarság minden politikai követelése holtpontra jutott.

1934-ben olyan törvényt hoztak a tanárok képesítő vizsgájáról, melynek eredményeként azt a jelentkező magyar nemzetiségű tanárok csupán 10-15 százalékának sikerült letennie. De 1934-ben újabb nyelvizsgára kötelezték azokat, akik azelőtt sikerrel vizsgáztak. Ennek következtében például 19 uni-

tárius tanító közül 15, míg 174 református tanító közül 88 bukott el.

1924-1934 között a magyar tanulók 1319 állami elemi iskolából és 248 községi elemi iskolából szorultak ki. Az 1934/35-ös tanévben már csak 112 iskolában folyt magyar nyelvű oktatás. A 261.000 magyar tanköteles gyerek közül 175.000-et kényszerítettek román iskolába.

Az 1936/37-es tanévben tovább romlott a helyzet – már csak 4257 gyerek tanult magyarul 44 állami iskolában. 1937-ben már *egyszerű tanfelügyelői jelentés alapján bármelyik tanítót el lehetett bocsátani.* Ilyen körülmények között állította Calinescu miniszter, hogy a kisebbségi kérdés a világon a legtokeletesebben Romániában megoldott!

Az 1938. februárjában elfogadott alkotmányt követően évről évre romlott a magyarság helyzete és a magyar nyelvű oktatás vérszenes közeledett a numerus nullus felé.

CZIRE DÉNES
(Marosvásárhely)

Nem jutunk Ilion népének sorsára...

(...) Izolacionizmus!

- vették revízió alá a kolozsvári Bolyai Magyar Tannyelvű Állami Tudományegyetem létrehozatalának elvi indoklását, majd egyesítették a román Babes Egyetemmel. Lett belőle Babes-Bolyai, majd ezután se nem Babes, se nem Bolyai, csak Cluj-Napoca Egyeteme, amelynek keretében gyakorlatilag teljeséggel megszűnt a magyar nyelvű oktatás. Hogy megannyi diszciplínából alig néhány humán tantárgy még anyanyelvünkön sorvadozik, a lényegen semmit sem módosít. Az elszigetelődés elleni küzdelem jegyében került sor ezután valamennyi fontos tanügyi intézményünk egyesítésére, majd teljes, vagy részleges megszüntetésére. Sokszor felsoroltuk már Önnek, Önöknek a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának büroúlésein is. Ilyen sorsra jutott többek közt: a nagyenyedi Bethlen Kollégium tanítóképzője, a kolozsvári Mezőgazdasági Főiskola, a kolozsvári Magyar Művészeti Intézet (zenei és képzőművészeti tagozattal), a marosvásárhelyi Pedagógiai Főiskola; 4-500 éves fennállás után így szűntek meg létezni a kultúrhistoriánk büszkeségeiként számontartott kollégiumaink, amilyen volt: a kolozsvári Református Kollégium, a marosvásárhelyi Református Kollégium, a gyulafehérvári Majláth Kollégium, a sepsiszentgyörgyi Mikó Kollégium, a zilahi Wesselényi Kollégium és ezekhez hasonló fellegvárai a kisebbségi kultúrának Váradon, Szatmáron, Aradon és Temesvárott, Csíkszeredában stb. Hogy ezek nem szűntek meg, csak átala-

kultak a kornak követelményei szerint? Valóban csak átalakultak és módosultak folyamatosan. Évenként csökkentett magyar tanítási nyelvű osztályokkal működnek, míg a román osztályok számát ott is növelik – főleg Székelyföldön –, ahol azt csupán 4-5 román nemzetiségű tanuló érdeke kívánja. A hírhedt *numerus clausus* szellemében megszabott nemzetiségi keretből így szorulnak ki és kényszerülnek román osztályokba magyar tanulók hatalmas tömegei, amelyeknek létszáma húsz évvel ezelőtt kb. 40.000 volt. Hogy ma mennyien vannak? Államtitok. Olyannyira, hogy idén már több megyei székelyhelyen betiltották az osztálynévsort tartalmazó ballagási kártyák kinyomtatását is. Ezek ugyanis az anyanyelvi oktatás rohamos térvészteségeiről árulkodnak. De osztálynévsortok híján is erről beszélnek olyan jelenségek, mint például a sok éven át "nemzetiségi vívmány"-ként számontartott marosvásárhelyi orvosi egyetem magyar nyelven előadott diszciplináinak fokozatos megszüntetése és ezzel egyidejűleg a magyar nemzetiségű főiskolások arányszámának a kezdethez viszonyított ideai 70 %-os csökkenése; az anyanyelvi felvételi vizsgák betiltása az ország összes többi főiskoláin, minek következtében a pánikba esett szülők tízezrei irányítják gyermekeiket alsóbb fokon román iskolákba, hogy a felvételi vizsgákon jobb eséllyel indulhassanak.

(...)

Befejezésül hadd ismételjem meg határozott véleményemet: a mind nagyobb méreteket öltő nemzetiségi emigrálás ránk nézve katasztrofális folyamatát semmi sem képes megállítani, csak egy olyan megújított nemzetiségpolitikai gyakorlat, amelynek elvi alapja: a nemzetiségek kollektív jogainak elismerése, a kulturális önrendelkezés, annak tudomásulvétele, hogy miként a nemzet, ugyanúgy a nemzetiség is letagadhatatlanul társadalmi-történelmi kategória, jól megha-

tározott etnikum, amely elemi emberi jogok alapján akarja megőrizni sajátos, kollektív egyéniségét. Ez a vágy és akarat most a tömeges menekülés folyamatába fullad és nincs aki a távozók után szólna: gondolatok meg emberek! Sírva fogjátok majd énekelni, hogy: vissza, vissza, visszatérni nem lehet! Ám bárki szólhatna is: a szavak nem segítenek. Csak olyan intézkedések segíthetnek, amelyek az okozat végső okait szüntetik meg radikálisan és idejében. Még mielőtt a helybenmaradottak töredékcsapata el nem mondhatja maga is: *fuimus Troes!* Legutolsó menedékébe húzódtok reményem sugallja, hogy ha meg is fogyatkoztunk, azért nem jutunk Ilion népének sorsára. Az Időnek biztató jeleit észleljük

Kelt Marosvásárhelyt, 1988. szeptemberében

Tisztelettel
SÜTŐ ANDRÁS

(Részlet Vincze Jánoshoz, a Magyar Nemzetiségű Román Dolgozók Országos Tanácsa alelnökéhez írott levélből. A szegedi JGYTF történezhallgatóinak lapja a BELVEDERE nyomán.)

Európa távol van

A "szabad" román televízió nap mint nap megörvendeztet bennünket. Egy októberi este például Alexandru Birladeanul, a Szenátus köztiszteletben álló, bölcs elnökét hallgathattuk, amint a képviselőház és a szenátus egybegyűjtött tagjainak (és az ország lakosságának) próbálta becsomagolni a fiaskót: a küldetés ugyanis nem érte el célját: Románia – egyelőre – az Európa Tanácsban még megfigyelői státust sem kapott. Hogy miért nem? Nos az okok megítélésében már nem érthetünk egyet a reszkető fejű agastyánnal, ki el-elfulladva, de jogos nemzeti büszkeségét nem titkolván mondotta el, hogy Románia már akkor is európai országnak számított, amikor például "a szomszédos Magyarország még egyszerű török pasalik volt...", továbbá megtudhattuk, hogy mi igenis *európaiak* vagyunk, mindig is azok voltunk (mi románok) és az egész *európai tanács* egy – még a hidegháború éveiben létrejött "szörnyszülő" képződmény, amely mindig ellenségesen tekintett a keleti tömb országaira.

Mindezt, Románia tavaly december végén örökre elnémuló legszeretettebb fia is elmondhatta volna – szelleme közöttünk él, érvelése ragadós! Mostmár csupán az a kérdés, ha így áll a dolog azzal a kacifántos Európával és bakafántoskodó tanácsával, *miért* akarunk mi mégis mindenáron bekerülni abba a tanácsba?! Mert kétségtelen akarunk! Annyira, hogy a hangját méltóságteljesen megkeményítő agastyán azt is kifejtette: az általa vezetett küldöttség minden – és minden tiszteletet megérdemlően sok-

rétű, előrelátó és körültekintő – diplomáciai munkája és erőfeszítése ellenére sem sikerült (egyik percről a másikra) megváltoztatni a Romániáról kialakított súlyosan elmarasztaló képet. Azt mondták: Románia az állandó erőszak légkörében él, hallhattuk a szenátus elnökétől. S azt is megtudhattuk: eme képet országról a külföldön egyfolytában Romániát mocskoló, sőt bemocskoló ellenzékiek és egyéb gyanús értelmiségi állatfajták terjesztik.

S hallhattuk, hogy ez ellenkezik Románia érdekével.

Nagy bánatunk – hónapok óta ez derül ki politikusaink nyilatkozataiból –, hogy a külföldi tömegtájékoztató eszközök nem a román politika érdekei szerint tájékoztatnak, hogy "aljas rágalmakat terjesztenek a világsajtóban". Hogy mindenki ellenünk van. (Mi pedig következképp mindenki ellen. Mint nem is olyan régen, amikor légmentesen is szívesen lezárták volna az országot a kongresszus idejére, nehogy idegen éncsesmadarak szívárognak be s belerondítsanak a kottába...)

Nos, íme az Európa Tanács vonakodásának néhány igen komoly oka. Míg a szomszédos országokban a titkosrendőrséget igyekeznek tényleg felszámolni, a stázi-főnök menekülőben, a cseh és a magyar ügyosztályok a szakadék szélén, Lengyelországban a papgyilkosság újabb tényei bukkannak felszínre hét év után, addig Romániában igaz más – új! – néven, de él és virul ama bizonyos szervezet.

Lássuk hogyan vélekedik minderről a decemberi fordulat után is mély illegalitásban élő Ion Mihai Pacepa (aki még mindig és joggal tart egykori "bajtársai" bosszújától!): "... Mindössze 3575 Szekuritate-tisztet távolítottak el, teljes létszámuk húsz százalékánál is kevesebbet. Mi lett a többivel? Semmit sem mondtak róluk, és nem szóltak semmit a besúgókról! (...) bejelentették, hogy feloszlatták a katonai kémelhárítással

foglalkozó IV. igazgatóságot és a Ceausescu személyes biztonságával megbízott V. Igazgatóságot. Ezzel szemben egyetlen szót sem szóltak a belső kémelhárítással megbízott I. Igazgatóságról, amely a politikai ellenzék, a vallásfelekezetek, a nemzeti kisebbségek és a diákság ellen lépett fel. Ugyancsak semmit a szabotázsellenesnek nevezett II. Igazgatóságról, amely voltaképpen tömegesen ellenőrizte az ipari és mezőgazdasági dolgozókat. És semmit a kémelhárító III. Igazgatóságról, amely nyugati országok nagykövetségei és turisták ellen kémkedett. Semmit a felügyeleti és vizsgálati VII. Igazgatóságról, amely az utcák és lakóházak szerint beszervezett néhány százezer besúgót irányította, vagy a Postai Cenzúra Igazgatóságról. Ugyanígy nem tettek említést a híres Technikai Főigazgatóságról, amely országos szinten elektronikus megfigyelés alatt tartotta Románia lakosságát. *Íl ol vannak az el nem bocsájtott Szekuritate-tisztek? Mi történt a fel nem oszlatott Szekuritate Igazgatóságokkal? Az új román kormány ballgatásba burkolózik...*"

És ha megszólal is, időnként az az érzésünk nem tudják pontosan hol és mit beszélnek! Elnökünk példának okáért 1989. december 28-án egy Figaró Magazinnak adott interjúban elmondta, hogy nem volt közel sem 60.000 az áldozatok száma, hogy a szeku nem lőtt és hogy ő igenis meggyőződéses kommunista, hiszen ez egy *haladó európai és humanista eszme*. Mi történik, ha mindez akkor, azokban a zaklatott napokban itthon hangzik el?!

És a példákat lehetne sorolni. Lehetséges, hogy az Európa Tanács snájdig és udvarias diplomatáinak túlbuzgó ügynökei pontosan tudnak minderről. Sőt a decemberi eseményekről is pontosabb információkkal rendelkeznek...

...Talán mégiscsak az bizonyítaná a legjobban *európaiságunkat és jószándékainkat*, ha végre *tiszta* vizet öntenénk a pohárba... Amíg van tiszta víz, mert ahogy a minap – szintén a televízióban, nemzeti bölcsességünk e legfőbb kútfejből értesülhettünk, már víz sincsen. Szintén az átkos diktatúra politikájának, hm, *utólagos* következményeként. Én nem tudom, de mintha orrunk nemcsak ettől lenne fokhagymás...

BOGDÁN LÁSZLÓ
(Sepsiszentgyörgy)

Tömegsírok, temetőárok

Amiről évtizedekig csak suttogva lehetett beszélni – vagy még úgy sem –, arra lassan fény derül.

Ezért nem csodálkozom azon, hogy a magyar közvéleményt mellbevágóan érintette a hír: 1944 őszén, és 1945-ben magyarok és németek tízezreit végezték ki a jugoszláv Vajdaságban. A történetírás az ilyesfajta tevékenységet egyértelműen népirtásnak nevezi, végrehajtóit gyilkosoknak, s felmentést sohasem ad.

De kit és kiket lehetne felmenteni? A szörnyűségek elkövetői egyelőre ismeretlen személyek, vagy szervezetek. Egy viszoni már most biztos megállapítható. Nevezetesen az, hogy az egyre halványodó fényű népezér, Titó tudott a történetekről, s alighanem áldását adta a népirtáshoz, mert az nem képzelhető el, hogy egy 25 milliós lakosságú országban 30-40 ezer – vagy több – embert hosszú hónapokon át úgy tüntessenek el a föld színéről, mint – bocsánat a hasonlatért – a vágómarhákat. Ezeket a szerencsétlen sorsú embereket mindenféle tárgyalás, ítélet nélkül végezték ki, s kaparták el többek között Szabadka, Újvidék, Zenta, Apatin, Zombor temetőinek árkaiba; jeltelen tömegsírokba. Vagy ki tudja hová? A sírok nagyrésze azonosíthatatlan.

Az indok azért kikövetkeztethető. A háború végén már nyilvánvalóan vesztesekhez tartozó német és magyar kisebbségen álltak bosszút válaszként az 1942-es újvidéki vérengzésért. De míg az 1942-es bűnösöket kiadták Jugoszláviának, s azok méltó büntetést kaptak, az

1944-45-ös elkövetők körül néma csend honol. Pedig a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége kéréssel fordult a Tudományos és Művészeti Akadémiához, hogy végezzen tényfeltáró munkát. Válasz egyelőre nincs.

Talán jobb lett volna a jugoszláv katonai felsőbb szervektől érdeklődni, bár mostani cselekedeteik alapján aligha hihető, hogy bármit is léptek volna.

Félhivatalos és magánszemélyek bár elismerik a tényeket, de nem érzik elérkezettnek az időt a tüköribenézésre, a nyílt és őszinte párbeszédre. Akkor mit várhatnának Titó, a legfőbb parancsnok utódjaitól?

A vajdasági magyarok mindenestre elérkezettnek találták az időt a kegyeltteljes megemlékezésre, a múlt év október-novemberében. Újvidéken a katolikus temetőben közel 100 keresztet állítottak fel, Bajmakon, Bezdón, Temerinben, Szabadkán és Zentán emlékbeszédek hangzottak el, mécsek és gyertyák lángjai lobbantak fel – a vajdasági magyarok végre meggyászolhatták halottaikat közel fél évszázad után. Az a fél milliós magyarság, mely az egyre jobban vajúdó soknemzetiségű Jugoszláviában keresi helyét, nyugalmat akar és megbékélést.

Megbékélés helyett viszont olyan problémával találja magát szembe, melyet nehezen emészt

meg. Az újvidéki temető keresztjeit pár óra után kitepték helyükről, sorsuk ismeretlen. A VMDK magyarázatot követelt és kért az illetékes szervektől. Az eddigi válasz több mint cinikus; a történeteket a hivatali bürokrácia útvesztőibe utalta. Nyilvánvaló, hogy a mai irányítás – mint már említettem – elzárkózik, mossa kezeit, törvényre, jogra hivatkozik az egykori törvénytelenségek és borzalmak árnyékában. Ki tudja meddig?

A múlt év februárjában a romániai Csíkszentdomokoson jártam: az 1945-ös Maniu gárda vérengzéseinek halottai fölött libalegelő van. Újvidéken konyhakert. A föld alatt mindkét helyen ártatlanul kivégzett magyarok nyugszanak. A nagyváradi olasz temető sírjai között tehén legel. A Szovjetunióbéli sírokon sem a megemlékezés virágai nyílnak; a gyantai temetőben kopnak az áldozatok sírkövérről a feliratok...

Vajon mikor lesz már ennek vége? Nemrégiben Párizsban Európa kormányfői minden idők legszebb szerződését írták alá a békéről, s az egymás iránti megértésről.

Sajnos a sírhelyek fölül kitepott keresztjek nem ezt a megbékélést szimbolizálják. S történik mindez hatalmi szervek tevételes közreműködésével.

Hol itt a megbékélés, a másság megértése, az egymás elfogadása?

Elérkezhetne végre az az idő, mikor nemcsak beszélünk és aláírunk, hanem koszorúzunk is, elismerjük a vétkeket, és szégyenkezünk.

VEÉG ADÁM

Gondolatok Erdély függetlenségéről

Erdély a honfoglalástól 1918-ig, tehát 1022 éven át Magyarország része volt. Amíg Romániának nem ajándékozták.

Erdélynek évszázadokon át önrendelkezési joga volt, évtizedek óta nincs. Amióta Románia bekebelezte.

Önmagát kínálja a kérdés, hogy a jövőben Erdély önrendelkezési joga Magyarország vagy Románia keretén belül biztosítható teljesebben? Melyik felel meg jobban az erdélyi valóságnak?

A földrajzi egység egyértelműen Magyarország mellett szól. A Kárpátok hegyvonulatának földarabolása önmagában is természetellenes. Az ezer évnél is hosszabb magyar függőség szintén Magyarország mellett érvel a néhány évtizedes román fennhatósággal szemben. Csakúgy, mint az erdélyi kultúrának magyar jellege és a románokéhoz képest évszázadokkal régebbi volta. De fontos érv a magyar közigazgatás alatt az Erdélyben élő nemzetiségi politika, a románhoz képest sokkal tisztesegebb, emberségebb bánásmódja is.

A román igényt mindössze egyet-

len érv támasztja alá: a románok számbeli többsége. E többségi elvre való hivatkozással tépték ki a nagyhatalmak Erdélyt az ezeréves Magyarországból, és ajándékozták az akkor alig félszáz éves Romániának. A többségi tényező azonban aligha lehet érv, ha Erdély mai gazdasági és nemzetiségi nyomoránál kedvezőbb helyzetet kívánunk létrehozni.

Ha példát keresünk, akkor Erdélyt Svájcra hasonlíthatjuk. Sok nemzetiségű, egységes terület.

Önállósulása kézenfekvő.

A Trianonban szétosztott magyar nemzetiségek mostohább körülmények közé kerültek, mint a kisebbségek éltek Magyarországon. Sőt, az utódállamok valamennyi lakosa rosszabb gazdasági körülmények közé került, mint élt korábban Magyarországon. Egy új Erdélynek tehát, miként a Svájci Államszövetségnek, nem a nyelvi egységen, hanem a sorsközösségen, közös kultúrán, néprajzi és történelmi hagyományokon kell megalapozódnia. Mert Erdély a nyugati értelemben vett európai civilizáció legkeletibb bástyája.

A Kárpát-medence nyugalalmát és békéjét – ezer év példázata –, csak magyar közvetítéssel lehet megvalósítani. Ehhez és a térség jólétéhez, békéjéhez erős, gazdag és független Magyarország szükséges. Természetesen, az új Erdélyben biztosítani kell a románságnak is nemzeti autonómiáját. Akár csak a többi etnikai közösségnek is.

Az autonómiákat a történelmi példázat szerint bánóságoknak nevezhetnénk. Az "alsó" és "felső" román bánóság mellett létezne a magyar és szász bánóság is. Természetesen a bánóságokban lennének a lakosság kevert elhelyezkedése folytán a többségitől eltérő nemzetiségi szigetek is, az enklávék. A kisebbségi enklávék politikai-társadalmi működését – az önkormányzati munkát – megbízhatóan szabályozhatná az 1868-as nemzetiségi törvény (korszerűsített változata). – Európa első valóban demokratikus nemzetiségi törvénye garantálhatná azt is, hogy ne kerülhesen sor a többségi akarat erőszakos érvényesítésére.

Az önálló és független Erdély meghatározott, de laza államszövetségben kapcsolódna Magyarországhoz, ahogyan a történelem folyamán Horvátország esete példázta. A közös és egységes hatalom a külügyre, a honvédelemre és a gazdasági-pénzügyi közigazgatásra korlátozódna...

Ehhez azonban a művelt Európa megértésére és támogatására van szükség.

KÖRÖSY ÁDÁM

Az Erdélyi Magyarság 3. számában vitát, vélemény-cserét indítottunk Erdély jövőjéről. A Vita rovatban helyt kapott és a jövőben is helyt kap minden olyan írás, dokumentum, hozzászólás, amely a Kárpát-medence népeinek sorsát taglalja, a régió történelmét alakító eseményeket elemzi. Azokat az írásokat is közöljük, amelyek a politikai, gazdasági, földrajzi vagy kulturális elképzelésekhez, reményekhez kapcsolódnak.

A vitát szerkesztőségünk nem irányítja, időbeli határt sem szabunk. Amikor véget ér, összefoglaljuk. Szívesen vennénk, ha románok is hozzászólnának a kérdés-körhöz, mert szándékunk a tisztázás. Természetesen nem elég megállapítani: az 1920-as és 1947-es békeszerződés igazságtalan volt. A jóvátétel lehetőségét is keresni kell. Annál is inkább, mivel a békeszerződéseket aláíró politikusok is sajnálatosnak vélték a történeteket. Ezért teszünk közzé olyan dokumentumokat is, amelyek e szerződéseket minősítik.

Etnikai olajmezők

Eminens, renitens. Nem ellentétes fogalmak. Vannak kitűnő makacsok és javíthatatlanul konok jótanulók. A történelmi leckék idején.

Még ne válaszoljunk a kérdésre: voltak-e, vannak-e magyar eminensek a politikában, s milyen jelzőtársul nevékhöz. November végén, mikor e sorokat írom, csak egyet szeretnék: világosságot a remélhetőleg kerek és tojásdad, ám semmi képp a négyzetes fejekbe. Hiszen, meglehet, Magyarország nem is tudja igazából, mit vállal, ha a közép- és kelet-európai etnikai kisebbségek sorsmegoldásának javaslatait összeállítja 1991 nyaráig. Európa felkérésére, ahogyan a hír szól. Talán a büszkeség jogos, talán derékegyenesítve azt hiszi: a renitens "puskázó" román tanulókkal szemben egy eminens diák kapta e feladatot. A lojális és szorgalmas a szembehazudós krakélérekkel szemben. Egyértelmű sikernek könyveli el a legalábbis kétes dolgokat. De emlékeztetni szeretném: a stréber jótanulóság, a buzogár viselkedés történelmi tandíját embertelen kamatokkal fizette meg az ország. Még Hitlerrel is renitensebbek voltunk, mint – 1956-ig – Sztálinékkal szemben. Óhatatlanul eszünkbe jut: a mindig is úgazdag politikai sznobéria – sokszor ugyanazon személyek – épp oly átgondolatlan hévvel fújták a proletár – a bolsevik – internacionálé marsát, mint mostanság a közös Európa-indulót. Vannak árulkodó jelek, hogy e hasonlóság nem véletlen szülötte. Átveszik a nacionalizmus fogalmának bolsevik értelmezését, sőt ezt kezdik Nyugaton is. Mintha terjedne a bizantinizmus szelleme, amelynek lényege: nemzetfelszabadító harc az, amely az antantnak, kisantantnak kedvez, és nacionalizmus minden, ami ennek érdekeit nem venné tekintetbe. Ám Nyugatnak látnia kell: a sovinizmus, a jogtalan hódítás, szétarabolás fogalmát muszáj lesz bevezetni a nacionalizmus jobb sorsára érdemes szava helyett. Új terminológiai-frazeológiai úzusra van

szükség, mert a sárga földig kompromittálódott a régi. Látnia kell: törököt fogott már Trianonnal is. A szultán neve: Hitler. És törököt Jaltával, Párizssal: ott meg Sztalin szultán nem engedte el. Éreznie kell történelmi felelősségét: a bolsevik adóssághalmazzal, ami negyven illetve hetven év alatt felgyűlt (és korántsem csak a gazdaságban!) néki kell megküzdenie. Véget ért a világ kényelmes kettéosztottsága, nem lehet többé a málladozó szovjetre mutogatni valahányszor etnikai baj van. Ám ezt nekünk távolról sem kárörömmel kell nézünk, sokkal inkább a többszörös áldozat keserűségével. És feltenni magunknak a kérdést: leszünk-e ismét áldozat? Mi kerül e magyar javaslatba jövő nyáron? Hiszen, ha engedjük, hogy a "közösségi jog" az "emberjog" mögé kerüljön, mintha az ember nem cleve "társas lény" volna, ha szó nélkül hagyjuk, hogy a történelmi "díjakat", "jutalmakat", "kitüntetések" gyakorta ugyanaz a kéz nyújtsa át, mely a diktátorokkal kezét fogott, ha nem derül ki javaslatunkból, hogy Nyugatnak sem árt egy – persze – más léptékű s természetű "peresztojka", "gláznoszty", amelynek legfőképp Trianonra, Párizsra, és a szociális-gazdasági, etikai-humanoid érzékenységre kell vonatkoznia... ha mindez nem derül ki... akkor ismét az áldozatok táborában a helyünk, holott nem szabadna áldozatnak lenni egyik oldalon sem!

Így hát a kitüntető "magyar feladat" hallatán egyik szemünk nevet, a másik síró könnyekkel teli. Mert vajon mi lesz, ha javaslatunkba nem kerül be, hogy az etnikai kérdésben minden eddigi történelmi megoldás – bármely irányból jött volna is – csak bünt és vétet hozott. Mi lesz, ha e javaslatban a magát diplomáciai-taktikai érzéknek álcázó vaksiság vagy szűkkörű párt-klikkérdék (vagy többpártérdék) jut majd szóhoz, a hamis tapintat, és a politika stréber, eminens diákjai győznek a kemény, radikális történelmi, gazdaság-föld-

rajzi és lélektani argumentumok fölöött. Ha e javaslat is ilyeneket fog mondani: már a nagy Montesquieu is megmondta: ő elsősorban ember s csak azután francia. Mintha egy zseniális krokodil kijelentené: ő előbb állat s csak aztán krokodil. Mintha itt nem abszurd volna a sorrend, az alárendelés! És mi lesz, ha a magyar javaslat nem segíti a felismerést: nem a nagyhatalmi belátásnak, bölcsességnek, hanem a magyar 1956-nak, Lengyelországnak, Prágának és Temesvárnak kellett eljönnie, hogy e tájon változzék valami. Csakis belülről indulhatunk! A *benső egység* oldaláról bárhol és mindig ezután. Tudni fogja-e vajon ez a javaslat, hogy néma gyermeknek... et cetera, és hogy – költővel szólva – a némaságnak cinkossága van, és cinizmusa, mint a közönynek, vagy az ezt megjátszó csoportérdekeknek. És mi lesz, ha javaslatunkba nem írjuk be: a *kicsi háborúkkal* azonos vagy tetemesebb a *nagy, rossz béke* súlya és bűne. Ha ítélezésünkben nem látunk világosan: igenis, könnyebb volt a román zsarnokkal leszámolni, de most ott van a hátrahagyott *Ezerfejű Tiranus*: ez épp úgy fog ígérgetni vagy kultúrát irtani, sőt pogromozni, vagy jobban, mert ez még a látszatra sem törekszik. Habitusa nyílt, szembehazudós vagy orvul a hátsó ajtó "kultúráin" át lopakodik. Nem kell-e kimondani, hogy román demokrácia nem épülhet "örök" szerződésekre, hiszen mégha demokrácia lenne is ott majdan annak neobizantinuszíneze lesz. Ahogy a nyugati demokráciák sem függetlenek a protes-

táns és katolikus tradícióktól, hát miként lehetne a romániai vagy pláne az orosz "mentes" a pravoszláv, görög-keleti, az ortodox szellem hagyományaitól? (Nem mintha a kettő elválasztása feltétlenül áldásos lehetne.) Kiteszik-e javaslatunkból, hogy a katolicizmus, protestantizmus szellemhatárai a késő jövőben is valahol a *Kárpátok körül* fognak húzódni, s onnan kezdődik az – egyébként spirituális kincsekben szintén nagyon gazdag – bizantinus, neobizantinus világ, a maga görög és újjörög, latin és újlatin, török, keleti és délszláv tradícióival, az oly gyakori praktikás észjárással, amelyet nehezen tanul meg Európa s a világ. Kiviláglik-e a magyar eminens (ha az) tiszta papírra gyöngybetűkkel írott javallataiból, hogy emez etnikai konszenzus nélkül feleselő világban a minta-állításban rossz kort élünk, a hamis, megtévesztő analógiák korát. Kanadai, belga, finn, svájci és más példákra hivatkozunk, ha megoldást keresgélünk, holott az alapvető történelmi-civilizációs különbségek akkorák, hogy e felhozott idcálok csak áttatók és önáltatók lehetnek. Logikánkat és figyelmünket elszenderítők s kábítón új, nagy tragédiák felé vihetnek. Mert ugyan hol van ma Szlovákián belül általában vagy pláne Romániában markáns belső etnikai határ, teljes örendelkezés, a saját besorolás, a történelmi-földrajzi tájolódási jog. Még csak új iskola- és nyelvtörvényért hadakoznak – jórészt sikertelenül, a legminimálisabbra eresztve igényeiket. Ennek alsó igényhatáránál torpan meg javaslatunk?

Hisz e tekintetben – legalábbis pillanatnyilag – még a Szovjetunió népcitől is példát vehetnek e tájakon, mert ott nyíltan vagy titokban, halogatva, de Moldávia és mások teljes szuverenítésra vagy még többre hajtának. Mi hát részünkről az akart-akaratlan (?) késleltetés? Öröklött balga retardációk, történelmiek? Petőfi Pató Páljának ráérőssége kísért, hogy beteljesedjék Ady "mindig mindenről lekésünk" jóslata... mert késleltetnek... Az ám, de ki állapítja meg a viselkedés szellemhatárát: eddig és netovábbját? Tükrözi-e majd javaslatunk, hogy még ma sem ismerik itthon s világszerte e tájak lélektanát, kisebbségpszichológiáját. Ugyanis nem veszik komolyan, eléggé komolyan a kisebbségkérdés komplexusait és gandomániáit, mert akkor tudnánk: mindennek nem ellenszere, mindez ellen nem védőoltás a Közös Európa! E valóban gyönyörű Közös Európának csak akkor van értelme, ha TÖRTÉNELMI UTÓKEZELÉS EGY RADIKÁLIS OPERÁCIÓ UTÁN, és nem az "operáció helyett" áll. Különben felszíni, tüneti kezelés az egész. Nos: ezt a sorrendet nem lehet megfordítani! Érz-e hát, amint pedzettem, a javaslattevő – netán "eminens magyar", "magyar eminens", hogy a mégoly alacsonyra tett "kikiáltási ár" is véresen megbosszulhatja magát, nemcsak a horribilis, amilyen például a szent-istváni magyar birodalom délibábjá volna. Tudják-e, hogy bármilyen olcsón adod, abból még akkor is alkusznak, mert nem templom – piac ez, s egy olyan világ romjain, ahol sokszor még a templomokban is mohó kufárság nyüzsgött.

Nos: belekerül-e az eminens javaslatokba mindez? Igenám, csak-hogy nem minden stréber jótanuló hülye. Mert bizonyos vonatkozásban némelyik hülye, amennyiben nem a tudása irányítva szereplését, hanem: szereplési vágy ösztönzi "jó feleletét", csak a pillanatnyi jó válasz érdeklí, a "jó jegy". De mondom, a dolog nem ily egyszerű: vannak ravasz jótanulók is tájainkon. Ha netán mégis térképmódosulás lenne – ugyanez a félszázas vagy követelésre néma, mindig halogató (és korántsem csak egy-párti!) politizálás mire hivatkoznék? Hogy ő különleges felelősségérzetből, taktikai okokból tili-tologatott, a renitensek, "kalandorok", hőbörgők és provokátorok ellenében, holott ennek jó, ha egy negyede lesz majd igazság. A demokrácia féltésére hivatkoznék, mintha a vi-

szonylag végleges etnikai megoldást és a demokráciát – pláne – vagylagosan lehetne szétválasztani. Mintha egyszerre építhetne úgy-mond homogén nemzeti államot és demokráciát egy olyan állam, amelyben nagy, országnyi kisebbségek élnek, akik mindig felkeltik az össznemzeti paranoiát, a többség irányíthatatlan veszélyérzetét. Hiszen e félsz kiszámíthatatlan, ha nincsen történelmi birtoktudat, birtokostudat, habitus, mert nem is lehet. Vajon az eminensek gondos gyöngybetűi rávilágítanak-e mindezekre? Hogyha – amint kiderült s kiderült s kiderül egyre inkább – a történelmi bűnök megoszlottak, szétterülnek a világ térképén – a bűntudatnak is szét kell szóródnia. Annál is inkább, mert minden nagy bűntudattal – pláne igaztalanul – vert nemzet egyre inkább bűnbakot keres, hogy embertelen terheitől megszabadulhasson. A dolgok így függnek össze. S ez a bűnbak gyakorta épp a törpe minoritás lehet. Vagy pláne, ha nagyobb. Valóban szabad nemzet könnyebben tesz másokat szabaddá, mert erőse: nem fél, nem félhet semmit. Szabadságát mindig főként a rögeszmék, világmegváltó rigolyák rabjaitól félteti. Ha a rab a szabad ellensége – a szabadság útja is világos: szüntesd meg a rabság világát s nem lesd ellenséged, csakis a saját bensőd. És szabad társaid véleménye nem ellenséged lesz, hanem ellenfeled, mint a sportok mezéjén.

Kiderül-e hát a javaslatból egy igazi *kisebbségi filozófia*?

Evidenssé válik-e általa országunkon belül (is), hogy bár akarva-akaratlanul, jószándékkal, de rossz fogalmazásban, netán butaságból, de akárki is a nemzet ellenségeinek segít, ha ezt az amúgyis kicsi népet, a magukat megvalló magyarokat – pláne itt és most megvallókat! – megosztaná akár osztály szerint, akár az etnikai "honnán jöttél?" alapján. (Hová mész? – mondta ki Illyés halhatatlanul a döntő meghatározót.) Kinek volna mindegy – hacsak nem a cinikus érdekembereknek –, hogy az új európai otthonba milyen lélekszámú néppel költözünk, s mekkora kertet viszünk a közös háztartásba? Konyhától, "raktártól", "kamráktól", eltekinthetünk-e? Viszem cirka tizenöt-millió hozományomat, de annak egyharmada még más államiság lyukas tetője alatt ázik. Diaszpórát, menekülteket vinnék? Sőt: országom államán belül is széttrancsírozott nemzetet? Semmiféle átkos ön-

csönkítást! Ez volna a másik, ugyanolyan súlyos "egyke" nézet! A politikai-etnikai egyke: a legmélyebb, öngyilkos dekadencia, pedig látszólag egészséget hirdet... A színes, változatos termékenységet meddőségre, magtalanságra váltani? A jól kevert vér, észjárás, szokások pezsdületeit? Minderre csak a bolond mondhatja igent vagy a *bérbolond*. Soha szegényesebb kistafirozást! Ki ne tudná, hogy csak is tanulmányainkról, állampolgárságunkról kérhetnek – joggal – papírt, de *lelki magyarságunkról* soha. A megvallás ereje és helyzete éppen elégséges. A tanultságról, képességekről elsősorban mások ítélnének, de nemzetiségünkről, anyanyelvünkről mi magunk. Feltéve, hogy szabadon nyilatkozhatunk meg, nem orv késsel hátunkban s terror-felhővel a fejünk felett. Mert aknás tájon megyünk... szikrázó idegekkel... etnikai olajmezőkön át... Ó igen: vajon kihámozható lesz-e a magyar javaslatból: az *etnikai olaj* a legtűzveszélyesebb. Mert az valójában a vér, a legértékesebb. Ezen el- és kisiklik a történelem... Így hát ez ügyben még egységesebb világválasznak kell elhangzania. Világos lesz-e egészen, hogy ezen múlik végülis a *béke*? Hiszen elsősorban szigorú és árnyalt békével kell elérnünk az áhitott *egyensúlyt*. Az *új biztonságok rendszerét*. Kőkemény békével. Ez pedig azt jelenti: *minél kevesebb létszámú minoritás él idegen államiságban, annál erősebb a béke*, annál demokratikusabb lehet az állam, s annál inkább egyenrangú tagja lehet a kontinens nagy közös-

ségének, ahol az európai biztonságot többé nem szavatolhatja sztálini szovjet, de az új szovjet sem... például Kína ellenében, hogy Amerikát ne mondjuk. A szovjet szét hull, s ha nem: egy része, pereme lemorzsolódik, s ha az sem: egészen laza formációba rendeződik, amely nem lehet garancia távol-kelet veszélyei ellen. S hiába erősödik vagy gyengül Kína most a "tőkés" Hong Konggal s később tán Tajvannal is – ez még nem elég arra, hogy belső diktatúráját szétapózzák, fellazítsák, ellenkezőleg tán megerősíthetik, ha egy őrült személy, netán szenilis zsarnok vagy katona veszi át a hatalmat. Netán a kollektív tirannizmus, mint Athénban a "harminc zsarnok" idején. Tehát csakis az erős, egyenrangú nemzetekből álló, *etnikai barcoktól megszabadított Közös Európa* lehet a biztonság és egyensúly garanciája. Egy magas sziklán (mammut népen) végülis sokadik próbálkozásra átsaphat egy másik mammut, a tenger hulláma (a szovjeten Kína), de a sok, kisebb-nagyobb erős sziklánok – szuverén államokon – megtörik ereje. Elfárad, szétforgácsolódik. Az új út: nem egy nagy, hanem sok-sok erős, kisebb-nagyobb akadály. Garancia a még erősebb Japán nyolcad-gyűrűje, s a többi környező. A hatalmas térszatengerben, meglehet, könnyen elveszne a hongkongi élesztő vagy Tajvan apró kovásza.

Nos mindezek nélkül Közös Európa csak ábrándkép, utópia. A mindenfelé "spirituálizált határ" álma csak megkerüli a status quo kérdéseit. Tologatja a kérdést. Különbenis miféle szellem áramoljék e szellemiesült határokon át, ha ekkorák a különbségek? Honnan és hová? E "légiesült határ" még fata morgana lesz nagyon sokáig. Addig viszont a kisebbségek kultúráját kiirtják, őket beolvasztják, bekebelezzik. A nagy kisebbségtől rettegő román uralom mindig készenlétben lesz, s ez a fölhergelt harciasság mindig is ellentmond majd a békés, szabadelvű demokráciának. Szorongása, félelme ön- és közveszélyes. Romániának az akar ma jót, aki segíti a felismerésben: a közös Európába csak határmódosításokkal léphet egyenrangún. Megszabadulva a félelmet keltő, önmagát gúzsba kötő nagyobb nemzetiségek ballasztjától. Az *egyértelműbb területen határmódosítás, ktigazítás, a túlkeverten pedig önálló Erdély, azonos rangú etnikai megyékkel, helységekkel, belső hatá-*

rokkal. Például ez lehetne az egyik, talán járható út ahhoz, hogy senki se érezze szöveg nélküli "tizedik alabárdosnak" magát e történelmi szereposztásban Európa s a Glóbusz színpadán.

Hogy bekerül-e mindez a javaslatba – csak a Jóisten mondaná meg.

Viszont, ha nem – a napnál világosabb a magyar javaslattevő szerepe. Ravaszítás e díj, e kitüntetés. Mintha eladó volnán a piacon – "mondjál te árat!" –, de árudat más tartja magánál és a pénz sincs nálad: Ők alkuszának veled. Így aztán talán előnyösebb lett volna épp a kecskére bízni a káposztát, a macira a mézet – vagyis nem a magyarokra. Lásuk, mennyire önmegtartóztató a pusztaság medvéje és a havasi kecske meddig merészkedik vagy mennyire méltányos (legalább). Mert így a javaslattevőt fogják bírálni, még ha szerény volna is, ahogy sejtjük... egy új (vagy régi) eminensztől mit is várnánk? A renitensé a világ gyakorta. Szóval: a magyar ismét védekezni kényszerül. Jutalmazottan is – második szereposztás. Ha nem is néma, ám dadogó gyerek.

De félre a rémlátással! Bízunk abban: nem így történik! Más lesz a javaslat!

Bízunk a militáns bölcsességben. Az élesre töltött, szellemileg csőre töltött békében, amely meghozza majd a szelid és igazságos nyugalmat.

Renitens eminensnek, konok jótanulónak lenni hát, mert új, nagy történelmi lecke vár valamennyiünkre.

PÁSKÁNDI GÉZA

Lépcsők az európai házhoz

Az 1970-ben alapított müncheni székhelyű Európai Szabad Magyar Kongresszus a nemzeti-ségi-kisebbségi kérdéstről készített egy továbbgondolkodásra ösztönző helyzetelemzést.

A nemzeti-ségi-kisebbségi kérdésre végleges megoldást csak az adhat, ha a határok elanyagiatlanodnak, spiritualizálódnak. Ennek előfeltétele, hogy a nyugat-európai gazdasági közösség végre felerősödjék politikai föderációvá s így kellő erőt állítson szembe az "európai közös ház" kisajátítására irányuló moszkvai erőfeszítéseknek. Ennek nyomán kialakulhat a kelet-közép-európai térségben egy konföderáció, amely később, ha gazdaságilag, politikailag felnőtt a nyugat-európai színvonalra, csatlakozhat a nyugati föderációhoz(...)

Magyar-román viszonylatban meg kell említeni, egyrészt Mitterrand francia köztársasági elnöknek a budapesti látogatása nyomán adott sajtóértékelésén mondottak elleni tiltakozást a román külügyminisztérium részéről, másrészt a bolgár, csehszlovák, jugoszláv, lengyel, magyar, volt NDK-beli, örmény és román emberi jogi ligák képviselőinek prágai tanácskozását, ahol éppen a román résztvevők nem fogadták el a tanácskozás határozatának a nemzeti kisebbségekre vonatkozó részét.

A továbbiakban szándékosan szólnunk általában kisebbségekről, nemzetiségekről, mert nemcsak az anyaország határain kívül kényszerült magyarságról, hanem más kisebbségek, nemzetiségek esetére is érvényes javaslatokról van szó.

De addig is, amíg a föderáció, konföderáció kiépül, szükséges a kisebbségek, nemzetiségek helyzetének döntő javítása. Az Európai Közösség államai elfogadták az Emberi Jogok Európai Bíróságának hatáskörét még egyéni panaszok esetében is. Ebből kiindulva, az első lépés véleményünk szerint az lenne, hogy a kelet-közép-európai államok vessék magukat alá eleve e bíróság hatáskörének, amely egyéneknek államuk ellen emelt panaszait is jogosult tárgyalni és az államra nézve kötelező ítéletet hoz. Ezt meg kell követelni minden államtól, amely az Európai Közösség, illetve az Európa Tanács támogatását kívánja igénybe venni.

Második lépés, aminek munkálatai máris elkezdődhetnek: vegyük elő az 1946-47-es párizsi béketárgyalásokra a magyar külügyminisztérium békeelőkészítő osztálya által kidolgozott és a békekonferenciának a magyar békeküldöttség által beterjesztett "kisebbségi kódexet" és az Emberi Jogok Nyilatkozatának mintájára dolgozzák át, ha szükséges a mai követelményeknek megfelelően, egy Kisebbségi-Nemzetiségi Jogok Európai – majd Egyetemes – Nyilatkozatává, s emeljék európai törvényerőre, azaz létesítsenek az Emberi Jogok Bíróságához hasonló Kisebbségi-Nemzetiségi Jogok Európai Bíróságot, amelynek hatáskörét és ítéleteinek végrehajtását magukra nézve a különböző államok kötelesek elismerni, ha az Európai Közösség, vagy az Európa Tanács, illetve az ENSZ támogatására igényt akarnak támasztani.

Mi legyen a Kisebbségi Jogok Nyilatkozatában? Mindenekelőtt biztosítani kell az önrendelkezési jogot, beleértve a helyi önkormányzatokat, minden kisebbségnek, nemzetiségnek, egészen a legkisebb községig (...)

A már említett legszélesebbkörű önrendelkezési jogon és önkormányzati hálózaton túl, amelyek alkotmányra, törvénykezésre, nemzetiségi törvényre támaszkodnak, biztosítani kell a bármilyen szintű törvényellenes közigazgatási gyakorlat megtorlását. A törvényhozásban és a politikai élet minden területén kisebbségi, nemzetiségi szervek képviseljék a kisebbségek, nemzetiségek érdekeit. Ez feltételezi a kisebbségek, nemzetiségek politikai, kulturális, gazdasági intézményrendszerének teljes jogú kiépítését. Ide tartozik az anyanyelvi oktatási rendszer kiépítése is, az óvodától az egyetemekig. A kisebbségi-nemzetiségi nyelvek egyenrangúságát biztosítani kell az állami élet, a közigazgatás, a jogszolgáltatás, a közoktatás minden területén.

Biztosítani kell a menekültek hazatérési lehetőségét, állampolgári jogaikba és elhagyott-elkobzott javaikba visszahelyezését.

Az uralkodó nemzet el kell ismerje, hogy a kisebbségek, a nemzetiségek etnikai és kulturális tekintetben egységes anyanemzetük szerves részét képezik, a vele való politikai és szellemi összeköttetésüket semminek sem szabad akadályoznia (mindennemű kiadványok, írott és elektronikus sajtó, információk, személyek szabad forgalma és együttműködése).

Az állami költségvetés keretében kell biztosítani, hogy a kisebbségek, nemzetiségek szükségleteiknek megfelelően állíthassanak fel önálló kulturális (színház, könyvtár, kultúregyesületek...), oktatási, tudományos intézményeket, saját irányításuk és felügyeletük alatt.

Helyre kell állítani, vagy meg kell valósítani a teljes lelkiismereti szabadságot és a vallás szabad gyakorlatának jogát, az egyházak teljes autonómiáját, intézményhálózataikat (püspökségek, szerzetesrendek, templomok, papnevelő intézetek, kollégiumok, kulturális intézmények), kizárva az állam beleszólását a vallási előjárók és vezetők megválasztásába.

Kétségtelen, hogy Európa e térsége történelmi fordulóhoz érkezett. A szovjet-kommunista zsarnokságból hátrahagyott politikai és

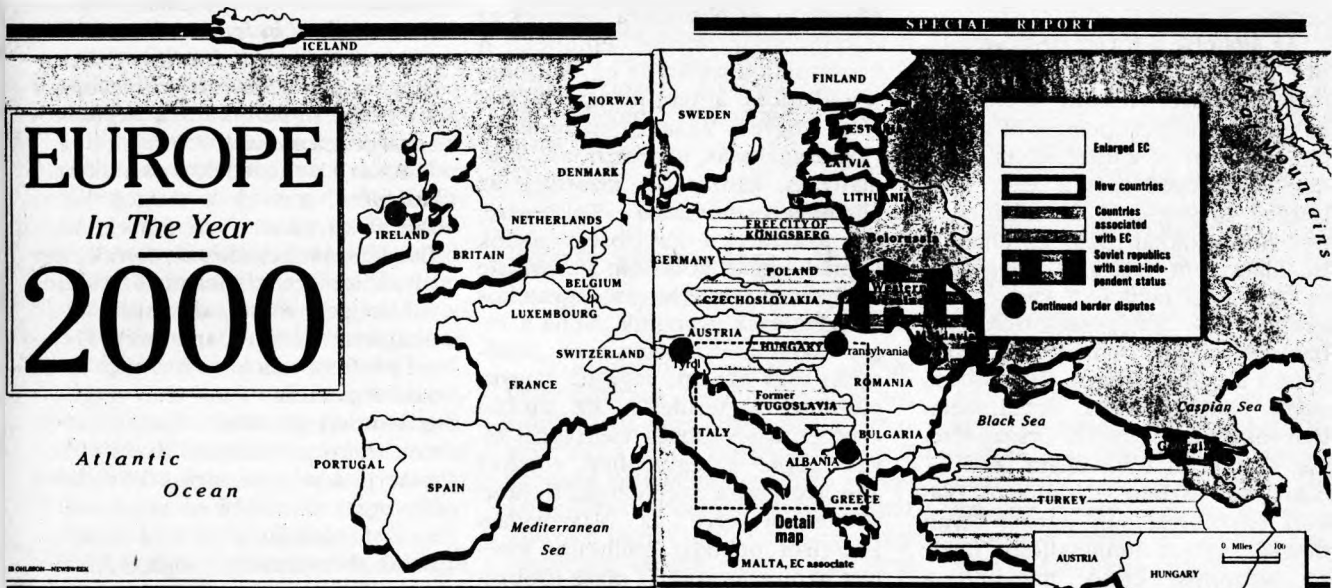
erkölcsi romhalmazon esély adódik – ha Moszkva nem lép közbe és ha a nyugati országok anyagi és erkölcsi segítséget nyújtanak –, szabad társadalmak felépítésére. *Ebbez minden embernek és minden nemzetnek és kultúrájának olyan jogokkal kell rendelkeznie, amelyek nem az állambatalom akarától függenek, ellenkezőleg, annak kell a szilárd jogrendtől függenie.* A helységi folyamatok következtében e térség országai most Európa felé néznek, Európához kívánnak visszatérni. Hosszú idő után ez az első alkalom, amikor ezúttal talán sem a nyugati, sem a keleti imperializmus nem szól bele döntésükbe saját sorsukról.

Ha a térség első világháború utáni balkanizálásának a felelőssége teljes mértékben a nyugati hatalmakra hárul, a második világháború utáni helyzet a Vörös Hadsereg politikai beavatkozásait igénybe vevő sztálini külpolitika győzelmére, de a nyugati hatalmak közreműködésével, vagy legalább cinkos tétlenségével, aminek eredetét az első világháború utáni békediktátumokban kell keresni. Itt részletezni lehetne, s alkalomadtán meg is tesszük, a külföldi, nyugati, nagy politikusok, közírók, nyilatkozatait, beszédeit, amelyek az 1919-20-as békediktátumokat elítélik és rámutatnak felelősségükre a térség nyugtalanságában, békét fenyegető mivoltukra. Az amerikaiak felé az első világháború követő békediktátumokban felelősségük részbeni csökkentésére meg lehet említeni az 1916-17-es titkos szerződéseket, amelyekről állítólag az angolok és franciák nem tájékoztatták őket. A második világháború követő béke rendezésben azonban már teljes a felelősségük. Ha nem mindenben is vettek részt tevőlegesen, ha sokszor a szovjet egyezségeit kell kárhóztatni, hallgatásuk cinrossággal ér fel. (...) Ennyiben elkötelezettek Magyarországgal, a kisebbségi-nemzetiségi sorba kényszerítettekkel szemben. Ez a kötelezettség pedig arra kell indítsa őket, hogy a kisebbségekkel, nemzetiségekkel tarkított országok felé az 1919-es nemzetiségvédő szerző-

dések tanúsította képmutatás helyett ezúttal hathatósan lépjenek fel, minden segítséget a fentiek megtartásától tegyenek függővé és ezt részesítsék előnyben üzleti vagy egyéb érdekeikkel szemben.

Abban az esetben, ha valamely állam fentiek biztosítását nem vállalja, vagy megszegi, meg kell nyitni a tényleges, gyakorlati lehetőséget az ENSZ égisze alatt a nemzetiségek lakta területek visszacsatolására az anyaországhoz. *(Kissé rövidített szöveg)*

EURÓPAI SZABAD MAGYAR
KONGRESSZUS
München–Strasbourg,
1990. február

EURÓPA 2000-BEN

A politikai elemzéseinek megbízhatóságáról közismert amerikai Newsweek nemzetközi magazin 1990. november 26-i számában, hosszú elemzést közöl *Európa in The Year 2000* (Európa 2000-ben) címen. A Newsweek lapzártakor érkezett szerkesztőségünkbe, így már nincs módunk az írás ismertetésére. Pusztán a térképet adjuk közre azzal, hogy következő számunkban ismertetjük a tanulmányt is.

A cikk szerzői, *Új batárok, új veszélyek, az Európai Közösség új tagjai* alcímet adták munkájuknak. Úgy ítélik meg, hogy Európában öt válságóc van. Ezek Észak-Írország, Tirol, Erdély, Albánia (Koszovo) és Moldávia (Besszarábia).

A térkép négy jelmagyarázata (fentről lefelé):

1) Az Európai Közösség tagjai 2) Új államok 3) Az Európai Közösséggel társult államok 4) Korlátozott szuverenitású szovjet köztársaságok 5) Vitatott határok.

A népcsoportok megmaradásáért

Európa lényege a sokféleség, és a népségek nagyságától függetlenül ápolni kell a kultúrákat és a nyelveket – állapították meg azon a kongresszuson, amelyet a népcsoportok 18 országból érkezett képviselői tartottak az ausztriai Warmbad Villach-ban az elmúlt év őszén.

A tanácskozás egyik előadója, *Guy Heraud* professzor szerint csak a totalitárius rendszereknek sikerült – nekik is csak bizonyos időre – a népek emancipációs törekvéseit meggátolni. Szükséges tehát e jelenség okait vizsgálni, s a magyarázat talán magában a szuverén államok fejlődési folyamatában valamint azok természetében keresendő.

Az államok a történelem véletlenül (vakon) létrejött termékei – foglalta össze *Heraud* professzor az európai népcsoportokról tartott előadásában –, a történelem pedig erőszak és esetlegesség. Ezért nem tudnak megegyezni az államok a népcsoportokkal. Sem az államok rajzolata, sem határainak megvonása nem felel meg – a kivételektől eltekintve – a népcsoportok igazi határainak. Így hiányoznak Európában a baszk, friauli, fríz, walesi, szárd, szorb államok. Ezzel szemben több német nyelvű ország létezik, azonkívül több állam, ahol – legalábbiban részben – franciául, olaszul beszélnek, van három olyan ország, ahol a németalföldi nyelv az otthonos, kettő, melyben a svéd, s a felsorolás folytatható...

Az európai népcsoportok jelenlegi helyzete a saját státus nemlététől a többség és kisebbség kvázi-

egyenjóságú státusáig terjed. Az önálló státus hiánya megegyezik a második világháború utáni nemzetközi mintának, mert a kisebbségek az államuk által korábban biztosított kollektív jogainak fogalma helyébe, "az egyének diszkriminálásának tilalma" lépett.

A népcsoportok jövőjét egyénre alapító garancia, arra nyújt csupán jogot, hogy a többségekkel egyenlőként kezeli őket az állam, ez azonban azt jelenti, hogy aláveti a kisebbségeket a többség nyelvi és iskolai rendszerének.

Státusuk szempontjából a kisebbségek jogainak tartalma két kategóriára osztható: olyanokra, amelyek az egyenlőtlenség elvéből indulnak ki, és olyanokra, amelyek az egyenjóság elvére épülnek. A közhivatalok síkján az egyenlőtlenség állapota, abban jut kifejezésre, hogy egyes állami ágazatokban (jogszolgáltatás, törvényhozás, kormányzás, katonaság) kizárólag az államnyelv kötelező. Többnyire, sőt gyakran, a kisebbségi régiók kapnak ugyan autonóm státust, de az ilyen önrendelkezést fogyatékos intézkedések gyengítik. Néha a régió határainak megvonása önkényes: vagy szűkíti, vagy túl nagyra méretezi a területet, ez utóbbi esetben a kisebbség valósággal elvesz abban az egységben, amelyet állítólag javára szerveztek. *Heraud* professzor erre az olaszországi Dél-Tirol példáját említette, amelyet beolvasztottak az olasz többségű Trentino-Alto Adige régióba. Hasonlóképpen jártak el Jugoszláviában is: a zártan települt magyarokat hozzácsapták a "Vajdaság Autonóm Tartományhoz", melynek eredménye, hogy e területen a magyar lakosságnak csupán 22 százaléka él.

Jövőképeben *Heraud* professzor – aki egyébként az önálló Erdély megteremtésének elkötelezettje – egy konföderatív Európát vázolt fel. Azt elemezte, hogy mi lenne a teendő, hogy minden nyelvnek és kultúrának biztosíthassuk a szabad és erőszakmentes fejlődése lehető-

ségét. Elsősorban el kell utasítani a nacionalizmust, amely valójában mindig *államnacionalizmus*, mely kifelé agresszivitásra és hegemóniára hajlik, befelé pedig erősíti azt a törekvést, hogy a nagyobb népcsoportnak uralkodnia kell a kisebbségeken. "Ha a kisebbségeket fel akarjuk szabadítani, akkor az etnikai többségi összetételű, tehát a nem igazi nemzeti államokat fel kell váltani etnikai egységekkel, hogy ne legyen többé nemzetiségi ellentét. Amennyiben sikerülne ezek között az egységek között békés kapcsolatokat garantálni, akkor a szuverenitás egy magasabb síkra, Európára szállna át. Ez az általános törekvés érinti a kisebbségek nagyobbik hányadát, mind azokat, amelyeket hibás történelmi döntések következtében létrejött kisebbségeknek nevezünk. Ilyen nemzetiségi csoportoknak tulajdonképpen nem lett volna szabad keletkezniük. Hogy mégis léteznek, az a rossz és erőszakolt szerződéseknek köszönhető.

Vannak tehát hibás döntések, amelyek ennek az európai helyzetnek az előidézői, következtésként a határok egyszerű megváltoztatásával ki lehetne küszöbölni őket, ami jóvátételi aktusnak számítana az érintett államokkal szemben, ugyanakkor a népek közössége számára is".

Azon kisebbségek sorsának rendezésére, melyek a dolgok kényszerű következtében jöttek létre (kis létszámú *enklávék*, falvak vagy olyan területek, melyen eredetileg többségek voltak, de asszimiláció által kisebbségivé apadtak), *Heraud* professzor a következőket tartja szükségesnek:

Minden demokratikusan meg szervezett politikai rendszer el kell ismerje a népcsoportok következő öt jogát, az alábbi sorrendben: 1. az önfenntartás joga; 2. a saját határok elismerésének joga; 3. az önrendelkezési jog; 4. a saját szervezkedés joga; 5. a saját közigazgatás joga.

Mindezek – szögezte le *Heraud* professzor – megvalósításához népszavazások, népi kezdeményezések szükségesek. A legnagyobb esélyt a megoldásra az európai alkotmányozó gyűlés vagy európai törvényhozó testület jelentené, azaz: az európai szövetségi állam, melynek léte garantálná az önrendelkezési elv gyakorlati foganatosítását Európában.

1918. december 1.

Románia új nemzeti ünnepének rendezvénysorozatát először tavaly december 1-jén tartották a románok Gyulafehérvárott. Az RMDSZ képviselőjében az ünnepségen résztvevett Szócs Géza főtítkárról, és ünnepi beszédet mondott. Az eseményhez nem kívánunk megjegyzést fűzni. E helyett idézünk néhány emlékeztető sort Mikó Imre: Huszonkét év című tanulmánykötetéből:

"Gyulafehérváron tehát az erdélyi románság a magyarság és németiség megkérdésezése nélkül rendelkezett Magyarországra egyhármada felett. (...) Az Apáthy István vezetése alatt álló magyar és a Sándor Józseffel az élén működő székegy Nemzeti Tanács a közelgő veszélyt megérezve már december 17-én egyesült és megalkotta az Erdélyi Magyar Kormányzó Bizottságot, mely önrendelkezési jogot követelt kiáltványában az erdélyi magyarság számára. December 22-én Kolozsvárra tódultak a magyarság küldöttei, már akiket a román hatóságok nem tartottak vissza és önrendelkező nemzetgyűlést rögtönöztek, válaszként a gyulafehérvári határozatokra. (...) Apáthy elnöki megnyitójában klasszikus szavakkal fejezte ki a közhangulatot:

»Legyőzve ellenségeink túlereje által, be kell ismernünk, hogy levertek bennünket. De annyira nem győztek le, hogy a körülöttünk lakó bármely nemzetnek joga

volna rendelkezni felettünk. Annyira nem győztek le, hogy valamennyi itt lakó nemzetnek joga lehessen az ország feldarabolását kimondani s egyik darabját az egyik, a másik darabját a másik országhoz csatolni. Annyira nem győztek le, hogy ma már le kellene mondanunk emberi és nemzeti jogainkról. Legyőzheték bennünk a tested erőszakkal, de nem győzheték le lelkünket az igazság fegyverével.«
(...) Ezen a területen csaknem négy- és ötmillió nem román szemben csupán kétféle- és kilencszáznyolcvanezer- és száznyolcvanhat román él. Ezeknek a velük szemben álló többség felett nincs joguk határozni. A magyar nemzet nem fogja túrni 26 vármegye elszakítását (...) az egységes és csonkítatlan Magyarországra keretein belül követelik minden itt lakó nemzet számára a teljes egyenlőséget, szabadságot, önkormányzatot."

Még mindig...?

Szobaajtóm részébe tűzve egy levelet találtam. Sima, megcímzetlen borítékban, kicsi, kitépett noteszlapok, mind sűrűn teleírva. Ki hozta? Egyesek látni vélték egy hosszú, vékony fiatalembert a folyosón. De hát annyian járnak ott! A lényeg, hogy egy régen, talán évtizede nem látott erdélyi barátom felesége írta a noteszlap-levelet. Itt, Budapesten.

Erdélyi kisvárosban élnek. Fia, menyé, unokája Magyarországra menekült a tragikus marosvásárhelyi események után, mert bár nem ott éltek, megijedtek, s a gyermek jövőjére gondoltak. Anyai-nagyanyai szíve ritmusát követve utánuk jött néhány napra: mi van velük? Lakáshoz kellett volna segítség. Lakáshoz, amit teremteni magunknak is nehéz. Köztörténelem magánszemmel az a néhány kisoldalas levél, amit az ajtó-résbe tűzött vagy tűzetett. Reménytelenségében és féltésében minden apróságban reménykedve.

Mint leveléből kiderül, azon a szegényletes márciusi napon éppen Marosvásárhelyen járt, hivatali ügyeit intézendő. Ezt írja "... futottam én is a fejszék és vasvillák elől, az életemért..."

Miért csak innen Pestről írt, s nem Erdélyből? "...Azért nem írtam, mert véleményem szerint meg sem kapták volna, vagy csak jövőre, és a levéltitokkal kapcsolatban is megvan a véleményem. Gondolom tudod, hogy nálunk sok nem változott, kezd minden szépen visszarendeződni. Persze van egymillió napilap, meg folyóirat, amiből 10 százalék sem fogja bírni szusszal. És egyelőre lehet utazni, nálunk maradhat az útlevelel. Különböző a zűrzavar csodálatos. A vásárhelyi erőszakhullám arra szolgál, hogy a szekuritátét hivatalosan visszahelyezhessék a hatalmába, s eltereljék a figyelmet a felelősségrevonásról..."

Az emberben itt már valami nagyon összeszorul. Hiszen ez nem újságcikk, nem megszürt információ. Ez az ember ott él, oda ment vissza. S még folytatódik: "Ismerősünk beteg, ki kellene hozni kezeletre, ide. Nálunk meg sem meri próbálni a családja, a klinikák teljesen a Vatra kezébe kerülnek, az egyik fő-vatrás lett egy helyen az igazgató. Kérlek, ezt a levelet ne mutogasd... Ezt értsd meg. Biztos vagyok benne, hogy itt is tele székussal a város, az ország, Budapest és Magyarország."

Rettenetes, hogy félni kell! Rettenetes, hogy még mindig félni kell!

MÁTYÁS ISTVÁN

Határok

Pet/reCiprok

Valahogy úgy van az ember a román miniszterelnök kijelentéseivel, mint a matematikában használt reciprok értékkel. Mivel Petre Roman műszaki végzettségű, nyilván azt gondolja, hogy ez a fordított érték a mindennapi politikában is beválik.

Ez a petreciprok.

Miként magyarázható másként egyik nyilatkozata, miszerint románian kívül nincs is más ország a földkerekségen, ahol etnikai-kisebbségi képviselőcsoport volna. Értsd úgy, hogy a Romániai Magyarok Demokratikus Szövetsége képviselőinek jelenléte a román parlamentben olyan egyedi és demokratikus valami, amit csupán a győzedelmes román forradalom vívhatott ki.

Ha petreciprokkal nézzük, a fenti állítás igaz.

És ha nem így?

Akkor elég csak arra utalni – a régióban maradványok, s nem hivatkozva svéd, finn, katalán stb. példákra –, hogy a magyar parlamentben is voltak nagy etnikai képviselőcsoportok. Még román is. Ráadásul saját anyanyelvükön szólalhattak föl a törvényhozásban, ha akartak. Igaz, akkor Erdély Magyarországhoz tartozott...

Most kéne egy reciprok...

(józsza)

Vonalak a térképen, szántott sávok a mezőkön, sorompók az úton. Paléologusok, Trianon, Államtudományi Intézet; politikusok, nagyhatalmak, tudósok. Határok. *Két oldal. Szembenállások; határőrök.* Fenyegtettségérzés, félelem, agresszió. Türelmetlenség. Revízió. Vádak, viszontvadás, vádaskodások. *Ki ütött előbb?*

Vonalakat húzni bárhová lehet, az eke bárhol sávot hasíthat a mezőbe, sorompót bárhová lehet állítani. Katonákat is. *Politika.* Érdekek. Győztesek és vesztesek. Kénykedv. Vonal a térképen, sáv a mezőn, sorompó az úton: *béke.*

Béke? Tragédia. Tragédiák. Szétszakított családok, sorsok, nemzetek. *Utóállamok.* Sorompók két oldala. Egymást vizslató sanda tekintetek.

Többségek, kisebbségek. Elszakítottak. Hidak vagy túsok? Jogok és/vagy jogtalanságok. Kettős kötéldés? Asszimiláció? Erőszakos asszimiláció? Migráció és/vagy emigráció? Exodus? *Zöldhatár?* "A folyón át...?" "Fától fáig?" Hányan? Meddig?

"A határ nem elválaszt, de összeköt." Határ, határőr. *Fegyver. Aszeptati!* Percek, órák, néha napok. *Pasaport!* Regisztrációs füzet. *Unde calatoriti?* "...mindennemű kiadványok... információk, személyek szabad forgalma..." *Ce aveti?* Kutató kezek. "...még Anton Pavlovics Csehov műveinek sem." Puhadobozos fehér Kent.

Határ. Európának ezen a felén: izzadó tenyér, kiszáradó szájpada, görcsölő gyomor. Megaláztatások. *INAPOI!* Ejjel kettőkor ezen az oldalon egy jól megjegyezhető bokor tövében nylonzacskóban elásott Világirodalmi lexikon. "...kiadványok... személyek szabad forgalma..." Útlevel, regisztrációs füzet, pecsét; *Anulat.* Korlátozás. Korlátolt-ság.

Változó idők. Határátlépés; öt év után újra. Apám szülőháza, nagyanyám sírja, unokatestvérek, barátok. Könyvek a táskában. Sorok a határon: bevásárlóturizmus. Tágu-ló láthatár, kinyíló szemek. Ablak Európára.

Út Európához? Megnyíló sorompók? Egybeszántott mezők? Kiradírozott vonalak? *Határtalan* remény...(?)

MARTOS GÁBOR

Image

Szüksége lenne Magyarországnak arra, hogy végre gyökeresen megváltozzék hazánkról az a kép, amelyet ellenfeleink és ellenségeink terjesztettek rólunk a világban. Nem kétséges, hogy e feladat jelentékeny része a diplomáciai testület tagjaira vár.

Tudják ezt az újonnan kinevezett nagykövetek is. Kérdés persze, hogy jól tudják-e?

Egyik ilyen állomáshelyére frissen érkezett nagykövetünk szerint az új image igencsak megkérdőjelezhető. Fogadó országában ugyanis nem szeretik a nemzeti-nemzetiségi mozgolódásokat, zsörtölődéseket, ellentéteket, etnikai konfrontációkat. E megállapítás jogosnak tűnhet az első pillanatban. Amikor Közép- és Kelet-Európa összes országa "mozgolódik", és helyét keresi a formálódó új Európában; amikor önállóságra törekednek olyan népek, akik eddig csak a Szovjetunió szárnyai alatt húzhatták meg és össze magukat; akkor, amikor végre a határainkon túl élő magyarságot is tehetünk valamit, amikor a kormányfő lélekben 15 millió magyarért érzi magát felelősnek – nos ekkor egy magyar diplomata kijelenti, hogy zsenánt az egész. Kényelmetlen.

Mi több, a vele készített interjúból burkolt fenyegetés is kihallatszott: mert amennyiben nem lesz vége ezeknek a kisebbségi meg nemzetiiségi ügyeknek, amelyek destabilizálják a régiót, akkor bizony az a hön áhitott tőke nem jön.

Ilyen lenne hát az új image?

A nagykövet túl messze került Kelet-Közép-Európától, vagy tán sohasem volt lakója?

Talán érdemes lenne elgondolkodni azon, hogy mégsem ilyen image kellene, hanem egy új külpolitikai koncepció?

J. P.

Ha hódolnék a román politikusok mentalitásának, mérlegre tenném, hogy mely pillanatban, a térségi politika folyóvizének milyen zavarossági fokán nyújtsak baráti jobbot, vagy ragadjak furkósbotot... És nem ismerném a kettő közötti fokozatokat, átmeneteket. Vagy-vagy alapon építenék, pusztítanék... Összekötném Besszarábia kérdését az Erdélyi-kérdéssel, meglobálnám a magyar kisebbség jogainak mézesmadzagát csakhogy ennek álcája alatt áttologathassam teljes erővel érdekeim megannyi csónakját a Pruton. Vagy felrónám Magyarországnak, hogy befolyást gyakorol az erdélyi magyarokra, hadd szégyellje magát és szemérmesen hallgasson, arról, amit történelmi hagyományaim szellemében teszek, azaz, kivárom míg kiderül, ki a gyengébb, s az ellen szövetkezem. Ahogyan tettem az első világháborúban is, ahogyan a másodikban is megtettem, s most sem másként, midőn a nagy vörös egység lanyhul...

És mindent és mindenkit meghagynék a kecsegtető bizonytalanságban, a magyarokat abban, hogy tárgyalni fogok, a moldvaikat, hogy az anyaország vagyok, Európát, hogy fittyet hányok rá, az amerikaiakat arról, hogy nincs nálam nemzetiségi kérdés, s ha kell semmisnek nyilvánítok bármit és hátat fordítok bárkinek, és mindig a győztes mellé farolok, mert akkor igazam van és gyarapodhatok.

Csak hát nem hódolok a köpenyforgatásnak, ezért figyelem félve és féltve a holnapot, a neki menjek, ne menjek típusú tárgyalások közeledést-távolodást a magyar-román, moldván-román terepeken, melyek lényegükben ugyanazon célt szolgálnak egymás leple alatt, a Nagyrománia holnapját.

-bé-

unió és hiába tüntetnek és követelik Bukarestben a terület Romániához csatolását.

Mert ahol a kéksisakosok megjelennek, ott béke és nyugalom honol. (Lásd: Libanon, Irak stb.) Talán még az is előfordulhat, hogy emígyen, az UN zászlaja alatt egy népszavazás után, Besszarábia Romániához kéri csatoltatását. Ezzel vége is az ügynek, beteljesült minden románok vágya, az ENSZ-csapatokat pedig kivonják, s a világ elédig is feszült és nagyrabecsült érdeklődése más tájakra irányul.

Csakhogy mindez fikció, hisz a kelet-közép-európai régió sohase vonta magára igazán az ENSZ figyelmét. Még Magyarországon sem jelentek meg és osztottak igazságot 1956 őszén!

Ha az ábránd-kergető felbuzdulásokat, a realitásérzék hiányát a történelem mégis megcáfolná, akkor viszont azonnal kérni kell ENSZ-csapatok bevonulását Erdélybe is.

Ott is elkelnének...

JÓZSA PÉTER

Kéksisakosok

A polgárháború veszélyével fenyegető moldáviai helyzetre megoldás találtatott. A román nemzetiségűek nagylétszámú szervezete, a Moldáviai Népfrent vezetői azt követelték, hogy a tagköztársaság haladéktalanul és feltételek nélkül lépjen ki a Szovjetunió kötelékéből, távozzon a szovjet hadsereg és függesszék föl a KGB szerveinek tevékenységét. Sürgették egyúttal a kisinyovi törvényhozást, hogy egy általa megjelölt határidőre kérje ENSZ-csapatok Moldáviába vezénylését.

Elképzelhetjük immár, hogy UN-feliratú dzsipjeiken megjelennek – a sofőrökön fehér glasszékesztyű – a kéksisakos katonák, és rágógumival a szájukban igazságot osztanak románok, oroszok, törökök, gagauzok, bolgárok és görögök között. Így válik majd Moldávia védetté. Hiába tart rá igényt a Szovjet-

Üdvözlét könyvért

"Az általuk fedett terület így része annak a térségnek, amelyet a honfoglaló magyarság (...) a X. sz. elején birtokolt", írja Sándorfi György a *Korai helyneveink vizsgálata* (Miskolc, 1989) című könyvében. Az adatokra, a címben megfogalmazott tárgykörhöz tartozó más munkák összesítő és értékelő felhasználására, ezeknek 94(!) térképen való megjelenítésére méretezett opus, bizonyító erejű elemzést nyújt a magyarság megtelepedésének és az új hazában eresztett legkorábbi gyökereinek területi elterjedésére.

Tudományos igényű, forrásértékű könyv, használhatósági jellege szakkiadvány, ám születése, léte, a jelentősége túlnő a szakintézményi körökön. Sándorfi György munkája hiánypótló. Olyan értelemben, hogy az utóbbi évtizedek politikája alig tett valamit a magyarság nemzet tudatának ápolásáért. Belenyugodott a "bűnös nép"-nek szánt sorsba, és engedett minden olyan "tudományos érvelésnek", mely a magyarság pusztta jogát is elvitatta ahhoz a földhöz, melyen még élt... Ilyen szemszögből nézve Sándorfi György munkáját hatványozottan jelentősnek érzem, mivel kikezdehetetlen bizonyítékok gyűjteménye a koholt és hagyománytalan történelmi-területi környezetben élő magyarság földhöz is kötődő birtokosi jelenlétének a Kárpát-medencében. "Földrajzi értelemben az ezredfordulóra (Kr.u. 1000-re. A szerk.) létrejött a Magyar Állam területe" – összesíti kiemelt mondatban munkája lényegét a szerző.

Status quo, melyhez nem szükséges magyarázatot fűzni.

MÁTYÁS B. FERENC

Propaganda- háború

A csehek, románok, szerbek már a múlt században is tudatosan, a célnak s az adott lehetőségnek megfelelően használták a propaganda rendkívül olcsó fegyverét. A bőrünkön tapasztaltuk.

Kormányaink viszont a 67-es kiegyezés óta, egyetlen egy, a nyugati tudományos világ követelményeinek megfelelő könyvet sem produceráltak. A változás csak a második világháború után következett be teljesen függetlenül a magyar vagy inkább magyarországi kormányoktól. Nyugatra került, vagy nyugaton született magyar történészek, egyetemi tanárok ragadtak tollat. Eleinte nem készültek remekművek, de az idő haladásával egyre hatásosabb, és az amerikai tudományos követelményeknek megfelelő szakmunkák láttak napvilágot. Ma már elmondhatjuk, hogy legalább harminc-negyven kitűnő minőségű könyv áll rendelkezésre. Specializált munkák jelentek meg Trianonról, Párizsról, az utódállamok területén élő magyarok szenvedéseiről, emberi jogaikért folytatott küzdelmeikről. Az egyetlen problémát ezen művek terjesztése jelenti. Eddig a magyar kormányoktól egy fillér segítséget nem kaptunk, míg a románok tonnaszámba küldik szét fércműveiket az amerikai egyetemek, kutatóintézetek, kormányhivatalok, hírközlő vállalatok könyvtáraiba, és a politikusoknak.

Reméljük, a hazai rendszerváltozással megváltozik a kormány hozzáállása, és felismervén a magas szintű tudományos propaganda

szükségességét, támogatásban részesíti erőfeszítéseinket. Hiszen a honvédelemre óriási összegeket költenek el, s mi a leghatásosabb hadianyag a Földön, ha nem a propaganda? Egy tank árából fél amerikát el tudnánk látni könyveinkkel. Egy vadászrepülőgép árából pedig a fél világot.

MAGYARÓDY SZABOLCS
(Hamilton, Kanada)

Szíves aggodalom

A második világháborút követően, de még a hatvanas években is sok jövőt kereső magyar állapotodott meg a belgiumi Liege-ben. Ott rekedtek, mert a bányák s a nehézipar nemcsak munkaalkalmat kínált, de az átlagnál jobb keresetet is. A "kitántorgó" magyarok számára azonban nemcsak az új létfeltételek megteremtésének lehetőségét jelentette a város és környéke, de alkalmat is, hogy jó hírünket keltsek az országban. Nem szavakkal, hanem a jól végzett mindennapi munkával, becsülésre érdemes magatartással, megbízhatósággal. Nagy részt nekik (is) köszönhető, hogy Belgiumban jól cseng a magyar név, hogy magyarnak szívesen nyújtanak baráti kezét az őshonosok, hogy elismeréssel megsüvegezik a Duna tájáról érkezett...

A Liege-környéki magyarok is úgy váltak jó belgiumi állampolgárokká, hogy nem tagadták meg azt a közösséget, amelyből kiválni kényszerültek, hogy nem haraggal gondoltak az óhazára, épp ellenkezőleg. Akkor is szerették a magyar hazát, amikor évtizedeken át a hazaárulás képzeletbeli bélyegét ütötték onnan a homlokukra. S ebben a szeretetben nevelték utódaikat is, akik már a választott hazában nőttek fel vagy ott is születtek. Vonzódásuk Magyarországhoz naponta érzékelhető. Legfőképp mostanában, amikor a másodgenerációsok vitába bonyolódnak egymással is arról, hogy miként tehetnék a leghasznosabbat a magyarságért – az újhazában az óhazáért. Tiszteletbeli konzulokhoz méltóan viselkednek: itthoni helyzeteket, állapotokat, lehetőségeket magyaráznak szomszédaiknak, munkatársaiknak. Bízattják a barátokat, ismerősöket a magyarországi látogatásra, ismerkedésre.

A szüleik egykor jövőt kerestek maguknak a befogadó országban, ők most az itthoni jövő munkásai – odakünn...

(P.)

Pályázati felhívás

Az Erdélyi Magyarság Szerkesztősége Franciaországi Baráti Körének anyagi áldozatvállalásával, és a Magyar Világ Kládó támogatásával pályázatot hirdetünk olyan tanulmányok megírására, amelyek Erdély elrománosítását elemzik. A szerzőknek tudományos alaposságra, a megbízható – egyházi és egyéb – adatok felhasználására, eddig még nem publikált naplók, önéletrajzok feldolgozására kell törekedniük.

A pályamunkák kiemelt kérdéskörei:

- a) a Moldvából és Havasalföldről beáramló román tömegek földrajzi megoszlása. A Trianon előtti és utáni tendenciák, a kettő összefüggései;
- b) a betelepítések stratégiai célja;
- c) a betelepítést szervező és irányító erdélyi és regáti szervezetek és intézmények ismertetése. Vezetőinek ideológiája és politikai meggyőződése;
- d) a stratégiai cél eléréséhez felhasznált eszközök (földvásárlások, az erdélyi román bankok támogatása, a Regátból érkező segélyek; a román egyházak és társadalmi szervezetek szerepe a bevándorlásban);
- e) az erdélyi román kulturzónák szervezése, a telepesek fölépítése;
- f) az idegengyűlölet (magyarellenesség), mint az erdélyi toleranciától idegen társadalmi gyakorlat. Ennek a politikának drámai következményei a magyarságra nézve (az értelmiség elűzése Trianon után, a Vaszgárda tevékenysége, 1945-ös atrocitások és annak következményei);
- g) A Vatra Romaneasca magyarellenességének történelmi gyökerei (XVIII–XIX. századi pogromok);
- h) a román nacionalista iskolapolitika a két világháború között és annak előzményei a korábbi századokban;
- i) a jelenlegi erdélyi demográfiai helyzet elemző összehasonlítása az 1910-es, nemzetközileg hivatalosnak elfogadott Teleki-térkép adataival, jelzéseivel;

j) annak a bizonyítása, hogy a regáti románság tömeges betelepítése Erdélybe sértette és sérti az erdélyi magyarok alapvető emberi és kollektív (csoport) jogait, és hogy ezek ellentétesek az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának elveivel.

A szerkesztőség sem a felkutatott forrásanyag feldolgozását, sem a feldolgozás módját nem kívánja korlátozni.

A pályázók eldönthetik, hogy az a-j pontban jelzett témák valamelyikét dolgozzák-e fel, vagy pedig saját koncepcióban írják meg tanulmányukat.

A pályaművek terjedelme 40-80 szabványoldal (egy oldalon 26 sor, egy sorban 60 jel). A pályamunkákat két példányban kell beküldeni az Erdélyi Magyarság szerkesztőségének címére: H-1012 Budapest, Kuny Domonkos u. 4/c. Hungary. A pályázaton, függetlenül állampolgárságtól, bárki részt vehet. A borítékra kérjük ráírni: "PÁLYÁZAT".

A díjazott pályamunkákból részleteket közöl az Erdélyi Magyarság. A szerkesztőség ugyanakkor segítséget nyújt, hogy a díjazott és kiemelkedő pályaművek folyóiratokban, illetve könyv formájában is megjelenjenek.

A pályaműveket a lap főszerkesztőjének elnökletével 3 tagú bizottság bírálja el.

Beküldési határidő: 1991. október 31.

Eredményhirdetés 1991. december 28-án. A pályázat rövid értékelését és az eredményt lapunk 9-es számában teszszük közzé.

A legsikeresebb munkákat a bírálóbizottság a következő díjakkal jutalmazza:

I. díj:	1.000 (Egyezer) USA-dollár
II. díj:	600 (Hatszáz) USA-dollár
III. díj:	20.000 (Húszezer) Forint

A bírálóbizottság az arra érdemes munkákat különdíjban részesíti.

Szerkesztőség

Fizessen elő az Erdélyi Magyarságra és ajánlja barátainak, ismerőseinek is!

Megrendelőlap

Megrendelem az Erdélyi Magyarság politikai és művelődési szemlét példányban és kérem az alábbi címre kézbesíteni:

Megrendelő neve:

Címe:

Az előfizetés díja egy évre:

belföldieknek: **176 forint**

külföldieknek: **20 USA-dollár**

.....
aláírás

Kérjük, a megrendelőlapot belföldről a HELIR, 1990 Bp., Lehel út 10/A címére feladni. Külföldiek csekken vagy pénzesutalványon a Magyar Világ Kft. 1068 Budapest, Benczúr u. 15. címén rendelhetik meg a lapot.

Postabontás

- A szerkesztőségünkbe érkező írásokkal kapcsolatban fenntartjuk magunknak - az írások szellemét és tartalmát nem érintő - rövidítés jogát.

Egri Ferenc (Nagyvárad) írja:

1990 márciusában Kolozsvárott megalakult az *Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság*, melynek célkitűzései között szerepel a romániai magyar műszaki és természettudományos szakemberek tevékenységének összehangolása, de mindenek előtt a magyar szaknyelv ápolása. Mivel teljesen elsorvasztották az anyanyelvi szakoktatást, nagyon nehéz helyzetben vannak mindazok, akik az erősödő nacionalista nyomás ellenére szülőföldjükön kívánnak dolgozni. A hiány pótlására a társaság kis- és középiskolások részére kíván fölállítani egy 5-10 munkahelyes számítógépközpontot. Ehhez minden anyagi tárgyi és erkölcsi támogatást szívesen fogadnak.

Címünk: Kolozsvár (Cluj-Napoca)
str. Pavlov 21.
3400
Románia

K. L.-nek (Nem Kántor Lajos szerkesztőnek), Kolozsvár:

Megkaptuk érdekesítő dolgozatát az elmúlt 30 esztendő erdélyi szellemi életéről. Számunkra is tanulságosak a jeles magyar írószemélyiségektől kimazsolázott - a politikai magatartás változásait illusztráló - szövegrészletek. Lapunk nem tartja feladatának ilyen anyagok közlését. Azzal az értelmezésével pedig nem értünk egyet, hogy "erdélyi magyar írószemélyiségek elhallgattatásáért, kulturális, szellemi és társadalmi mozgalmak elfojtásáért a sikerembereknek is vállalniuk kell a felelősséget." Erre mondják, hogy ítélkezni könnyű, megérteni, az a nehéz. Végezetül: véleményünk szerint nem a jelenre tartozik annak az eldöntése, hogy az az író használta-e többet az erdélyi magyaroknak, aki kényszerűségből eltávozott vagy az aki otthon maradt? Embere válogatja. Egyébként is: hagyjunk kutatásra érdemes feladatot a jövő nemzedékeknek is.

K. F. Calgary, Kanada:

Köszönjük elismerő sorait és jókívánságait. Érdeklődésére közöljük, hogy a kért helységekre

tudomásunk szerint a posta kikézesíti lapunkat; Erdélyi rokonok, ismerősök számára nyugaton és Magyarországon egyaránt előfizethető, a megrendelő lapon feltüntetett összegért.

1990. JÚLIUS 8-ÁN mutatta be első miséjét szülőfalujában a csángó-magyar nemzetiségű pap, BOGDÁN ISTVÁN. (Pontos cím: 5432 Arini/Magyarfalu, Jud. Bacau/Bákó megye).

A nagy egyházi eseményre nemcsak a falu, hanem a környék csángó-magyar katolikus hívei is összegyűltek. A templom teljesen megtelt, sokan a templomon kívül hallgatták a misét.

BOGDÁN ISTVÁN a Szent Evangéliumot a csángók anyanyelvén - magyarul - olvasta fel. Emiatt a két koncelebráló román nemzetiségű pap az oltárnál ledobálta miseruháját és elhagyta a szertartást. Cselekedetük mélységes döbbenetet váltott ki a hívek körében.

Ismeretes, hogy kb. 250 ezer csángó-magyar él a mai Románia keleti részében, Moldvában. A csángókat minden eszközzel igyekezett a bukott Ceausescu-rendszer elrománosítani. A magyar nyelvű iskolákat bezárták és megátolták, hogy a hívők vallásukat anyanyelvükön gyakorolják. Sőt Iasi-ban román nyelvű katolikus teológiát hoztak létre, hogy a csángó teológusok ne tanulhassanak Gyulafehérváron magyarul.

Ilyen körülmények között kezdi papi hivatását BOGDÁN ISTVÁN is. Román kollegái nem mulasztották el az alkalmat, hogy közöljék vele: (szerintük) tilos a csángóknak anyanyelvükön, magyarul hirdetni Isten Igéjét...

(GLAUBE IN DER 2. WELT INS-TITUT nyomán.)

**Minden kedves
Olvasonknak
boldog új évet kíván
az
ERDÉLYI MAGYARSÁG
szerkesztősége**

Erdély történeti kronológiája

(III.)

1238. febr. 11.

IX. Gergely pápa az almásmonostori (Almasu-Mare) bencés apát súlyos panaszának kivizsgálásával megbízza a váradi prépostot és két másik egyházi személyt. (Az történet, hogy az erdélyi László ispán rátörve az apátságra, elűzte onnan a bencés szerzeteseket és premonstreieket telepített helyükre, akik azonban a kolostor javait felülve eltávoztak. László ispán végül kóborgó szerzetesekkel és saját káplánjaival népesítette be a monostort, s azt megszállva tartotta.)

1240

IV. Béla négy barcasági szász egyházat: Marienburg, Petersberg (Szentpéter, Sînpetru), Honigberg (Hermány, Harman), Tartlau (Prázsmár, Prejmer) a ciszterci rendnek adományozza. A vidék gazdasági fejlettségét mutatja, hogy e szász egyházak jövedelmét – addig amíg azok a ciszterci birtokába kerülnek – a király évi 100 márka ezüsttel váltja meg.

1241

A Kadan vezette tatár (mongol) sereg a Radnai hágón át behatol Erdélybe.

Elfoglalják az ezüstmányászatáról nevezetes Rodna (Rodna) gazdag és népes városát. Sokakat megölnék, míg végül a nép megadja magát.

Kadan ezután védelme alá veszi a várost, melynek Ariscaldus nevű ispánját 600 német fegyveressel seregébe fogadja, hogy Erdélyben őket használja úti vezetőül. Kadan serege főként a Szamos völgyét pusztítja.

A tatárok másik erdélyi serege "Bochetor" vezetésével az Olt és a Maros medencéjét dúlja. A Barcaságban megsemmisítik a feltehetőleg Sólyom fia Pósa, erdélyi vajda vezetésével ellenük támadó erdélyi sereget.

április 2. A tatárok beveszik

Beszterce (Bistrita, Nösen) városát, lakóit leöldösik.

április 4. A tatárok elfoglalják és elpusztítják Küküllővárt (Cetatea de Balta, Kokelburg). (Más értelmezés szerint a forrásban olvasható Kuomelburch megnevezés feloldása: Kőhalom).

április 11. A tatárok elpusztítják Szebent.

A magyar királyi sereg a Batukán vezette tatár főerőktől Muhinál megsemmisítő vereséget szenved. A csatában elesik Rajnald erdélyi püspök és Miklós szebeni prépost, alkancellár is.

A tatárok elpusztítják Kolozsvárt, ahol a korabeli forrás szavai: "végtelen sok magyar esett áldozatul".

A tatárok feldőlják Erdély központját, Gyulafehérvárt. Rogerius, mint szemtanú, írja a pusztítást követően: "a városban semmit sem találtunk, csak a megölték csontjait és koponyáit, a bazilikák és paloták szétrombolt és aláásott falait".

1242. március

Ögödej nagykan halálának hírére a tatárok elhagyják Magyarországot. Erdélyből az Olt völgyén át vonulnak ki.

1242 – 1252

Lőrinc az erdélyi vajda.

1242

május körül Geregye nembeli Pál országbíró IV. Béla megbízásából hozzákezd Erdélyben az országrész helyzetének konszolidálásához. A közbiztonság helyreállítása érdekében a rablókat, útonállókat kiirtatja. Újraindítja a nagy fontosságú sóbányák termelését (megbízatását 1246-ig teljesíti)

1243

A tatárjárást követő első termést országszerte sáskajárás pusztítja el.

Éhínség apasztja tovább az egyébként is megfogyakozott lakosságot.

1244

A gyulafehérvári székeskáptalan tatárjárást túlélte tagjai a dunántúli származású és korábban váci prépostként is említett Artolfot választják erdélyi püspökké. 1245 őszéig tölti be ezt a tiszteletet.

1246 – 1269

Gál az erdélyi püspök.

1246

Gál gyulafehérvári püspök kérésére IV. Béla a püspökség Gyulafehérvárott, Bilakon, Harinán, Gyaluban, Zilahon és Tasnádon lakó szolgáló népeit kiveszi a vajda, az ispán és a megyei tisztviselők joghatósága alól és teljességgel a püspök illetve annak megbízottja alá rendeli. A püspök célja, hogy e kiváltság biztosításával is gyarapítsa birtokainak a tatárjárás pusztításai miatt meggyérült lakosságát.

1247

jún. 2. IV. Béla az ország fegyveres védelme érdekében hűbérserződést köt az ispotályos (más néven johannita, vagy keresztes) lovagrenddel. Nekik adományozza a jövedelmek felével, s bíraskodási joggal a Kárpátoktól délre a Szörényiséget az Oltig, s attól keletre Kunországot, valamint Erdély délkeleti részén mintegy 500 ekealja

az országgrész kormányzását. E tisztségét trónralépéséig 1270-ig tölti be.

1261

István királyfi megerősíti Dészvár (Dés, Dej) hospeseinek Ákos nembeli Ernye erdélyi vajdától korábban kapott városi kiváltságát.

1262

ápr. 28. előtt – Súlyos hatalmi konfliktus IV. Béla és István királyfi között. Kölcsönösen fegyverkeznek egymás ellen, s mindketten elkezdi elkobozni egymás híveinek birtokait.

dec. 5. előtt IV. Béla és István királyfi Erdély hercege, a fegyveres összecsapás elkerülése végett kancellárjaik közvetítésével – a királyé Türje nembeli Fülöp esztergomi érsek, a királyfié Smaragd kalocsai érsek – megkötik a pozsonyi békét. IV. Béla átengedi fiának a sójöveldelmek felével együtt az ország keleti felét. A viáasztóvonal a Duna, továbbá Nógrád, Gömör, Újvár és Sáros vármegyék nyugati határa mentén húzódik. IV. Béla azt is megígéri, hogy nem fogadja szolgálatába a kunokat. Ezt követően István királyfi felveszi az ifjabb király (rex iunior) és a kunok ura (dominus Cumanorum) címet.

István ifjabb király megerősíti az erdélyi püspökség azon kiváltságát, hogy a birtokain élő szolgálonépek mentesek a vajda, az ispán és a megyei tiszviselők joghatósága alól.

1263

második fele – Kán nembeli László erdélyi vajda sereget küld Szentszláv Jakab, az Északnyugat-Bulgáriában uralkodó bolgár cár megsegítésére a Palaiologosz Mihály bizánci császárral szövetséget kötve Konstantin bolgár cár ellen. A Gud-Keled nembeli Miklós, későbbi erdélyi vajda vezette magyar had sikkrel fejezi be a hadjáratot. Bulgárián át Görögországba behatolva legyőzi a bizánci császár seregét.

1264

júl. 16. IV. Orbán pápa felszólítja István ifjabb királyt, hogy adja vissza anyja elfoglalt birtokait, egyebek közt az erdélyi Besztercét, Radnát, Királyit.

aug. 1. után IV. Béla haddal vonul fia ellen, aki Erdélybe húzódik vissza. Ott a király mellé pártolt

Kán nembeli László erdélyi vajda és annak fivére Gyula, kun-magyar sereggel támad István ellen. Déva vára alatt azonban vereséget szenvednek az ifjabb király Csák nembeli Péter vezette csapataitól. IV. Béla újabb serege Kemény fia Lőrinc országbíró vezetésével támad, s Istvánt a barcasági Feketehalom várába szorítják, melyet ostromzár alá vesznek. A Miskolc nembeli Pannyit fölmentő serege és a kitörő várbeliek legyőzik az ostromlókat, s az ütközetben maga az országbíró is fogságba esik.

István ellentámadásra indul apja országgrészébe.

1265

március. IV. Béla – miután csapatai több ízben vereséget szenvedtek – ismét elismeri István ifjabb király uralmát a keleti országgrészek felett.

1267–1270

máj. 1. István ifjabb király – tekintettel a kanokok szűkös anyagi helyzetére – a gyulafehérvári káptalannak adományozza a tordai sóbányát és a káptalan birtokain élő lakosságot fölmenti a királyi adó (ún. collecta) fizetése alól.

1270

az év elején Monoszló nembeli Pétert, István ifjabb király alkancellárját választja a gyulafehérvári székeskáptalan Erdély püspökévé. Ő ezt követően harmincnégy esztendőn keresztül, egészen 1307. nov. 27-én bekövetkezett haláláig viseli e tisztségét.

1270 körül V. István Kolozsvárt és összes tartozékait, valamint Abrud-földjét (ma Abrudbánya) saját lelkiüdvéért a gyulafehérvári püspökségnek adományozza.

1270–1272

Csák nembeli Máté az erdélyi vajda.

Az ezüstabányáiról híres Radna városa összeállítja 23 pontból álló német nyelvű bánya- és városjogát.

1272–1273

Geregye nembeli Miklós az erdélyi vajda.

1273

János az erdélyi vajda.

földet (1 ekealja=kb. 120-150 hold). Engedélyezi részvételüket az igen jövedelmező erdélyi só forgalmazásában, exportjában. A lovagok várak építését, védelmét, illetve szükség esetére meghatározott számú fegyveres kiállítását vállalják. (1258-60 között elhagyják hűbértartó birtokukat.)

1252–1260

Ákos nembeli Ernye az erdélyi vajda.

1257

ápr. 22. Annak érdekében, hogy a gyulafehérvári káptalan tagjainak anyagi helyzete javuljon, IV. Sándor pápa megengedi, hogy két – a püspökséghez, vagy káptalanhoz tartozó – egyház vagy kápolna jövedelmét a kanonokok javadalmához csatolják. (Az 1215-ös lateráni zsinat ugyanis megtiltotta ezt a gyakorlatot a katolikus egyházban)

1257

IV. Béla, fiát, az 1245-ben hat évesen megkoronázott István királyfit kinevezi Erdély hercegévé. (Tisztségét először csak 1258-ig, Stájerország elfoglalásáig, stájer herceggé való kinevezéséig viseli)

1260–1267

Kán nembeli László az erdélyi vajda.

aug. 20. után – Stájerország elvesztése nyomán István királyfi, mint Erdély hercege ismét átvesszi

Geregye nembeli Milós másodszer erdélyi vajda.

1274

Csák nembeli Máté másodszer erdélyi vajda.

1274

Geregye nembeli Miklós harmadszer erdélyi vajda.

1274–1275

Csák nembeli Máté harmadszer erdélyi vajda.

1275

Csák nembeli Ugrin az erdélyi vajda.

1275

IV. (Kun) László király atyja adományát megerősítve Kolozsvárt összes tartozékaival és jövedelmével együtt a gyulafehérvári püspökségnek adományozza.

1275–1276

Kán nembeli László másodszer erdélyi vajda.

1276

máj. 8. Az erdélyi püspöki székhely védelmének fokozása érdekében a Gyulafehérvár közelében lévő fülesdi erdő egyik magaslatán Péter püspök várat emeltet, melyet az erdélyi egyházmegye védőszentjéről Szent Mihály kő várának neveznek el.

Csák nembeli Ugrin másodszer erdélyi vajda.

1276–1277

Csák nembeli Máté negyedszer erdélyi vajda.

1277

febr. 21. Gaan (Alárd vízaknai geréb fia) és szebeni szász fegyveresei rátörnek Gyulafehérvárra és feldúlják a várost. Feltörik a székesegyház kincstárát s az ott őrzött kelyheket, ereklyéket, kereszteket, papi öltözeteket, ékszereket elrabolják. Feldúlják a káptalan levéltá-

rát is, végül a székesegyházat rágyújtják az oda bemenekült emberekre. Az egykorúak mintegy kétezerre teszik a bennégett emberek számát. Köztük van Agabitus fehérvári, Mihály ózdi, Bertalan küküllei főesperes, Rocha plébános és fehérvári kanonok.

A város környékét is tűzzel vassal pusztítják a támadók.

(A kegyetlen akcióval a szászok Alárd vízaknai geréb kivégzését akarták megtorolni melyért Péter püspököt és három kanonokját tették felelőssé. Egyben nyomatékot kívántak adni annak a régóta komoly súrlódásokat és feszültséget okozó törekvésüknek, mellyel esperességeik igyekeztek kiszakadni az erdélyi püspökség joghatósága alól.)

máj. 30. Budán az országgyűlésen István kalocsai érsek hat püspöktársával – köztük Péter erdélyi püspökkel – kihirdeti a katolikus egyházból kiközösítő ítéletét Alárd fia Gaan és szász bűntársai ellen. IV. László a lázadó szászok ellen fenyítő katonai akció végrehajtásával bizza meg Miklós erdélyi prépostot, választott esztergomi érseket.

1277–1278

Pok nembeli Miklós az erdélyi vajda.

1278

IV. László király az erdélyi püspökségnek adományozza a gyulafehérvári királyi telepéseknek a szászok által teljesen elpusztított telkeit. A püspökséget megerősíti a tordai sóbánya birtoklásában valamint abban a kiváltságban, hogy a birtokain letelepülők mentesek minden királyi adó fizetése alól.

1278–1280

Aba nembeli Finta az erdélyi vajda.

1280

Tekus fia István az erdélyi vajda.

1281

körül Péter erdélyi püspök megostromoltatja, s leromboltatja azokat a Szamos menti és az Erdélybe vezető országút mentén lévő erősegeket, melyekből fegyveres csapatok rabló és pusztító akciókkal tartották rettegésben vidéküket.

1282

Borsa nembeli Loránd az erdélyi vajda.

1283

Péc nembeli Apor az erdélyi vajda.

1284–1285

Borsa nembeli Loránd másodszer erdélyi vajda.

1285

febr. A Vereckei-hágón keresztül tatárok törnek az országra Telbuga és Nogaj kánok vezetésével. Pest irányába előretörő égető, rabló, gyilkoló seregükkel szemben sikerrel védekeznek a magyar csapatok. A tatárok Erdély felé veszik útjukat, s többek közt feldúlják Torda vidékét, Besztercét stb. Borsa nembeli Loránd erdélyi vajda serege, s más főúri és megyei csapatok súlyos veszteségeket okoznak nekik, sokukat fogságba ejtik.

márc. A tatárok az erdélyi hágókon át elhagyják Magyarországot.

(Folytatjuk)

Holnapkereső

Eleddig még semmilyen tapasztalat nem volt elegendő a nyugat-európai politikusok számára, hogy megértsék a román politikai gondolkodás lényegét. Azt az ortodox-nacionalista stílust, amelyet a Kárpátokon túli románság mindig is gyakorolt, s amelyre a levantei jelzőt ragasztotta a populistá történelemszemlélet. Ez a jelző azt akarja érzékeltetni, hogy amiként a vándorkereskedő számára ismeretlen az erkölcsi gátlás fogalma, ugyanígy a Kárpátokon túli kialakult politikai gyakorlat sem szűkölködik se szószegésben, se árulásban. Erkölcsi gátlásai nincsenek!

Ez a cselszövő, a megállapodásokra, szerződésekre mit sem adó, a szószegést jópofáskodó piaci bohóckodásnak tekintő politika teremtette meg 1920-ra Nagyromániát. Alig fél évszázad alatt a jelentéktelen Moldvából és Havasalföldből összekovácsolta a román királyságot, majd a balkáni háborúk alatt megszerezte Dobrudzsát, az első világháborút követően pedig magához kerekítette Erdélyt, és kiterjesztette hatalmát Besszarábia felé. Nagyrománia megteremtéséhez a skrupulus hiánya jelentette tehát a növekedés lépcsőit.

Az étvágy azonban az álom beteljesülésével sem csillapult. Épp ellenkezőleg. A siker tovább gerjesztette az étvágyat, s a képzeletet egyaránt.

A román politika azonban valójában akkor mutatta meg igazi arcát, amikor a második világháború harci szekere átzörgött Európán s nyomorba döntött százmilliókat,

tízmilliókat pedig éppenséggel a sírba.

Amikor egyesek számára a győzelem, mások számára túlélés volt az idő parancsa, a román katonák és politikusok továbbra is saját útjukat járták. A román utat! A hat hónap alatt legyilkolt 350 ezer zsidó, a több millió ukrán, orosz és más nemzetiségűek elűldözése után, azonnal anektálták a meghódított területeket. Odessza tartomány központtal, Transznisztria néven országnyi területet is csatoltak még Romániához. Az sem lényegtelen adalék a román terjeszkedő politika módszerének megértéséhez, hogy Mihail Antonescu miniszterelnök-helyettes 1941. november 28-án megszerezte Hitler jóváhagyását, hogy a frissen hódított területeket románokkal népesítsék be. "A Führer nagyon jól megértené – szól a találkozóán készült jegyzőkönyv – ha Románia régi határai visszaállításán túl (értsd: Besszarábia visszacsatolásán túl) még megfelelő, biztonságához szükséges előtérre és Odesszára is igényt formálna."

Annak bizonyosságául emlegetjük a múltat, hogy a román politikai gondolkodásban karcolásnyi nyomot sem hagyott a múlt évi "forradalom". A nemzeti célok nem változtak: novemberben maga a román elnök nyilatkozta a Le Figaronak, hogy Romániához tartozónak nyilvánítja Besszarábiát, a mostani szovjet Moldáviát. Néhány nap múltán a miniszterelnök is ősi román földnek minősítette Moldáviát. Azt sem mulasztotta el közhírré tenni a miniszterelnök, hogy szerezte a mai szovjet köztársaság területe jóval kisebb, mint az az ország rész, amelyre Románia történelmi jogon igényt formálhat. Az ember óhatatlanul arra gondol: újra időszerűvé válhat Antonescu marsall 1941-es híres napiparancsa: "Treceti Prutul! Keljetekek át a Pruton!" A történelmi jogot immár Antonescu hódítása is jelentheti, az, hogy 1941-1944 között román zászló lobogott Odessza tornyai...

A nagyromán nemzeti ideológiára alapozó keleti irányú terjeszkedés egyelőre nem tekint tovább a Bugnál. A nyugati foglalás pedig a Tiszánál. Egyelőre legalábbis! Igaz erről még nem beszélnek a román hivatalosságok. Az igény ébrentartását rábízta a Vatrára s a román emigráció leggyűlölködőbb köreibre. Ők fűjják lelkesen a parazsat, amelyből alkalmas időben pusztító tűzvész lobbantható. Az persze nem véletlen, hogy a román jövő tervezésébe már-már cinikusan beillesztik fontos magyar kormányfőfiaknak azt a nyilatkozatát, amely úgy hangzik, hogy Magyarország "a határokat sem erőszakos, sem pedig más módon nem kívánja megváltoztatni." Sem, sem?! A határainkon kívül élni kényszerülő magyarokat a legkevésbé sem boldogítja ez a negatív koncepció, miközben az ilyen nyilatkozatokat bátorításként fogja föl a román vezetés. Annak bizonyosságául citálják, hogy a magyar politikai vezetés román belügynek tekinti, hogy mi történik az erdélyi magyarsággal. A nyilatkozat távolról sem a romániai magyarság jogos követeléseinek kielégítésére sarkallja a román vezetéset, hanem a még bátrabb mai elnyomásra és a holnapi előnyomlásra.

A román nacionalista politika ezzel a megrögzött intoleráns és expanziós gyakorlattal, amely az európai stabilitást veszélyezteti, önmagát zárja ki az európai integrációból. Alighanem azoknak a nyugati elemzőknek van igazuk, akik azt állítják, hogy ezzel a kül- és belpolitikai gyakorlattal Romániának alig van esélye a részvételre az európai közösségben.

Ha mégis, akkor kizárólag azt követően, hogy nemzetköziesítik az erdélyi kérdést, és visszaadják a régióknak évezredek természetes fejlődési föltételeit! Ma már az sem kétséges, hogy a Romániához és Magyarországhoz egyaránt különleges szálakkal kötődő, belülről föderalizálódott Erdély jelenti a megnyugtató megoldást. Az európai konföderáció tagjaként a békekesség földje, és nem az elnyomás alatt nyögő Erdély képzelhető el. Európa nem engedheti meg magának – mondják politológusok – azt a nemtörődöm magatartást, hogy "tűzfészek régiót" integráljon magába.

A koncepció világos: előbb garantált békekességet s csak aztán integrációt. Ez pedig legbiztosabban az önállóságát visszaszerzett Erdélyben valósítható meg.

TOM LANTOS

Nincs helye kompromisszumnak

Tom Lantos, az USA Kongresszusának tagja, a New York-i székhelyű Magyar Emberi Jogok Alapítvány képviselőjében Emberi Jogi Kitüntetésben részesítette az elmúlt év novemberében Kolozsvárott az erdélyi magyarság négy jeles személyiségét: Borbély Ernőt, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség parlamenti képviselőjét, az RMDSZ külügyi bizottságának elnökét, Buzás Lászlót, a Romániai Magyar Kisgazdapárt elnökét, Páll Béla nyugalmazott matematikatanárt és Szócs Géza költőt, szenátort.

A magyar származású amerikai politikus romániai útja során találkozott Iliescu elnökkel és Kolozsvárott a magyar értelmiség többszáz képviselőjével. A találkozón bejelentette a Bolyai Egyetem javára történő nemzetközi gyűjtés megkezdését.

"(...) Iliescu elnök úr arra kért, hogy ne jöjjenek autóval Kolozsvárra, hanem előbb repüljenek Bukarestbe, hogy velem beszélgessek. Elfogadtam a meghívást. Azt mondtam Iliescu úrnak, hogy én Romániának nagyon sok jót, vagy nagyon sok rosszat tudok csinálni. És, hogy én nagyon sok jót, vagy nagyon sok rosszat fogok csinálni, az attól függ, hogy az emberi jogok és a kisebbségi jogok, hogy alakulnak a jövőben Romániában. (...) Az első az, hogy itt magyar tanítás legyen mindazoknak, akik magyar tanítást, tanulást akarnak. Ebben nem lehet kompromisszum. Azt mondtam Iliescu úrnak, hogy nagyon hamarosan két új főkonzulátus legyen itt Kolozsváron. Egy magyar főkonzulátus és egy főkonzulátusa az Amerikai Egyesült Államoknak. Én megígérem nektek, hogy ez meglesz hamarosan. (...) Iliescu úrnak megmagyaráztam: véleményem szerint ez Romániának is előnyös. Egy új Európa van. Ezt az új Európát nem lehet elbátárolni a magyar-román határnál. Romániának is meg kell értenie, hogy ez a különleges magyar csoport, itt két és félmillió ember! Ennek jogai vannak. Ezeket a jogokat el kell ismerni, s ezeket az embereket úgy kell kezelni, hogy ők itt boldogok legyenek." (Elhangzott 1990. november 24-én, magyar nyelven.)

Csoma Gergely

Domokos Pál Péter

A MOLDVAI CSÁNGÓ MAGYAROK

A páratlanul érdekes
kötet képei olyan
ismeretlen
és hagyományos
életformát örökítenek
meg, amelynek láttán
úgy érezhetjük: az
egy-két évszázaddal
korábbi "falusi
Európába" kerültünk
vissza.

A Moldvai magyarok
legősibb rétege
a magát
csángómagyarnak
valló népcsoport.

A kötet képei
megörökítik az
elszigetelten élő
eltűnőfélben
lévő moldvai
szórványmagyság
kultúrájának értékeit.

Csoma Gergely **MOLDVAI
CSÁNGÓ MAGYAROK**

A könyv külföldről megrendelhető a
Kultúra Külkereskedelmi Vállalatnál (H-1389 Budapest, Pf. 149.)
vagy külföldi terjesztőknél.
Belföldön a **Corvina Kiadónál**
(1051 Budapest, Vörösmarty tér 1.) vásárolható meg.

Ára: 295 Ft